

PENSJONSVEILEDER 2015

kommunal tjenestepensjon

Pensjonskontoret
Postboks 1466 Vika
0116 Oslo
Besøksadresse: Haakon VIIIs gate 9
E-post: post@pensjonskontoret.no
Telefon: 24 13 26 00
www.pensjonskontoret.no

Design og foto: Cornelia Henne Braathen

FORORD

Pensjonsveilederen utgis for tiende år på rad.

I årets utgave er enkelte kapitler utvidet, slått sammen eller er nye.

De anskaffelsesrettslige forhold er nå samlet i kapittel 6, og er oppdatert og kvalitetssikret av advokat Kristine Vigander, KS Advokatene. I kapittelet er også inntatt omtale av notat av 09.01.15, som advokatene Ingrid Lund og Espen Bakken, advokatfirmaet Arntzen de Besche, har utarbeidet på oppdrag av Pensjonskontoret. Omtalen er kvalitetssikret av advokat Espen Bakken.

Notatet, som er tilgjengelig i sin helhet på Pensjonskontorets hjemmesider, omhandler en vurdering av valg av prosedyreform for kjøp av kommunal pensjon, forutsatt at anskaffelsen overstiger EØS-terskelverdi. I tillegg gjøres en vurdering av hvilke føringer anskaffelsesregelverket legger på følgende faktiske situasjoner:

- To eller flere kommuner slår seg sammen og vurderer hvordan kommunal pensjon skal leveres for den sammenslåtte kommunen
- En kommune ønsker å få vurdert alternative løsninger for kommunal pensjon
- Etablering eller inntreden i interkommunal pensjonskasse
- Interkommunal pensjonskasse som offentlig-offentlig samarbeid

I kapitlene 7-9 omtales premie- og pensjonskostnader, kommunal tjenstepensjonsordning i henholdsvis et livsforsikringsselskap og i en pensjonskasse. I kapittel 10 sammenliknes og beskrives de mest sentrale forhold i nevnte 2 alternative løsninger for kommunal tjenstepensjon. Aktuar Sissel Rødevand og samfunnsøkonom Fredrik Haugen, konsulentfirmaet Actecan, har i samarbeid med Pensjonskontoret oppdatert og utarbeidet disse kapitlene.

Pensjonsveileder 2015 ble godkjent av Pensjonskontorets styre 23.04.15.

Oslo, mai 2015
Pensjonskontoret

INNHold

1	INNLEDNING	8
1.1	BAKGRUNN	9
1.1.1	Pensjonskontoret	9
1.2	PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT	10
1.2.1	Styrets sammensetning	10
1.2.2	Styrets oppgaver	10
1.2.3	Sekretariatets oppgaver	11
1.3	TILSYN MED HOVEDTARIFF- AVTALENS PENSJONS- BESTEMMELSER	11
1.3.1	Bestemmelse om tvisteløsning	12
1.4	TILSYN MED FLYTTE- PROSESSENE	12
1.5	ÅRETS PENSJONSVEILEDER	13
2	HOVEDTARIFFAVTALEN – KOMMUNAL TJENESTEPENSJON	14
2.1	INNLEDNING	15
2.2	FLYTTEBESTEMMELSER	15
2.3	OPPSIGELSE AV PENSJONS- AVTALE	16
2.4	VEDTAK OM FLYTTING	16
2.5	DRØFTINGSPLIKT	17
2.6	PREMIEUTJEVNING	17
3	AFP OG TJENESTEPENSJON I OFFENTLIG SEKTOR	18
3.1	INNLEDNING	19
3.2	ENDRINGER I ALDERS- PENSJON FRA OFFENTLIG TJENESTEPENSJON	19
3.2.1	Levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti	19
3.2.2	Regulering av pensjon og pensjonsgrunnlag	21

3.2.3	Avgrensning	21	5.2.1	Statusmøter med KLP	37
3.2.4	Tilpasning av Hovedtariff-avtalen innen KS' sektor til ny folketrygd	22	5.3	PENSJONSKASSE	37
3.2.5	Eksempel på levealdersjustering av offentlig tjenstepensjon	22	5.3.1	Pensjonskasser i KS' sektor	37
3.2.6	Eksempel på uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år	23	5.3.2	Interkommunale pensjonskasser	38
3.2.7	Eksempel på beregning av pensjon ved uttak av alderspensjon etter 67 år	24	5.3.3	Pensjonskasseforeningen	38
3.2.8	Eksempel på individuell garantiordning	26	5.4	FINANS NORGE	39
3.3	AVTALEFESTET PENSJON (AFP) – OFFENTLIG SEKTOR	27	5.4.1	Bransjeavtale – flytting av pensjonsmidler	39
3.4	NY UFØREPENSJONSORDNING FRA 2015	28	5.5	PENSJONSRÅDGIVERE	39
3.4.1	Ny uføretrygd i folketrygden	28	5.5.1	Kjøp av rådgivningstjenester	40
3.4.2	Ny uførepensjon i kommunal sektor	29	5.5.2	Oversikt over rådgivere i KS' sektor	41
4	FORSIKRINGSVIRKSOMHETS-LOVEN	30	5.6	OVERSIKT OVER PENJONS-KASSENE I KS' SEKTOR	41
4.1	INNLEDNING	31	6	ANSKAFFELSESREGELVERKET OG KOMMUNAL TJENESTE-PENSJON	44
4.2	HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 7	31	6.1	INNLEDNING	45
4.3	HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 9	31	6.1.1	Historikk	45
4.4	HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 10	34	6.2	KJØP FRA PRIVAT TJENESTE-LEVERANDØR	46
4.5	HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 11	35	6.2.1	Kjøp etter anskaffelsesregelverkets hovedregel	46
5	AKTØRER I TJENESTE-PENSJONSMARKEDET	36	6.2.2	Markedssituasjonen på området for offentlig tjenstepensjon	47
5.1	INNLEDNING	37	6.3	NÅR KOMMUNEN VELGER Å ETABLERE EGEN/FELLES PENSJONSKASSE	48
5.2	LIVSFORSIKRINGSSKAP	37	6.4	OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFELSES-REGELVERKET	50
			6.5	KOMMUNAL PENSJON OG OFFENTLIGE ANSKAFFELSER	50
			6.5.1	Notat fra Arntzen de Besche av 09.01.15	50
			6.5.2	Utgangspunkt for vurderingene	51

INNHold

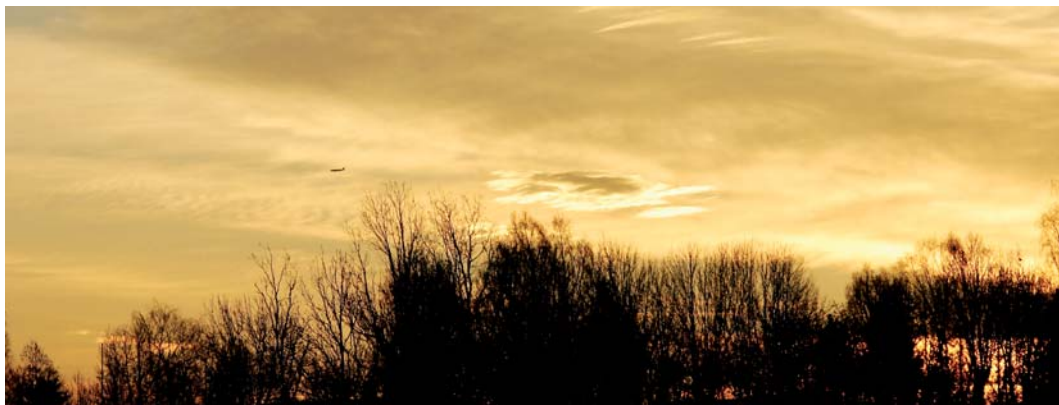
6.5.3	Valgfrihet i løsning for kommunal pensjon	52
6.5.4	Valg av prosedyreform for kjøp av kommunal pensjon over EØS-terskelverdi	53
6.5.5	Sammenslåing av kommuner – betydning for kommunal pensjon	54
6.5.6	Interkommunal pensjonskasse	57
6.5.7	Interkommunal pensjonskasse som offentlig – offentlig samarbeid	63
7	PREMIE OG PENSJONS-KOSTNADER	64
7.1	INNLEDNING	65
7.2	PREMIE I OFFENTLIG TJENESTEPENSJON	65
7.2.1	Årlig premie	66
7.2.2	Reguleringspremie	66
7.2.3	Særskilt engangspremie ved utbetaling	66
7.3	PREMIEUTJEVNING	67
7.4	PREMIETARIFF	70
7.4.1	Beregningsrente	70
7.4.2	Dødelighetsforutsetninger	70
7.4.3	Ny uførepensjon og uførepremie	71
7.5	PENSJONSKOSTNADER FOR OFFENTLIG TJENESTEPENSJON	71
8	TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSSKAP	74
8.1	INNLEDNING	75
8.2	RAMMEBETINGELSER FOR LIVSFORSIKRINGSSKAP	75
8.3	KRAV TIL EGENKAPITAL OG SOLVENSKRAV	76

8.4	KAPITALFORVALTNINGS- RISIKO	77	10	SAMMENLIKNING AV TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSKRINGSSELSKAP OG I EN PENSJONSKASSE	100
8.5	FORSIKRINGSRISIKO	78			
8.6	PREMIE, PENSJONSKOSTNADER OG UTJEVNINGSFELLESSKAP	78			
8.7	ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER	79	10.1	INNLEDNING	101
9	TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE	80	10.2	EGENKAPITALKRAV OG SOLVENSRAV	101
9.1	INNLEDNING	81	10.3	KAPITALFORVALTNING OG AVKASTNING	103
9.2	VURDERING AV PENSJONSKASSE	81	10.4	FORSIKRINGSRISIKO	104
9.2.1	Tidsperspektiv ved opprettelse av pensjonskasse	82	10.5	PREMIE, PENSJONSKOST- NADER OG UTJEVNINGS- FELLESSKAP	105
9.2.2	Vurdering av risiko	83	10.6	ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER	105
9.2.3	Administrasjons- og forvaltningskostnader	85	10.7	SERVICE OG NÆRHET TIL PENSJONSORDNINGEN FOR KOMMUNER OG ANSATTE	106
9.3	RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER	86	10.8	MEDBESTEMMELSE	106
9.3.1	Konsesjon	86	10.9	OPERASJONELL RISIKO	107
9.3.2	Vedtekter	87		ORD OG UTTRYKK	108
9.3.3	Styre	87		DOMSREGISTER	114
9.3.4	Daglig leder	88			
9.3.5	Rapportering	88			
9.3.6	Krav til egenkapital	88			
9.3.7	Solvens	90			
9.3.8	Ansvarshavende aktuar	91			
9.3.9	Revisor	91			
9.3.10	Internkontroll	91			
9.3.11	Beregningsrente	91			
9.3.12	Premietariff	92			
9.3.13	Informasjon til medlemmene (yrkesaktive, oppsatte og pensjonister)	93			
9.3.14	Regnskapsføring av pensjons- forpliktelser	93			
9.4	DRIFT AV EN PENSJONSKASSE	93			
9.4.1	Administrative forhold	94			
9.4.2	Kapitalforvaltning	97			

1. INNLEDNING

- Pensjonskontoret ble etablert som et felles kompetanse- og rådgivingsorgan for å ivareta interessene til tariffpartene i kommunal sektor i pensjonsspørsmål.
- Pensjonsveilederen 2015 kan brukes som en oppslagsbok for kommunal tjenestepensjon og tilhørende temaer. Den er tilgjengelig på Pensjonskontorets hjemmesider: www.pensjonskontoret.no

1.1 BAKGRUNN

Som følge av endringer i lov- og avtaleverk på begynnelsen av 2000-tallet ble markeds-situasjonen for kommunal tjenestepensjons-forsikring endret.

Dette var noe av bakgrunnen for at partene ved hovedtariffoppgjøret 2004 besluttet å opprette et pensjonskontor, som et kompetanse- og rådgivningsorgan.

I desember 2012 orienterte Storebrand Livsforsikring om at selskapet ville avvikle sin portefølje innenfor offentlig tjenestepensjon. I juni 2013 kom DNB Livsforsikring med tilsvarende orientering.

Dette har medført at kommunen/fylkes-kommunen/bedriften og virksomheten (heretter omtalt som *kommunen*) i KS' tariffområde i dag har KLP som eneste leverandør av *forsikret løsning* innen kommunal tjenestepensjon. Alternativ til dette er å opprette en egen pensjonskasse – alene eller sammen med andre arbeidsgivere som interkommunal pensjonskasse.

1.1.1 PENSJONSKONTORET

Pensjonskontoret er organisert som en forening og består av et styre og et sekretariat. Pensjonskontorets medlemmer er kommuner, fylkeskommuner, bedrifter og virksomheter innen KS' tariffområde.

Pensjonskontorets styre består av partene i Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS-området. Partene er organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden representert ved KS og forhandlingssammenslutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.

HTA innen KS-området omfatter alle kommuner og fylkeskommuner, samt alle bedrifter og virksomheter som er medlemmer i KS-Bedrift. Også energibedriftene som er medlemmer i KS Bedrift har egen tariffavtale som er underlagt Pensjonskontorets tilsynsoppgaver. Videre gjelder pensjonsbestemmelsene i HTA for de kommunale pensjonskassene. Pensjonskontoret har samme tilsynsmyndighet overfor de kommunale pensjonskassene som livsforsikringsselskapene.

Pensjonskontorets rolle og oppgave er blant annet å føre tilsyn med pensjonsbestemmelsene i HTA kapittel 2 om pensjonsforhold, vedlegg 4 *Vedtekter for avtalefestet pensjon* (AFP) og vedlegg 5 *Vedtekter for tjenestepensjonsordningen – TPO* (TPO). En nærmere presentasjon av oppgavene følger nedenfor.

Denne pensjonsveilederen blir utgitt av Pensjonskontoret en gang i året. Den er ment som et hjelpemiddel for kommunen i pensjonsspørsmål. Den gir blant annet en veiledning i de formelle kravene som må følges ved oppsigelse og flytting av en pensjonsavtale.

1.2 PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT

1.2.1 STYRETS SAMMENSETNING

Som tidligere nevnt består Pensjonskontorets styre av organisasjonene på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i HTA innen KS-området. Styremedlemmene representerer KS og forhandlingssammenlutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K. I TPO § 16-1 reguleres stemmetall og hvor mange som møter fra hver organisasjon.

Pensjonskontorets egne vedtekter inneholder, foruten formålsbestemmelsen, organisatoriske bestemmelser om styre og sekretariat, om årsmøte og årsmøtets oppgaver samt om vedtektsendring og oppløsning. Les mer om dette på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no.

1.2.2 STYRETS OPPGAVER

Styrets oppgaver følger av TPO § 16-1:

- Avgjøre tvist om forståelsen av vedtektene etter § 15-1.
- Foreta justeringer av vedtektene som følge av endringer i lovverk og/eller tilsvarende ordninger i privat og statlig sektor.
- Utarbeide forslag for tariffpartene til endringer i bestemmelsene som styret finner hensiktsmessig.
- Følge utviklingen og forvaltningen av reglene, samt de økonomiske konsekvensene av ordningene i KS-området.
- Vedta opplærings- og andre utviklingstiltak som styret finner hensiktsmessig innen pensjonsområdet.
- Vedta tilsetninger og virksomhetsplan.
- Legge fram forslag til regnskap og budsjett.

- Ha adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker, herunder også ved opprettelse av egen eller interkommunal pensjonskasse.

1.2.3 SEKRETARIATETS OPPGAVER

Sekretariatets oppgaver følger av TPO § 16-2:

- Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde.
- Forberede saker til styret for AFP og TPO.
- Innhente nødvendig informasjon og utredninger, følge utviklingen, herunder vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer og regelendringer, samt ha kontakt med ulike aktuelle aktører innen pensjonsområdet.
- Utarbeide forslag til budsjett og virksomhetsplan.
- Utarbeide forslag til regnskap i henhold til regnskapslovens bestemmelser.

- Forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven.

1.3 TILSYN MED HOVEDTARIFFAVTALENS PENSJONSBESTEMMELSER

Etter TPO § 16-2 skal Pensjonskontoret «Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde».

Pensjonskontoret fører tilsyn med praktiseringen av AFP- og TPO-vedtektene, herunder at bestemmelsene praktiseres likt av leverandørene av tjenestepensjon innen KS'sektor.

Pensjonskontorets styre kan tolke, presisere og utfylle gjeldende HTA-bestemmelser om pensjon sammen med tariffpartene.

Pensjonskontoret publiserer uttalelser vedrørende regelfortolkning- og praktisering av AFP- og TPO-vedtektene og annen informasjon på www.pensjonskontoret.no.

1.3.1 BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING

Det er gitt en bestemmelse om tvisteløsning i TPO § 15-1:

«Tvist om forståelsen av disse vedtekter knyttet til saker kan avgjøres av styret. Slike saker skal sendes via den søknadsbehandlende pensjonsinnretning, som sørger for videresendelse til Pensjonskontoret».

Etter denne bestemmelsen kan altså enkelt-saker bringes inn for Pensjonskontorets styre der det er tvist om forståelsen av pensjonsvedtektene i HTA. Det vil først og fremst være

sakens prinsipielle sider, dvs. den nærmere tolkning og forståelse av enkeltbestemmelser, Pensjonskontorets styre kan ta stilling til.

En full prøvelse av alle sakens faktiske og rettslige sider vil i utgangspunktet ligge utenfor Pensjonskontorets kompetanseområde per i dag. Av TPO § 15-2 følger det at dersom man ønsker en full realitetsbehandling av saken, må den bringes inn for Trygderetten.

1.4 TILSYN MED FLYTTEPROSESSENE

Pensjonskontoret skal følge med på flytteprosessene og at de er i samsvar med HTA-bestemmelsene.

Pensjonskontorets styre har med hjemmel i TPO § 16-1 adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker. Sekretariatet er gitt i oppgave å

forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, jf. TPO § 16-2.

Les mer om flyttebestemmelsene i HTA i kapittelet *Hovedtariffavtalen – kommunal tjenstepensjon* nedenfor.

1.5 ÅRETS PENSJONSVEILEDER

I årets pensjonsveileder er det i tillegg til fast stoff om hovedtariffavtalen (HTA) i kapittel 2 og forsikringsvirksomhetsloven i kapittel 4, foretatt en oppdatering av kapittel 3 *AFP og tjenstepensjon i offentlig sektor*. I kapittel 5 *Aktørene i tjenstepensjonsmarkedet* er det lagt inn en oversikt over pensjonsrådgivere. Listen er ikke ment å være en komplett oversikt over rådgivere i markedet, men den inneholder aktører Pensjonskontoret per i dag er kjent med.

Det er laget et nytt kapittel 6 *Anskaffelsesregulverket og kommunal tjenstepensjon*. Innholdet om offentlige anskaffelser er tilpasset dagens markedssituasjon. I den forbindelse har vi også tatt med en omtale av notat av 09.01.15 utarbeidet av advokatfirmaet

Arntzen de Besche om kommunal pensjon og offentlige anskaffelser.

Pensjonsveilederen har i år et nytt kapittel 7 som går nærmere inn på temaene premier, premieutjevning og premietariffer.

En nærmere omtale av rammebetingelser og særskilte forhold ved leveranse av tjenstepensjon fra et forsikringsselskap er nytt i år. Les mer om dette i kapittel 8 *Tjenstepensjon i et livsforsikringsselskap*. Innholdet i årets kapittel 9 *Tjenstepensjon i en pensjonskasse* er oppdatert i forhold til fjorårets utgave. Her kan man blant annet lese mer om hvilke vurderinger som bør gjøres før en eventuell etablering av en pensjonskasse og hvilke krav Pensjonskontoret stiller til daglig ledelse av en pensjonskasse.

Årets pensjonsveileder foretar også en sammenlikning av de to forannevnte løsningene. Forhold som er særlig aktuelle når kommunen skal vurdere hvilken av løsningene man ønsker for framtiden er nærmere omtalt i kapittel 10 *Sammenlikning av tjenstepensjon i et livsforsikringsselskap og i en pensjonskasse*.

2. HOVEDTARIFFAVTALEN – KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

- Hovedtariffavtalen inneholder bestemmelser om opphør, og flytting av pensjonsavtaler
- Siste frist for oppsigelse er 30.09. inneværende kalenderår
- Endelig vedtak om flytting må skje innen 01.12.
- Det er kommunestyret, fylkestinget eller bedriftens styre som selv må ta den endelige beslutningen om flytting
- Bytte av pensjonsleverandør skal drøftes med de tillitsvalgte
- Hovedtariffavtalen setter krav om premieutjevningsfelleskap

2.1 INNLEDNING

De tariffmessige bestemmelsene vedrørende kommunal tjenstepensjon følger av Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS-området kapittel 2 med vedlegg 4 – *Vedtekter for avtalefestet pensjon* (AFP) og vedlegg 5 – *Vedtekter for Tjenstepensjonsordning – TPO* (TPO).

2.2 FLYTTEBESTEMMELSER

Bestemmelsene relatert til opphør og flytting av en pensjonsavtale følger av:

■ TPO § 14-1:

«Opphør eller flytting av pensjonsavtale

a. Oppsigelsesfrist

Den enkelte forsikringstaker kan si opp avtalen om tilslutning til fellesordningen med tre måneders frist til opphør ved kalenderårets slutt. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 01.12. Det vises til HTA kap. 2 pkt 2.1.10 femte ledd.

b. Flytting av pensjonsavtale

Når oppsigelse skjer i forbindelse med flytting av forsikringsavtalen til annen pensjonsinnretning gjelder forsikringsvirksomhetslovens kapittel 11.»

■ HTA kapittel 2 punkt 2.1.10:

«Ved skifte av selskap/pensjonskasse skal dette drøftes med de tillitsvalgte.

Drøftingsplikten inntreffer tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenstepensjonsforsikring [...]

Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestinget/styret.»

Flytting av kommunal tjenstepensjon kan i medhold av HTA skje 01.01.

Pensjonskontoret kan imidlertid i medhold av TPO § 16-1 avgi uttalelse i flyttesaker.

I forbindelse med den endrede markeds-situasjon for kommunal tjenstepensjon, hvor Storebrand Livsforsikring i desember 2012 og DNB Livsforsikring i juni 2013 informerte om at de ville avvikle sine porteføljer, har Pensjonskontorets styre fattet enkelte vedtak i sakens anledning. Blant annet ble det åpnet for alternative flyttedatoer i TPO til hovedregelen 01.01, henholdsvis 01.04.14 og 01.07.14.

DNB, Storebrand og KLP rapporterer til Pensjonskontoret i etterkant av alle gjennomførte flytteprosesser i KS' sektor.

I forbindelse med vurdering og etablering av pensjonskasser informerer kommunene særskilt om prosessene.

2.3 OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE

Kommuner, fylkeskommuner og bedrifter/ virksomheter i KS' tariffområde (heretter omtalt som *kommunen*) er i TPO § 14-1 gitt en *tre måneders frist* til å si opp pensjonsavtalen med sin nåværende leverandør med virkning fra kalenderårets slutt. Siste frist for å si opp avtalen i henhold til HTA blir altså 30.09. inneværende kalenderår.

I forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) kapittel 11 er det inntatt bestemmelser som gjelder flytting mellom pensjonsinnretninger. Disse bestemmelsene gjelder også for kommunale pensjonsordninger, jf. forsvl. § 11-1 bokstav c.

Oppsigelse av pensjonsavtalen skal være skriftlig. Kravet til skriftlighet er likevel ikke til hinder for at oppsigelsen kan sendes elektronisk, jf. forsvl. §11-5 første ledd. Forutsetningen er at det benyttes en metode som autentiserer avsender og sikrer meldingens innhold.

2.4 VEDTAK OM FLYTTING

Endelig vedtak om flytting skal senest skje innen 01.12. det enkelte år, jf. TPO § 14-1 bokstav a.

Det følger av HTA kapittel 2 punkt 2.1.10 at det er kommunestyret/fylkestinget/styret selv som skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Det er etter gjeldende HTA ikke noe krav om at det skal gis skriftlig begrunnelse for vedtaket.

Kravet om at det skal fattes vedtak om skifte av pensjonsleverandør gjelder selv om det kun er én leverandør i markedet av forsikret løsning. Bakgrunnen for dette er at HTA stiller formelle krav til hvordan en flytteprosess skal gjennomføres. Dersom kommunen velger å etablere en pensjonskasse anses også dette som et skifte av pensjonsleverandør, følgelig er det også et krav om at det fattes vedtak om dette.

Den endelige beslutningen om en eventuell flytting kan ikke delegeres til formannskapet eller kommunens administrasjon. De alminnelige bestemmelsene i kommune-loven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet, kan følgelig *ikke* gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen. Tilsvarende gjelder for fylkestinget.

Pensjonskontorets styre fattet særskilt vedtak den 20.11.14 som åpnet for at bedrifter og virksomheter i KS' sektor, som ikke hadde fattet vedtak om flytting innen den 01.12.14, kunne gjøre dette i ettertid. Unntaket gjelder for de som flyttet sine pensjonsavtaler per 01.01.15.

2.5 DRØFTINGSPLIKT

Arbeidsgiver plikter etter HTA kapittel 2 punkt 2.1.10 første ledd å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres «*tidligst mulig*», og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenstepensjonsforsikring, jf. HTA kapittel 2 punkt 2.1.10 andre ledd. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting allerede når bytte av pensjonsleverandør eller etablering av pensjonskasse er i en utredningsfase.

Drøftingsmøtet skal ende i underskrevet protokoll. Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de yrkesaktive arbeidstakerne som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken frem til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestinget/styret.

2.6 PREMIEUTJEVNING

Hovedprinsippet om premieutjevningsfelleskap er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt 2.1.10:

«Tjenstepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og

bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder.»

TPO § 13-2 nr. 1 annet ledd til fjerde ledd presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder.

Egne pensjonskasser skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde.»

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde som er kunder i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse skal være med i *samme* premieutjevningsfelleskap.

Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premieutjevningsfelleskap i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse.

Les mer om premieutjevning i kapittelet *Premie og pensjonskostnader*.

3. AFP OG TJENESTEPENSJON I OFFENTLIG SEKTOR

TPO

- Kommunal tjenstepensjonsordning er tilpasset pensjonsreformen på følgende måte:
 - Den levealdersjusteres fra 67 år
 - Levealdersjusteringen skjer på samme måte som for folketrygdens alderspensjon
 - Pensjonsregulering som i folketrygden
 - Det er innført individuell garanti for pensjonen på 66 prosent av lønn for alle som er født før 1959
 - Samordningsregler for fradrag for folketrygd ved beregning av pensjon er bare bestemt for de som er født før 1954
 - Tjenstepensjonen blir beregnet som om folketrygden blir tatt ut fra 67 år, selv om den tas ut tidligere

AFP

- AFP er en egen tidligpensjonsordning 62–66 år. AFP skal ikke levealdersjusteres, men reguleres med lønnsveksten fratrasket 0,75 prosent.
- Alderspensjonen som blir utbetalt etter 67 år skal levealdersjusteres selv om en person har tatt ut AFP før 67 år.
- Grensen for hvor mye man kan tjene ved siden av AFP-pensjonen er 15 000 kroner.

Nye regler for uføre fra 2015

- Ny uføretrygd i folketrygden
- Ny uførepensjon i kommunal sektor

3.1 INNLEDNING

I forbindelse med pensjonsreformen er det fra 2011 gjort omfattende endringer i folketrygdens alderspensjon. Det er innført en ny opptjeningsmodell for personer i yngre årskull, mulighet for fleksibelt uttak av pensjon fra 62 år, mulighet for å kunne kombinere alderspensjon med arbeidsinntekt uten at alderspensjonen avkortes, levealdersjustering av pensjoner og nye regler for regulering av pensjoner.

Offentlige tjenestepensjonsordninger og offentlig AFP ble gjennom lønnsoppgjøret i 2009 vedtatt endret for å tilpasses innføringen av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011. Det er innført levealdersjustering av offentlige tjenestepensjonsordninger og de er omfattet av de nye reglene for regulering av pensjon som gjelder i folketrygden.

Avtalen fremgår av tariffpartenes enighetsprotokoll av 04.06.09 – «Avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor» – i Riksmeklingsmannens møtebok av samme dato. Endringene i pensjonsreglene ble tatt inn i Hovedtariffavtalen (HTA) i KS' sektor i forbindelse med tariffoppgjøret i 2010, jf. Riksmeklingsmannens møtebok av 09. 06.10. Riksmeklingsmannens møtebok er inntatt i sin helhet bakerst i Hovedtariffavtalen 2010.

I tillegg til disse endringene i alderspensjon, er det fra 01.01.15 innført en ny uføretrygd i folketrygden og en ny uførepensjonsordning i offentlig tjenestepensjon.

3.2 ENDRINGER I ALDERSPENSJON FRA OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

3.2.1 LEVEALDERSJUSTERING, FLEKSIBELT UTTAK OG INDIVIDUELL GARANTI

Levealdersjustering ble innført i folketrygdens alderspensjon og offentlige tjenestepensjonsordninger fra 01.01.11. I folketrygden er det mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon etter nøytrale uttaksregler fra 62 til 75 år. Det er ikke åpnet for tilsvarende fleksibelt uttak av offentlig tjenestepensjon. Det vil si at slik pensjon tidligst kan tas ut fra 67 år, for ansatte som ikke har særaldersgrense. Levealdersjustering betyr at den enkeltes alderspensjon blir justert etter forventet levealder for sitt årskull. For årskull til og med 1953-kullet, som får folketrygdens

alderspensjon fullt ut beregnet etter gamle opptjeningsregler, gjennomføres levealdersjustering ved hjelp av forholdstall som fastsettes av Arbeids- og velferdsdirektoratet for årskull fra og med 1943-kullet. Ny alderspensjon fra folketrygden, som fases gradvis inn fra og med 1954-kullet og som gjelder fullt ut fra og med 1963-kullet, skal levealdersjusteres med delingstall som fastsettes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Års-kullene som får både gammel og ny folketrygd vil få den delen av pensjonen som beregnes som gammel alderspensjon levealdersjustert med forholdstall og den delen av pensjonen som beregnes som ny alderspensjon levealdersjustert med delingstall. Offentlig tjenestepensjon skal levealdersjusteres på samme måte som folketrygdens alderspensjon, det vil si at det enkelte medlems fødselsår avgjør om tjenestepensjonen skal levealdersjusteres med forholdstall, delingstall eller både forholdstall og delingstall.

Les mer om forholdstall og delingstall på NAVs hjemmesider:

<https://www.nav.no/no/Person/Pensjon/Alderspensjon/Relatert+informasjon/Forholdstall+og+delingstall.353457.cms>.

Reglene for beregning av samordning av offentlig tjenestepensjon med alderspensjon fra folketrygden er tilpasset de nye fleksible uttaksreglene i folketrygden. Hovedregelen er at samordningen skal skje som om alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig med tjenestepensjonen, det vil si at det ikke spiller noen rolle for samordningen når folketrygden faktisk blir tatt ut. Offentlig tjenestepensjon skal også samordnes mot eventuell pensjon fra den private AFP-ordningen.

Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon ved gitt uttaksalder skal justeres etter forventet levealder for sitt årskull.

Nøytralt uttak uttak innebærer at størrelsen på årlig pensjon fra folketrygden avhenger av hvilken tidspunkt pensjonen tas ut. Årlig pensjon blir høyere jo senere den tas ut. Beregningen av alderspensjonen fra offentlig tjenestepensjon fra 67 år påvirkes imidlertid ikke av når fleksibel alderspensjon i folketrygden tas ut (for de som måtte velge denne løsningen i stedet for å ta ut AFP).

Det er innført en individuell garantiordning i offentlige tjenestepensjonsordninger for alle som er født i 1958 eller tidligere. Denne ordningen sikrer at personer som har full opptjeningstid får en samlet pensjon etter levealdersjustering fra tjenestepensjon og folketrygd som er minimum 66 prosent av pensjonsgrunnlaget (pensjonsnivået som er definert i tjenestepensjonsordningen). Dersom summen av tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn det garanterte beløpet på 66 prosent av pensjonsgrunnlaget, skal tjenestepensjonsordningen gi et garanti-tillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 prosent. Personer som ikke har full opptjening, har en forholdsmessig garanti. For eksempel har en person med 25 års opptjening en garanti på 25/30 av 66 prosent. Dette gir en garanti som sikrer en samlet pensjon på minst 55 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Den **individuelle garantiordningen** sikrer at medlemmer av offentlige tjenstepensjonsordninger som er født i 1958 eller tidligere får en samlet pensjon fra offentlig tjenstepensjon og folke-trygden på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

3.2.2 REGULERING AV PENSJON OG PENSJONSGRUNNLAG

Alderspensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger og offentlig AFP under utbetaling reguleres fra 2011 etter de nye reguleringsreglene i folketrygden. Det vil si at pensjonene blir regulert i takt med utviklingen i den alminnelige lønnsveksten i samfunnet (tilsvarende veksten i folketrygdens grunnbeløp [G]), for deretter å trekke fra 0,75 prosent. Denne reguleringen gjelder også for personer som tar ut alderspensjon ved særaldersgrense.

Pensjonsgrunnlaget for personer som har fratrådt med rett til oppsatt pensjon skal reguleres i takt med lønnsveksten frem til uttakstidspunktet.

Pensjonsgrunnlaget for alderspensjonister som har tatt ut pensjon ved særaldersgrense

eller har tatt ut AFP skal omregnes ved 67 år. Pensjonsgrunnlaget blir da oppregulert med lønnsveksten (G-veksten) fra fratreddesalderen til 67 år. Ved 67 år beregnes alderspensjonen på nytt, levealdersjusteres og samordnes med alderspensjon fra folketrygden. Pensjonsgrunnlaget skal oppreguleres på tilsvarende måte ved 65 år for medlemmer som har tatt ut AFP før 65 år, og som fra 65 år skal ha AFP beregnet som tjenstepensjon.

Uførepensjoner og etterlattepensjoner under utbetaling skal for øvrig reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-vekst) frem til 67 år og deretter reguleres som alderspensjon under utbetaling.

3.2.3 AVGRENSNING

Gammel folketrygd gjelder som omtalt over for årskull til og med 1953-kullet. Disse årskullene får folketrygdens alderspensjon i sin helhet opptjent og beregnet etter reglene for gammel alderspensjon, men fra 2011 har folketrygden også for disse fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering.

Årskullene fra og med 1954-kullet vil få folketrygdens alderspensjon beregnet helt eller delvis etter reglene for ny alderspensjon. Det er foreløpig ikke vedtatt nye samordningsregler som definerer hvordan samordningen av offentlig tjenstepensjon og ny alderspensjon skal foretas. I Prop. 107 L (2009-2010) heter det følgende om dette:

«Årskullene fra og med 1954-kullet til og med 1958-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden og av den individuelle garantien fra tariffoppgjøret 2009. Årskullene fra og med

1959-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden, men ikke av den individuelle garantien.

Departementet vil komme tilbake med forslag om tilpasning i reglene for tjenestepensjon og samordning for årskullene fra og med 1954-kullet».

3.2.4 TILPASNING AV HOVEDTARIFFAVTALEN INNEN KS' SEKTOR TIL NY FOLKETRYGD

Fra 2011 er kommunale tjenestepensjonsordninger tilpasset ny folketrygd med følgende endringer:

- Det er innført levealdersjustering
- Det er innført nye regler for regulering av pensjon
- Det er innført individuell garanti for pensjonen på 66 prosent av lønn for alle som er født før 1959 og har minst 30 års opptjening
- Samordningsregler for fradrag for folketrygd ved beregning av pensjon er bare bestemt for de som er født før 1954
- Tjenestepensjonen beregnes ut fra at folketrygden blir tatt ut fra 67 år selv om den tas ut tidligere.

Prinsippet om levealdersjustering er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt 2.1.3. Prinsippet om individuell garanti er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt 2.1.4. De endrede regler for regulering av alderspensjon er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt 2.1.6.

I det følgende illustreres prinsippene levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti gjennom fire beregningseksempler.

3.2.5 EKSEMPEL PÅ LEVEALDERSJUSTERING AV OFFENTLIG TJENESTE PENSJON

Når tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig, skal tjenestepensjon og samordningsfradrag først beregnes etter dagens regler, og deretter levealdersjusteres. Levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon gjennomføres da ved at både brutto tjenestepensjon og samordningsfradragene divideres med forholdstallet i folketrygden som gjelder for den enkelte på uttakstidspunktet.

Eksempel 1 viser en person født i 1953 som har en sluttlønn på 5,5 G, og som tar ut alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. NAVs anslag for forholdstall ved 67 år for 1953-kullet per juni 2014 er 1,055. Dette forholdstallet benyttes i levealdersjusteringen av brutto tjenestepensjon og samordningsfradragene. Folketrygdens alderspensjon tas her ut samtidig med tjenestepensjonen, slik at forholdstall 1,055 også skal benyttes ved levealdersjustering av folketrygdens alderspensjon.

Alderspensjonen levealdersjusteres som illustrert i *Eksempel 1*. Eksemplet viser at levealdersjusteringen reduserer samlet pensjon med 18 075 kroner. Om lag en fjerdedel av denne reduksjonen (4 250 kroner) skyldes levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon. Resten av reduksjonen (13 826 kroner) skyldes at alderspensjonen fra folketrygden har blitt levealdersjustert. Samlet pensjon etter levealdersjustering utgjør 67,6 prosent av pensjonsgrunnlaget. Dersom inntekten hadde vært høyere eller lavere, ville de beløpsmessige utslagene blitt henholdsvis høyere eller lavere.

Eksempel 1: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	320 783	320 783/1,055	304 060
- Samordningsfradrag	239 263	239 263/1,055	226 790
= Netto tjenestepensjon	81 520		77 270
+ Grunnpensjon fra folketrygden	88 370	88 370/1,055	83 763
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	176 828	176 828/1,055	167 609
= Samlet pensjon	346 718		328 642
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		67,6

Kilde: Eksempelen bygger på tabell 11.2 i Prop. 107 L (2008-2009), men pensjonene er oppjustert til gjeldende G per 01.05.2014 (88 370 kroner), og det er lagt til grunn siste anslag for forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

3.2.6 EKSEMPEL PÅ UTTAK AV ALDERS-PENSJON FRA FOLKETRYGDEN FØR 67 ÅR

Eksempel 2 viser levealdersjusteringen av alderspensjon fra offentlig tjenestepensjon ved 67 år når folketrygdens alderspensjon er tatt ut ved 62 år. Det tas utgangspunkt i samme beregningsgrunnlag som i *Eksempel 1*.

Ved uttak av folketrygdens alderspensjon divideres denne alderspensjonen med forholdstallet som gjelder ved 62 år. Forholdstallet ved 62 år ble i juni 2014 anslått av NAV til 1,340 for personer født i 1953. Når vedkommende fyller 67 år og tar ut offentlig tjenestepensjon, skal denne pensjonen samordnes med folketrygdens alderspensjon. Pensjon og samordningsfradrag skal da levealdersjusteres. Ved levealdersjustering

av tjenestepensjon og samordningsfradrag skal forholdstallet ved 67 år (1,055) benyttes.

Eksempel 2 illustrerer at pensjonen fra offentlig tjenestepensjonsordning ikke påvirkes av at folketrygdens alderspensjon er tatt ut før tjenestepensjonen tas ut. Tjenestepensjon etter samordning er 77 270 kroner, som er samme beløp som i *Eksempel 1*, der folketrygdens alderspensjon ble tatt ut samtidig med tjenestepensjonen.

Samlet pensjon er likevel vesentlig lavere i *Eksempel 2* enn i *Eksempel 1*. Dette skyldes at folketrygdens alderspensjon er lavere fordi den er tatt ut ved 62 år, og dermed er dividert på et høyere forholdstall.

Eksempel 2: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Uttak av alderspensjon fra folketrygden ved 62 år og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	320 783	320 783/1,055	304 060
- Samordningsfradrag	239 263	239 263/1,055	226 790
= Netto tjenestepensjon	81 521		77 270
+ Grunnpensjon fra folketrygden	88 370	88 370/1,340	65 948
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	176 828	176 828/1,340	131 961
= Samlet pensjon	346 719		275 179
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		56,6

Kilde: Eksempelen bygger på tabell 11.5 i Prop. 107 L (2008-2009), men pensjonene er oppjustert til gjeldende G per 01.05.2014 (88 370 kroner), og det er lagt til grunn siste anslag for forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

3.2.7 EKSEMPEL PÅ BEREKNING AV PENSJON VED UTTAK AV ALDERSPENSJON ETTER 67 ÅR

Også ved uttak av pensjon etter 67 år skal samordning og levealdersjustering ha som utgangspunkt at folketrygd og tjenestepensjon er tatt ut samtidig. Dersom pensjonsuttaket utsettes, vil forholdstallet pensjonene skal deles på bli lavere enn ved 67 år. Det er imidlertid lagt inn en begrensning med hensyn til hvor lavt forholdstallet kan bli for levealdersjustering av tjenestepensjonen. Dersom forholdstallet ved uttaksalderen er lavere enn 1,000, skal forholdstall 1,000 likevel benyttes i levealdersjusteringen av tjenestepensjonen. Forholdstallene som benyttes for levealdersjustering av folketrygden i samordningsberegningen skal imidlertid ikke begrenses til 1,000. Fradragene skal dermed alltid

divideres med forholdstallet i folketrygden, også om dette er lavere enn 1,000.

Eksempel 3 viser hvordan pensjonen beregnes dersom eksempelpersonen i *Eksempel 1* velger å utsette uttaket av pensjon til fylte 68 år. Eksempelen viser at siden forholdstallet som benyttes ved levealdersjusteringen av offentlig tjenstepensjon ikke skal være lavere enn 1,000, vil brutto tjenstepensjon bli dividert med 1,000, mens samordningsfradrag og folketrygdens alderspensjon vil bli dividert med det faktiske forholdstallet i folketrygden for dette årskullet ved 68 år, 0,999 (anslag fra NAV per juni 2014).

Hadde vedkommende ventet enda lenger med å ta ut pensjon, ville forholdstallet for levealdersjustering av tjenstepensjonen blitt liggende fast på 1,000, mens forholdstallet for samordningsfradrag og folketrygdens alderspensjon ville blitt stadig lavere. Dermed ville samordningsfradragene blitt stadig høyere, slik at netto (utbetalt) offentlig tjenstepensjon ville blitt stadig lavere. Den samlede pensjonen fra tjenstepensjonsordningen og folketrygden ville imidlertid ikke blitt endret.

Eksempel 3: Pensjonsberegning ved uttak av tjenstepensjon ved 67 og 68 år. 1953-kullet.

	Uttak ved 67 år		Uttak ved 68 år	
	Levealders-justering	Pensjon etter levealders-justering	Levealders-justering	Pensjon etter levealders-justering
Brutto tjenstepensjon	320 783/1,055	304 060	320 783/1,000	320 783
- Samordningsfradrag	239 263/1,055	226 790	239 263/0,999	239 503
= Netto tjenstepensjon		77 270		81 280
+ Grunnpensjon fra folketrygden	88 370/1,055	83 763	88 370/0,999	88 458
+ Tilleggs pensjon fra folketrygden	176 828/1,055	167 609	176 828/0,999	177 005
= Samlet pensjon		328 642		346 743
Kompensasjonsgrad (%)		67,6		71,3

Kilde: Eksempelen bygger på tabell 11.6 i Prop. 107 L (2008-2009), men pensjonene er oppjustert til gjeldende G per 01.05.2014 (88 370 kroner), og det er lagt til grunn siste anslag for forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

3.2.8 EKSEMPEL PÅ INDIVIDUELL GARANTIORDNING

Den individuelle garantiordningen sikrer at samlet pensjon etter levealdersjustering, og gitt at folketrygden tas ut fra 67 år, ikke blir lavere enn 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved full opptjeningstid, det vil si pensjonsnivået som er definert i tjenstepensjonsordningen. Dersom summen av netto tjenstepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn 66 prosent av pensjonsgrunnlaget, skal tjenstepensjonsordningen gi et garantitillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 prosent.

Den individuelle garantien kom ikke til anvendelse i *Eksempel 1* og *Eksempel 2*. At samlet pensjon ble høyere enn pensjonsnivået som er garantert i pensjonsordningen (66 prosent) etter levealdersjusteringen, skyldes at deler av folketrygdens ytelser er unntatt fra samordning (samordningsfordeler). I *Eksempel 1* utgjorde samordningsfordelene 25 935 kroner (før levealdersjustering), eller 5,3 prosent av pensjonsgrunnlaget, slik at samlet pensjon før levealdersjustering var

71,3 prosent. I *Eksempel 2* ble folketrygden tatt ut fra 62 år, slik at pensjonen fra 67 år kun ble 56,6 prosent. Ved prøving av den individuelle garantien legges det imidlertid til grunn at folketrygden tas ut samtidig med tjenstepensjonen, det vil si fra 67 år i dette eksempelet. Dermed blir regnestykket for prøvingen av garantien identisk med *Eksempel 1*.

Dersom det legges til grunn at vedkommende er gift i stedet for enslig, reduseres samordningsfordelene fordi grunnpensjonen fra folketrygden i eksempelet reduseres fra 88 370 kroner (1 G per 01.05.14) til 75 114 kroner (0,85 G) uten at samordningsfradraget endres. Pensjonen beregnes da som illustrert i *Eksempel 4*. Samlet pensjon etter levealdersjusteringen blir nå 316 079 kroner, det vil si en kompensasjonsgrad på 65,0 prosent. Dermed blir samlet pensjon 4 704 kroner lavere enn pensjonsnivået vedkommende er sikret gjennom den individuelle garantien. Den offentlige tjenstepensjonsordningen må dermed utbetale et garantitillegg på 4 704 kroner i tillegg til ordinær tjenstepensjon slik at samlet pensjon blir lik 66 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Eksempel 4: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Gift. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	320 783	320 783/1,055	304 060
- Samordningsfradrag	239 263	239 263/1,055	226 790
= Netto tjenestepensjon	81 521		77 270
+ Grunnpensjon fra folketrygden	75 114	75 114/1,055	71 198
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	176 828	176 828/1,055	167 609
= Samlet pensjon	333 463		316 077
Kompensasjonsgrad (%)	68,6		65,0
+ Garantitillegg			4 706
= Samlet pensjon			320 783
Kompensasjonsgrad (%)			66,0

Kilde: Eksempelen bygger på tabell 11.8 i Prop. 107 L (2008-2009), men pensjonene er oppjustert til gjeldende G per 01.05.2014 (88 370 kroner), og det er lagt til grunn siste anslag for forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

3.3 AVTALEFESTET PENSJON (AFP) – OFFENTLIG SEKTOR

Regelverket for avtalefestet pensjon (AFP) i offentlig sektor er i henhold til avtalen i lønnsoppgjøret i 2009 endret når det gjelder reglene for regulering. Offentlig AFP reguleres fra 2011 etter de nye reguleringsreglene i folketrygden. Les mer om dette i punkt 3.2.2.

Offentlig AFP er en tidsbegrenset ytelse fra 62 til 67 år. Det er et vilkår for å få AFP at en står i stilling på uttakstidspunktet og for øvrig fyller visse individuelle vilkår om forutgående opptjening mv. Stillingen kan fratres helt eller delvis, det vil si at AFP kan

tas ut delvis. Men det kan ikke tas ut mer i AFP en det som tilsvarer nedgang i stillingen.

Fra 62 til 65 år beregnes AFP i offentlig sektor som en alderspensjon fra folketrygden beregnet etter gamle regler, dvs. med grunnpensjon, tilleggspensjon og/eller sært tillegg (folketrygdberegnet AFP). I tillegg ytes et særskilt AFP-tillegg på 20 400 kroner.

Fra 65 år beregnes AFP i utgangspunktet som en tjenestepensjon. Dersom en folketrygdberegnet AFP gir en høyere ytelse, har imidlertid pensjonisten krav på dette beløpet i AFP også etter 65 år. AFP er en ytelse som

er samordningspliktig mot folketrygden (med unntak av AFP-tillegget).

Personer i offentlig sektor kan ikke kombinere uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år med uttak av folketrygd- eller tjenestepensjonsberegnet AFP.

Personer som har tatt ut alderspensjon fra folketrygden helt eller delvis, og som senere ønsker å ta ut AFP (og fremdeles fyller vilkårene for AFP), har anledning til dette dersom utbetalingen av folketrygdens alderspensjon stoppes.

Tilsvarende kan personer som har tatt ut AFP helt eller delvis velge å ta ut folketrygdens alderspensjon i stedet, men da må AFP stoppes.

AFP i offentlig sektor skal ikke levealdersjusteres.

Ved overgang til vanlig alderspensjon ved 67 år vil tjenestepensjonen bli levealdersjustert.

3.4 NYE UFØREPENSJONSORDNINGER FRA 2015

3.4.1 NY UFØRETRYGD I FOLKETRYGDEN

Det ble innført ny uføreytelse i folketrygden tilpasset pensjonsreformen fra 01.01.15, som nå kalles *uføretrygd* og ikke *uførepensjon*. Den nye *uføretrygden* beregnes som 66 prosent av inntekten i de tre beste av de fem siste årene før uførheten oppsto. Kun inntekt opp til 6 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) skal medregnes. Det kreves en uføregrad på minst 50 prosent for å få *uføretrygd* fra folketrygden.

Den nye *uføretrygden* gjelder fullt ut for nye uføretilfeller fra 2015. Personer som allerede mottok *uførepensjon* fra folketrygden per 01.01.15 ble overført til det nye regelverket på en slik måte at den enkelte får om lag samme uføreytelse etter skatt som tidligere.

Frem til 2015 ble uføreytelsen fra folketrygden skattlagt som *pensjonsinntekt*. Fra 2015 skal den imidlertid skattlegges som *lønnsinntekt*. Denne endringen medfører skattenivået blir høyere enn tidligere. For å kompensere for økt beskatning er nivået på ny *uføretrygd* før skatt høyere enn nivået på den gamle *uførepensjonen* før skatt, slik at ytelsen etter skal bli om lag som tidligere.

Med ny *uføretrygd* fulgte også nye regler for avkortning av *uførepensjon* mot arbeidsinntekt. Med disse reglene kan uføre har arbeids-

inntekt fra dag én etter at de har fått innvilget uføretrygd. Uføretrygden reduseres forholdsmessig dersom arbeidsinntekten overstiger 0,4 G (gitt full uførepensjon). Den fastsatte uføregraden skal imidlertid ikke endres selv om den uføre har arbeidsinntekt som fører til avkortning av uføretrygden.

For å avstemme utbetalingene fra uføretrygden mot eventuell inntekt, blir det innført et etteroppgjør for uføre på samme måte som et ligningsoppgjør, som først er klart året etter. Samtidig er det viktig at den enkelte selv melder fra til NAV om mulig inntekt, slik at utbetalingene av uføretrygd er mest mulig tilpasset eventuell inntekt og den uføre ikke risikerer å måtte betale tilbake (eller få mindre utbetaling etterpå) i forbindelse med uføreoppgjøret.

3.4.2 NY UFØREPENSJON I KOMMUNAL SEKTOR

Det ble det innført en ny uførepensjonsordning i de offentlige tjenstepensjonsordningene samtidig med innføring av ny uføretrygd i folketrygden fra 01.01.15. Kapittel 8 i *Vedtekter for Tjenstepensjonsordning – TPO* regulerer ny uførepensjon i kommunal sektor.

Den nye uførepensjonen beregnes uavhengig av, og som et direkte tillegg til ytelsen fra folketrygden (nettopensjonsordning). Pensjonen utgjør 3 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G og 69 prosent av pensjonsgrunnlag mellom 6 og 12 G. I tillegg skal det gis et kronetillegg på 0,25 G, som likevel ikke skal kunne utgjøre mer enn 6 prosent av pensjonsgrunnlaget. Pensjonsgrunnlaget skal fremdeles være lik sluttlønn. Barnetillegget til uførepensjonen er endret.

Også uførepensjon fra kommunal sektor skal fra 01.01.15 skattlegges som lønnsinntekt, mens den tidligere ble beskattet som pensjon.

Uførepensjon utbetales dersom uføregraden er minst 20 prosent. Dersom det innvilges uførepensjon for uføregrader som ikke gir rett til uføretrygd fra folketrygden, dvs. mindre enn 50 prosent uføregrad, skal pensjonen beregnes som 69 prosent av all inntekt opp til 12 G.

I tillegg til endringene i hvordan ytelsen skal beregnes, er det innført et krav om minst 20 prosent uføregrad for å ha rett til en uførepensjon. Tidligere var det ikke noe krav på hvor stor uføregraden måtte være for å få uførepensjon.

Fra 2015 skal overgangen fra uførepensjon til alderspensjon skje ved 67 år for de som har aldersgrense 70 år. Samtidig skal alderspensjonsopptjeningen stoppe ved 67 år. Tidligere skjedde overgangen til alderspensjon først ved 70 år, og det ble gitt opptjening av alderspensjon til 70 år.

Fra 2015 er regelverket for kombinasjon av uførepensjon og arbeidsinntekt i utgangspunktet det samme som for ny uføretrygd i folketrygden. Dersom det ikke utbetales uføretrygd fra folketrygden avkortes uførepensjonen fra første krone ut over en inntektsgrense som skal tilsvare den inntekten pensjonisten er forutsatt å kunne skaffe seg etter uførheten (dvs. at inntektsgrensen ikke tillegges 0,4 G slik som når det også utbetales uføretrygd fra folketrygden). Det utbetales ikke uførepensjon når inntekten utgjør mer enn 80 prosent av samlet inntekt før uførhet.

4. FORSIKRINGS- VIRKSOMHETSLOVEN

- Loven angir krav til ansvarlig kapital for pensjonsinnretninger, et krav som ses i sammenheng med hvordan kapitalen er forvaltet
- Pensjonsinnretningenes forvaltningskapital deles inn i selskapsportefølje og kollektivportefølje
- Loven angir hva pensjonsinnretningene kan ta premie for og overvåker hvordan premiene fastsettes
- Loven angir hvordan avkastning og overskudd skal fordeles mellom kunde og selskap
- Loven regulerer premieutjevning i kommunale ordninger

4.1 INNLEDNING

Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) med forskrifter regulerer hvordan pensjonsinnretningene (livsforsikringsselskap og pensjonskasser) kan innrette sin virksomhet og stiller krav til egenkapital, styre, vedtekter med mer.

Loven angir videre enkelte punkter der lov om foretakspensjon gjøres gjeldende også for kommunale ordninger, som for eksempel reglene knyttet til premiefond.

Det er foreslått en omlegging av forsvl. i forbindelse med innføring av Solvens II fra 01.01.16. Deler av forsvl. vil da bli flyttet over i ny samlet lov for finansforetak. Samtidig vil det skje tilpasninger i tråd med kravene i Solvens II. Videre er forslag til forskrifter knyttet til gjennomføringen av Solvens II vært på høring våren 2015. De nye endringene i kapitalkravene vil i første omgang kun gjelde livsforsikringsselskaper, ikke pensjonskasser.

4.2 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 7

Lovens kapittel 7 omhandler regler for pensjonskasser. Det er også gitt regler om pensjonskasser i forskrift til loven.

4.3 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 9

Lovens kapittel 9 omhandler blant annet regler om premier, pristariff, kapitalforvaltning og bufferavsetninger.

Oppdeling av livselskapenes kapital

Pensjonsinnretningens forvaltningskapital deles inn i:

- selskapsportefølje (pensjonsinnretningens midler)
- kollektivporteføljen (kundemidler)

Eiendelene i porteføljene skal holdes adskilt.

Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer pensjonsinnretningens ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre pensjonsinnretningen en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen, i tillegg til eventuell fortjeneste ved de ulike premietariffene. Pensjonsinnretningen bestemmer selv hvordan midlene i selskapsporteføljen skal forvaltes, dog innenfor krav om forsvarlighet. Avkastningen på selskapsporteføljen skal tilføres pensjonsinnretningens midler.

Det følger av forvl. § 9-7 annet ledd at *«Kollektivporteføljen skal bestå av eiendeler som motsvarer de forsikringsmessige avsetninger til dekning av kontraktfastsatte forpliktelser. Som kontraktfastsatte forpliktelser regnes forpliktelser som ikke er knyttet til verdien av særskilt investeringsportefølje. Eiendeler som motsvarer erstatningsavsetning etter § 9-21 og risikoutjevningsfond etter § 9-22 skal også forvaltes i kollektivporteføljen»*

Loven åpner for at hver av porteføljene kan deles i flere underporteføljer.

Pris- og overskuddsmodell for tjenestepensjonsordninger

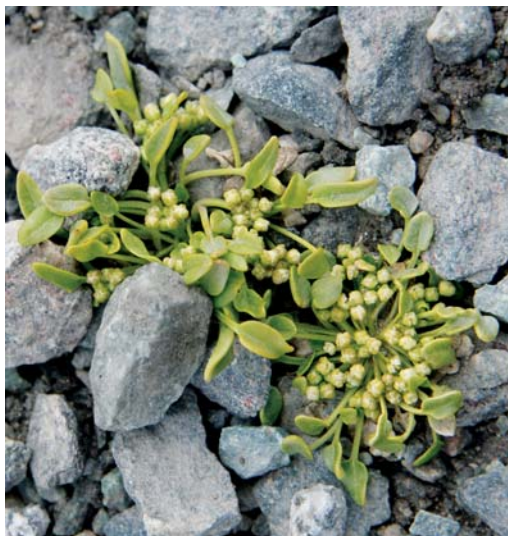
Premien er en betaling for å sikre den fremtidige pensjonen som pensjonsinnretningen har forpliktet seg til å innfri overfor medlemmet av pensjonsordningen. Bak premien ligger det en premietariff med forutsetninger om dødelighet og uførhet. Det er også gjort forutsetninger om at det hvert år minst skal tilføres en garantert avkastning, gjerne kalt beregningsrente.

Krav til utformingen av premietariffene er gitt i forsvl. § 9-3 som også gjelder for pensjonskasser. Premietariffene skal gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti.

Premietariffene overvåkes av Finanstilsynet, og Finanstilsynet kan gripe inn om det mener at premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile. Det kan benyttes forskjellige forutsetninger om forventet gjenstående levetid eller forventet uførhet i forskjellige grupper av forsikrede.

Kapitalforvaltningsrisiko

Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningene vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om forskutterert forventede finansinntekter ikke var forskuttet.

Denne forutsetningen om oppnådd avkastning kalles *beregningsrente* (eller rentegaranti). For at de innbetalte premiene skal danne et tilstrekkelige grunnlag til å finansiere fremtidige pensjoner, må pensjonsinnretningen oppnå en faktisk avkastning som minst er lik beregningsrenten. På denne måten blir beregningsrenten også en garantert minsteavkastning på kundenes premieinnbetalinger, og dette omtales gjerne som at det er rentegaranti på disse midlene (såkalt «kundemidler»).

Beregningsrenten kan bestemmes av pensjonsinnretningen, eventuelt sammen med kunden, men Finanstilsynet angir maksimale grenser for hvor høy beregningsrenten kan være. For de aller fleste kommunale pensjonsordninger er beregningsrenten 3 prosent for all innbetaling før 01.01.12. For innbetalinger etter 01.01.12 er beregningsrenten 2,5 prosent og for innbetalinger etter 01.01.15 er beregningsrenten 2 prosent.

Bufferkapital

I tillegg til egenkapital, kan det foreligge annen bufferkapital i en pensjonsinnretning. Som nevnt skal kunden ha all avkastning på sine midler. Pensjonsinnretningen har imidlertid mulighet til å avsette noe av årets avkastning til såkalte tilleggsavsetninger, tilordnet den enkelte kunde. Forsvl. angir nærmere regler for hvordan avsetningene kan bestemmes det enkelte år, og angir at tilleggsavsetningene uansett ikke kan overstige 12 prosent av premiereserven.

Dersom pensjonsinnretningen ikke oppnår en avkastning som er minst like stor som beregningsrenten, kan tilleggsavsetning for kunden belastes for det som mangler mellom 0 prosent og beregningsrenten.

Videre er det knyttet kursreserver til hver enkelt kontrakt. Kursreguleringsfondet, som er de samlede kursreservene for pensjons-

innretningen, utgjør summen av urealiserte verdier på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen. Kursreservene er altså like uansett hvilken underportefølje av kollektivporteføljen kundens midler er plassert i.

Tilleggsavsetninger og kursreserver betegnes gjerne som kundens bufferkapital.

Rentegarantipremie

At pensjonsinnretningene garanterer en gitt avkastning, – beregningsrenten – innebærer at de har en forvaltningsrisiko. Forsvl. har derfor regler om at pensjonsinnretningene kan ta seg betalt for denne risikoen, og dette gjøres ved en såkalt rentegarantipremie.

Rentegarantipremie vil variere for hver enkelt kunde, og kan avhenge av:

- størrelsen på gjennomsnittlig beregningsrente i avtalen
- størrelsen på buffere for avtalen
- risikoprofilen i kapitalforvaltningen

Les også kapittelet *Premie og pensjonskostnader* i denne pensjonsveilederen.

4.4 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 10

Kapittel 10 omhandler særlige forhold knyttet til kommunale pensjonsordninger. Innledningsvis gis det en definisjon av hva som betraktes som en kommunal ordning. Videre angis det regler for premieutjevning, fellesordning for premieberegning m.m.

Premien til offentlige tjenstepensjonsordninger splittes i tre grupper:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Særskilt engangspremie ved utbetaling

I tillegg kommer kostnader knyttet til administrasjon, forvaltning av pensjonsmidler og premie for at livsforsikringsselskapet eller pensjonskassen garanterer en viss avkastning (pris for rentegaranti). Det skal dessuten avsettes administrasjonsreserve mens en person er aktiv for å dekke utgifter knyttet til administrasjon og kapitalforvaltning når de en gang blir pensjonister.

Les også kapittelet *Premie og pensjonskostnader* i denne pensjonsveilederen.

4.5 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 11

Kapittel 11 omhandler regelverket knyttet til flytting av kollektive pensjonsordninger. Regelverket angir oppsigelses- og oppgjørstfrister, pensjonsinnretningens mulighet til å ta et flyttegebyr, oppgjørsmåte og beregning og håndtering av midler som skal flyttes.

Ved flytting av kollektiv pensjonsordning eller annen kollektivkontrakt skal kontraktens forholdsmessige andel av kursreguleringsfondet på beregningstidspunktet tilordnes kontrakten som tilleggsavsetninger. Selskapet har likevel adgang til å holde tilbake den forholdsmessige del av kursreguleringsfondet som utgjør inntil 2 prosent av kontraktens premiereserve.

5. AKTØRER I TJENESTE- PENSJONSMARKEDET

LIVSFORSIKRINGSSKAP

- I markedet for kommunal tjenestepensjonsordning er det i dag kun én aktuell tilbyder: Kommunal Landspensjonskasse (KLP)

PENSJONSKASSE

- En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretaket eller kommunen
- En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner

INTERESSEORGANISASJONER

- Pensjonskasseforeningen
- Finans Norge

PENSJONSRÅDGIVER

- Flere aktører tilbyr rådgivning i pensjonsspørsmål
- Kjøp av rådgivningstjenester

5.1 INNLEDNING

En kommune/fylkeskommune/bedrift og virksomhet (heretter omtalt som *kommunen*) som skal etablere en tjenstepensjonsordning i tråd med *Vedtekter for tjenstepensjonsordning – TPO* (TPO) i Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS-området, kan gjøre dette enten i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse.

Pensjonsinnretning brukes som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livsforsikringsselskap og pensjonskasser).

5.2 LIVSFORSIKRINGSSKAP

Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) regulerer hvordan forsikringsvirksomheten skal drives, og påvirker ikke de ansattes pensjonsrettigheter.

Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsvl. kapittel 10.

Som nevnt i tidligere kapitler besluttet Storebrand Livsforsikring AS i desember 2012 å gå ut av markedet for kommunal tjenstepensjon. DNB Livsforsikring ASA besluttet det samme i juni 2013. For tiden er det derfor kun KLP som er leverandør av *forsikret løsning* innen kommunal tjenstepensjon.

Les mer om kommunal tjenstepensjon i forsikret løsning i kapittelet *Tjenstepensjon i et livsforsikringsselskap*.

5.2.1 STATUSMØTER MED KLP

I henhold til TPO § 16-4 avholdes jevnlige møter mellom Pensjonskontoret og tjenstepensjonsleverandørene. Fortiden avholdes møter med KLP.

5.3 PENSJONSKASSE

Pensjonskasser er i regulert i forsvl. kapittel 7. I tillegg er det gitt regler i lovens kapittel 9 for livsforsikring, som også gjelder for pensjonskasser.

Les også om pensjonskasseløsningen i Pensjonsveilederen i kapittelet *Tjenstepensjon i en pensjonskasse*.

5.3.1 PENSJONSKASSER I KS' SEKTOR

Som pensjonskasseoversikten bakerst i kapittelet viser, har det eksistert kommunale pensjonskasser siden 1907. Det er imidlertid først de senere årene at det har blitt opprettet nye pensjonskasser. Kommunene Fjell, Molde,

Lørenskog, Harstad og Tromsø har opprettet pensjonskasser i perioden 2000–2014. Kommunene Asker og Bærum har opprettet egne pensjonskasser som er i drift fra 01.01.15.

5.3.2 INTERKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er adgang til å etablere interkommunal pensjonskasse, jf. forsvl. § 7-2 annet ledd. En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner.

Pensjonskontoret har tilsvarende tilsynsmyndighet overfor interkommunale pensjonskasser som for de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene.

Per i dag er det etablert en interkommunal pensjonskasse. Akershus fylkeskommunale pensjonskasse ble omgjort til Akershus interkommunale pensjonskasse i 2014.

5.3.3 PENSJONSKASSEFORENINGEN

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon som arbeider for å oppnå best mulig virksomhetsregler for pensjonskassene. Pensjonskasseforeningen har som formål å:

- Videreutvikle medlemskassene gjennom formidling og utveksling av kompetanse og informasjon
- Fremme gode rammebetingelser for medlemskassene
- Avgi uttalelser på vegne av medlemskassene i spørsmål som gjelder pensjon, forvaltning og drift av pensjonskassene

- Bidra til mer kostnadseffektiv drift i medlemskassene gjennom samarbeid om felles innkjøp og utvikling av tjenester
- Ivareta andre fellesinteresser

Disse formålene søkes oppnådd blant annet ved et aktivt samarbeid med alle pensjonsinnretninger for private, kommunale, fylkeskommunale og statlige arbeidstakere samt med andre organisasjoner, foreninger og offentlig myndighet.

5.4 FINANS NORGE

Finans Norge – tidligere Finansnæringens Hovedorganisasjon – er en interesse- og arbeidsgiverorganisasjon som representerer finansnæringen i Norge, herunder forsikrings-selskap som tilbyr offentlig tjenstepensjon. Pensjonskontoret har jevnlig møter med Finans Norge.

5.4.1 BRANSJEAVTALE – FLYTTING AV PENSJONSMIDLER

Finans Norge har utarbeidet *Avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger*, der pensjons-

leverandørene er blitt enige om en rekke praktiske forhold knyttet til flytting av kollektive tjenstepensjonskontrakter.

Et av vedleggene til nevnte avtale er *Flyttefil for offentlige ordninger*, også kalt *flyttefilen*. Leverandørene av kommunale tjenstepensjonsordninger har sluttet seg til bransjeavtalen, som detaljregulerer hvilke bestandsopplysninger som skal være med i flyttefilen.

Bransjeavtalen med vedlegg kan i sin helhet leses på Finans Norges hjemmesider www.fno.no, under fanen verktøy/Avtaler og regelverk/Livsforikring og pensjon:

https://www.fno.no/contentassets/a4d3d1bfe2884be4bf57bd26bc4bf2b3/vedl-2_flyttefil-for-offentlige-ordninger-01.08.2012.pdf

5.5 PENSJONSRAÐGIVERE

Selv om det i dagens marked kun er en aktuell leverandør av forsikret løsning er det flere aktører som tilbyr rådgivning med hensyn til valget mellom forsikret løsning og pensjonskasse.

En pensjonsrådgiver skal gi gode uavhengige analyser, som gir kommunen et godt utgangspunkt for prosessen videre. Det er imidlertid kommunen som må påse at den rådgivningen de benytter i forbindelse med pensjons-spørsmål er av god kvalitet.

5.5.1 KJØP AV RÅDGIVNINGSTJENESTER

Tjenestekjøp/kjøp av rådgivningsoppdrag fra private aktører er omfattet av anskaffelsesregelverket.

Dette har den virkning at anskaffelsesregelverket må følges når kommunen har behov for å la seg bistå av konsulenter i forbindelse med etablering av pensjonsordninger.

Anskaffelsens størrelse avgjør hvilke saksbehandlingsregler som gjelder.

For konsulentkjøp med en verdi opptil 500.000 kroner eksklusiv mva, gjelder anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften del I. For ytterligere veiledning om hvilke saksbehandlingsregler som må ivaretas for anskaffelser som kan gjennomføres etter del I, vises det til departementets veileder punkt 14.2.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelses-veileder_2013.pdf

For kjøp fra 500.000 kroner opp til EØS-terskelverdi gjelder anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften del II. For kjøp over EØS-terskelverdi må anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften del III følges. Saksbehandlingsreglene i del II og del III er med få unntak like. Forskjellene er i hovedsak

hvor konkurransen skal kunngjøres, hvilke anskaffelsesprosedyrer som kan benyttes samt hvor lange frister som gjelder under gjennomføringen av konkurransen.

Anskaffelsesforskriften har regler om hvordan anskaffelsens verdi skal beregnes. Veiledning om beregningsreglene er å finne i departementets veileder punkt 4.2.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelses-veileder_2013.pdf

Uansett størrelsen på anskaffelsen, er det viktig at det utarbeides en kontrakt med rådgiveren, slik at det er klart hvilke oppgaver rådgiveren skal ivareta og hvilke plikter hver av partene har.

Det er også viktig å være oppmerksom på regelen om rådgiverhabilitet i FOA § 3-8:

«Oppdragsgiver skal ikke søke eller motta råd som kan bli benyttet under utarbeidelsen av spesifikasjoner for en bestemt anskaffelse fra noen som kan ha økonomisk interesse i anskaffelsen, når dette skjer på en måte som vil kunne utelukke konkurranse».

Denne særlige anskaffelsesrettslige habilitetsregelen er inntatt for å ivareta kravet til likebehandling og sikre reell konkurranse, jf. lov om offentlige anskaffelser (LOA) § 5 og FOA § 3-1, og må sees i sammenheng med den generelle habilitetsbestemmelsen i FOA § 3-7.

5.5.2 OVERSIKT OVER RÅDGIVERE I KS' SEKTOR

Firma	Telefon	E-postadresse	Internetside
Actecan	900 58 357	post@actecan.no	www.actecan.no
A Halvorsen Consulting AS	992 27 422	arild.halvorsen.konsulent@gmail.com	
Aktuarfirmaet Lillevold og Partners AS	23 27 54 60	post@aktuarene.no	www.aktuarene.no
Aon Norway AS	67 11 22 00		www.aon.no
Gabler AS	24 13 07 00	post@gabler.no	www.gabler.no
Garde AS	73 60 60 50		www.garde.as
KLP Forsikringsservice AS	05554		www.klp.no
Mercer	21 01 10 00	info.no@mercer.com	www.mercer.no
Pareto Forsikringsmegling	22 87 87 00	forsikring@pareto.no	www.pareto.no
Storebrand pensjons-tjenester AS	22 31 50 50	peder.lunde@storebrand.no	www.storebrand.no
Willis AS	23 29 60 00		www.willis.no

5.6 OVERSIKT OVER PENJONSKASSENE I KS' SEKTOR

Se neste side.

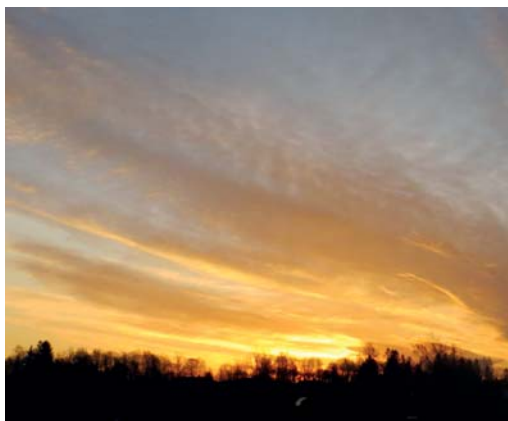
Navn	Etableringsår	Daglig leder E-postadresse	Telefon
Akershus interkommunale pensjonskasse	2014 (1952)	Øyvind Stjernfeldt Juvet pensjon@aipk.no	22 05 50 00
Andebu kommunale pensjonskasse	1975	Irene Ormestad berit.sommerstad@andebu.kommune.no	33 43 81 25
Asker kommunale pensjonskasse	2015	Helge Henanger pensjonskassen@asker.kommune.no	920 16 268
Arendal kommunale pensjonskasse	1916	Frode Thorkildsen pensjonskassen@akpensjon.no	37 01 30 00
Bergen kommunale pensjonskasse	1907	Bjørn Roald Eknes pensjonskassen@bergenkp.org	55 54 65 50
Bodø kommunale pensjonskasse	1927	Knut Håkon Brox post@b-k-p.no	75 55 75 70
Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse	1953	Wenche Øverås post@bfkp.no	32 21 86 70
Bærum kommunale pensjonskasse	2015	Jørn Jevne bk-pensjonskassen@outlook.com	957 74 956
Drammen kommunale pensjonskasse	1911	Wenche Øverås post@dkp.no	32 21 86 70
Elverum kommunale pensjonskasse	1921	Trond Rønning pensjon@elverum.kommune.no	62 43 32 99
Fjell kommunale pensjonskasse	2006	Trond Roar Birkelund pensjonskassen@fjell.kommune.no	55 09 72 37
Flekkefjord kommunale pensjonskasse	1951	Jan Erik Drangsholt kurt.stordrange@flekkefjord.kommune.no	38 32 80 16
Halden kommunale pensjonskasse	1920	Eivind Hansen post@hkpensjon.no	69 17 47 29
Harstad kommunale pensjonskasse	2013	Gabler AS v/Lars Krüger pensjonskasse@harstad.kommune.no	77 07 39 93

Navn	Etableringsår	Daglig leder E-postadresse	Telefon
Haugesund kommunale pensjonskasse	1919	Heidi Iren Sunde pensjonskassen@haugesund.kommune.no	52 74 30 00
Hålogaland Kraft AS pensjonskasse	2001	Gabler AS v/Lars Krüger lars.krueger@gabler.no	91 69 62 86
Kristiansand kommunale pensjonskasse	1926	Magnar Flaa post.pensjon@kristiansand.kommune.no	38 07 50 00
Lørenskog kommunale pensjonskasse	2011	Guri Horsfjord Lassen pensjonskassen@lorenskog.kommune.no	67 93 40 09
Molde kommunale pensjonskasse	2007	Hilmar Windstad postmottak@molde.kommune.no	71 11 20 00
Moss kommunale pensjonskasse	1961	Anna Marita Grimstad Følstad marita.folstad@mkpensjon.no	69 24 80 00
Sandefjord kommunale pensjonskasse	1926	Kjetil Hartvedt Nilsen pensjonskassen@sandefjord.kommune.no	33 41 69 70
Sandnes kommunale pensjonskasse	1936	Bjørn Lode pensjonskassen@sandnes.kommune.no	51 33 54 91
Skien kommunale pensjonskasse	1938	Trine Sørvig Aaby pensjonskassen@skien.kommune.no	35 58 11 44
Stokke kommunale pensjonskasse	1972	Irene Ormestad postmottak.skp@stokke.kommune.no	33 29 50 00
Trondheim kommunale pensjonskasse	1913	Helge Rudi pensjonskassen.postmottak @trondheim.kommune.no	72 54 65 00
Tromsø kommunale pensjonskasse	2014	Erling Høyer-Pettersen pensjonskassen@tromso.kommune.no	93 40 35 79
Vest-Telemark kraftlags pensjonskasse	1973	Terjei Mjaaland firmapost@vtk.no	48 26 25 36

6. ANSKAFFESES- REGELVERKET OG KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

- Kjøp fra privat tjenesteleverandør
- Etablere egen eller felles pensjonskasse
- Pensjonskassenes forhold til anskaffelsesregelverket
- Kommunal pensjon og offentlige anskaffelser – notat fra Arntzen de Besche av 09.01.15

6.1 INNLEDNING

Stat og kommune velger selv hvordan de vil organisere seg og hvordan de vil løse sine oppgaver. En kommune kan løse sine oppgaver ved bruk av egne ressurser i egen organisasjon, ved såkalt egentlig egenregi. Alternativt kan kommunen beslutte å samarbeide med eller kjøpe tjenester fra et annet rettssubjekt. Når kommunen ønsker å få andre rettssubjekter, det være seg private aktører, andre kommuner eller offentlig eide selskaper til å utføre tjenester for seg, må forholdet til anskaffelsesregelverket vurderes.

I forhold til anskaffelse av pensjonstjenester har kommunen to muligheter. Kommunen kan velge å kjøpe pensjonstjenester fra en privat tjenesteleverandør. Slikt kjøp er omfattet av anskaffelsesregelverket. Nærmere om dette i punkt 6.2.

Den andre muligheten kommunen har er at den enten alene eller sammen med andre kommuner etablerer en pensjonskasse. Hvorvidt kjøp av pensjonstjenester fra egen/

felles pensjonskasse vil være omfattet av anskaffelsesregelverket avhenger av om vilkårene for utvidet egenregi er oppfylt. Dersom vilkårene for utvidet egenregi er oppfylt, vil kommunen kunne kjøpe pensjonstjenester fra egen/felles pensjonskasse uten å måtte følge anskaffelsesregelverket. Mer om dette i punkt 6.3 under.

6.1.1 HISTORIKK

Hvorvidt kjøp av tjenestepensjon er et tjenestekjøp som er omfattet av anskaffelsesregelverket var lenge omtvistet. Det forelå i mange år stor rettsusikkerhet knyttet til spørsmålet.

EU-domstolen avsa 15.07.10 dom i sak C-271/08. Her ble Tyskland dømt for å ha satt til side EU-rettslige regler etter traktaten og anskaffelsesdirektiver fordi tyske kommuner ikke hadde fulgt anbudreglene ved kjøp av tjenestepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenestepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.

Saken er prinsipiell blant annet fordi den reiser spørsmål om grunnleggende rettigheter (tariffautonomi) og forholdet til det indre markeds regelverk.

Konklusjonen er at utøvelsen av retten til å forhandle og inngå tariffavtaler skal skje i overensstemmelse med de traktatfestede fire friheter og det domstolskapte proporsjonalitetsprinsippet. Overholdelse av anbudsdirektivene anses ikke uforenlig med tariffautonomi eller de sosiale formål som tariffavtalen skal ivareta.

Domstolens avgjørelse bekrefter dermed standpunkt inntatt i KS' B-rundskriv nr 9/2005 av 09.06.05. KS-rundskrivet omhandler innkjøp av tjenestepensjoner i forhold til reglene om offentlige anskaffelser. Her konkluderes det med at innkjøpsreglene skal følges også i forhold til kjøp av pensjonstjenester.

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har også lagt til grunn at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse for innkjøp av kommunal tjenestepensjon. Se KOFA sakene 2006/159 og 2006/161.

KOFA har gitt følgende veiledende avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon: 2006/159, 2006/161, 2009/10, 2009/19, 2009/20, 2009/44, 2010/129, 2011/331 og 2011/231. KOFAs avgjørelser er tilgjengelig på www.kofa.no.

I departementets brev av 24.02.12 til Konkurransetilsynet redegjøres det for flere rettslige problemsstillinger knyttet til kjøp av pensjonstjenester. Også her stadfestes det at kjøp av pensjonstjenester er omfattet av anskaffelsesregelverket. Vurderingen uttaler seg også om kontraktens varighet. Vurderingen baserer seg på konklusjoner i rapport utarbeidet for Helse og Omsorgsdepartementet (HOD). Rapportens kapittel 4 har generell interesse for pensjonsanskaffelsens forhold til anskaffelsesregelverket.

Departementets brev av 24.02.12 finnes her:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelser/fortolkningsuttalelse_konk_tjenestepensj.pdf

Rapporten fra HOD, er å finne på følgende lenke:

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/hod/eia/pensjon-2011-endelig-rapport.pdf>

6.2 KJØP FRA PRIVAT TJENESTE- LEVERANDØR

6.2.1 KJØP ETTER ANSKAFFELES- REGLERKETS HOVEDREGEL

Når kommunen har fattet beslutning om at pensjonstjenester skal anskaffes fra det private markedet, må lov og forskrift om offentlige anskaffelser følges.

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) trådte i kraft 01.06.01. I medhold av § 16 er det blant annet gitt en forskrift om offentlige anskaffelser (FOA).

Både LOA og FOA bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er forpliktet til å følge dette regelverket gjennom EØS-avtalen.

Regelverket om offentlige anskaffelser bygger i hovedsak på noen få grunnleggende prinsipper. Disse prinsippene følger av LOA § 5. Sentralt er her kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvnbarhet.

En anskaffelse skal videre så langt det er mulig være basert på konkurranse, dette følger av LOA § 5 annet ledd.

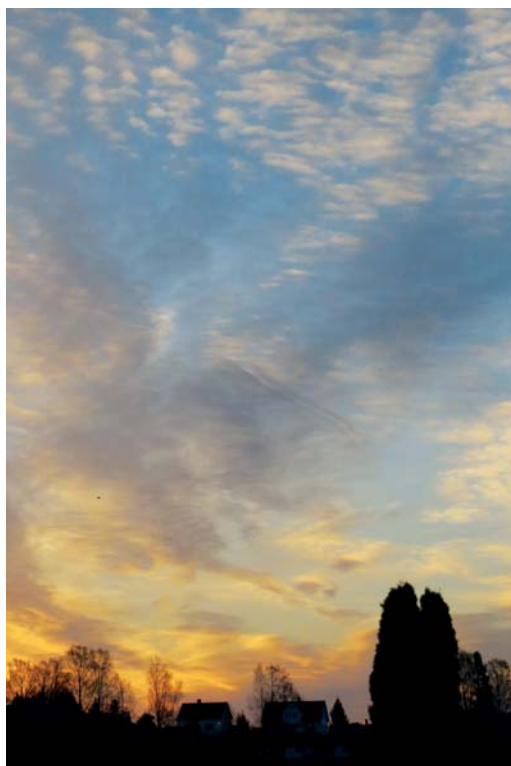
Lovens formål fremkommer i LOA § 1:

«Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre

mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptrer med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte.»

Formålsbestemmelsen i § 1, sammen med de grunnleggende kravene i § 5, vil ha betydning ved tolkningen av de øvrige bestemmelsene i LOA og FOA.

Reglene er i korthet saksbehandlingsregler som fastsetter hvordan en konkurranse om kjøp av pensjonstjenester skal gjennomføres. Veileder til anskaffelsesregelverket ligger på

Nærings- og fiskeridepartementets hjemmesider:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelsesveilederer_2013.pdf

Å gjennomføre en anskaffelse i tråd med hovedreglene i anskaffelsesregelverket, betinger at det finnes et marked med flere leverandører. I tidligere utgaver av pensjonsveilederen er anskaffelsesprosessen inngående beskrevet for det tilfelle at det finnes flere tilbydere. Innholdet i det tidligere skrevne materialet er fortsatt dekkende for hvordan prosessen bør gjennomføres når det foreligger konkurranse i markedet. Les mer om dette i Pensjonsveilederen 2014 i kapittel 4 og 5. Se Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no.

På Difis hjemmeside www.anskaffelser.no, kan oppdragsgiver også finne nyttig veiledning for gjennomføring av konkurranser etter anskaffelsesregelverket.

6.2.2 MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

I markedet for kommunal tjenstepensjon finnes det for tiden ingen konkurranse. Det finnes per i dag kun én aktuell leverandør på markedet for offentlig tjenstepensjon – Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Det er således ikke formålstjenlig å gjennomføre en konkurranse i henhold til hovedreglene i anskaffelsesregelverket.

I KS Advokatenes vurderinger av henholdsvis 11.02.14 og 01.07.13 redegjøres det for hvordan denne situasjonen kan håndteres i

forhold til anskaffelsesregelverket. Begge vurderingene kan leses i sin helhet på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no under publikasjoner, *Kommunale pensjonskasser og offentlige anskaffelser* publisert 07.05.14.

I notatet fra advokatfirmaet Arntzen de Besche av 09.01.15 punkt 3.2 omtales også den markedsmessige problemstillingen. Notatet kan leses på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no under publikasjoner, *Kommunal pensjon og offentlige anskaffelser* publisert 11.02.15.

Det anbefales at oppdragsgivere setter seg inn i de vurderinger og råd som følger av nevnte redegjørelser.

Det følger av disse vurderingene at oppdragsgiver kan gjennomføre et leverandørskifte med hjemmel i FOA § 14-4 bokstav c. Dette betyr at anskaffelsen er fritatt fra kunngjøringsplikten, og gir hjemmel til å inngå kontrakt direkte med gjenværende leverandør. Dette forutsetter imidlertid at det er gjennomført en forsvarlig markedsundersøkelse som viser at det fortsatt ikke er kommet nye leverandører på markedet.

Det følger videre at kommuner som har fattet vedtak om flytting, men som ennå ikke har inngått kontrakt med ny leverandør, kan bruke en intensjonskunngjøring som sikkerhetsventil. En intensjonskunngjøring skal publiseres på Doffin. Det finnes et eget skjema for intensjonskunngjøring som må benyttes.

En intensjonskunngjøring er en kunngjøring om at oppdragsgiver har til hensikt å inngå

kontrakt direkte med en leverandør uten forutgående kunngjøring av konkurransen. For nærmere informasjon om intensjonskunngjøring, se punkt 18.5.4 i Nærings- og fiskeridepartementets veileder til reglene om offentlige anskaffelser:

<https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/oppdatert-veileder-til-reglene-om-offent/d748035/>

6.3 NÅR KOMMUNEN VELGER Å ETABLERE EGEN/FELLES PENSJONSKASSE

Egenregi foreligger der kommunen produserer varene eller tjenestene selv, dvs. innen for eget rettssubjekt. I et slikt tilfelle foreligger ingen anskaffelse og anskaffelsesregelverket kommer dermed ikke til anvendelse.

Utvidet egenregi er tilfeller der en oppdragsgiver tildeler oppdrag til en enhet som ikke tilhører samme rettssubjekt, men der den enheten som tildeles oppdraget har så nær tilknytning til det offentlige organet, at det er naturlig å likestille det med egenregitildeling.

Utvidet egenregi er i dag ikke regulert i EU-direktivene og heller ikke i det norske regelverket. De rammene som er fastsatt, er fremkommet gjennom EU-domstolens praksis. De nye direktivene som antas tre i kraft i Norge 01.04.16, vil inneholder regler om utvidet egenregi. De nye reglene er i all hovedsak en kodifisering av domstols praksis.

For at unntaket for utvidet egenregi skal komme til anvendelse, må følgende to kriterier være oppfylt:

1. Oppdragsgiver må utøve en kontroll over leverandøren som tilsvarer den kontroll den utøver over sin egen virksomhet (kontrollkriteriet)
2. Den vesentlige delen av leverandørens aktivitet må være for oppdragsgiveren (aktivitets- eller omsetningskriteriet).

Ytterligere informasjon om innholdet i de ovennevnte vilkår er å finne i departementets veileder punkt 3.1.2.:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelses-veileder_2013.pdf

Hvorvidt disse vilkårene er oppfylt vil bero på en helt konkret vurdering. Det er kommunen som har bevisbyrden for at vilkårene er oppfylt. Vilårene må være oppfylt i hele leveringsperioden.

I forhold til kjøp av pensjonstjenester fra egen/felles pensjonskasse er det knyttet en viss usikkerhet til hvorvidt kontrollkravet vil være oppfylt.

En kommunal pensjonskasse er et selvstendig rettssubjekt. Pensjonskasser er selvstendige juridiske personer og blir vurdert å være stiftelser (se for eksempel NOU 2004:24 kapittel 4.3.1), men er unntatt fra stiftelsesloven, se § 6. Grunnen til at pensjonskassene ikke er underlagt stiftelsesloven er nok at pensjonskassene er regulert av forsikringslovgivningen og at kassene også står under tilsyn av Finanstilsynet (tidligere Kreditilsynet), se Ot.prp.nr.15 (2000-2001)-Om lov om stiftelser, side 86.

Pensjonskassene skal være selvstendige og uavhengige fra den kommunen som har opprettet pensjonskassen. Det kan stilles spørsmål om dette kravet til selvstendighet og uavhengighet medfører at kontrollkriteriet for egenregi ikke er oppfylt. Finanstilsynet har i rundskriv 3/2010 fastsatt at kommunen ikke kan råde over pensjonskassens vedtekter eller bestemme hvem som skal være styreleder. I en vurdering gjort av Fornyingsdepartementet i 2010 antas det at vilkårene for egenregi er oppfylt i relasjon til stiftelsen PETRAD, men som departementet skriver; Det er domstolene som har kompetansen til å tolke anskaffelsesdirektivene med bindende virkning.

Finanstilsynets rundskriv 3/2010 finnes her:

http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Rundskriv_vedlegg/2010/1_kvartal/Rundskriv_3_2010.pdf

Link til Fornyingsdepartementets fortolkningsuttalelse av 09.09.2010:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelser/fortolkningsuttalelse_od_petrad.pdf

Advokatfirmaet Arntzen de Besche har, som tidligere nevnt, på vegne av Pensjonskontoret foretatt en rettslig vurdering om kommunal pensjon og forholdet til offentlige anskaffelser. I notatet av 09.01.15 punkt 6, følger en nærmere redegjørelse for innholdet i vilkårene for utvidet egenregi og for hvilke forhold som vurderes konkret. Notatet kan leses på www.pensjonskontoret.no. Notatet er også omtalt i punkt 6.5 nedenfor.

Om vilkårene ikke er oppfylt og kommunen kjøper direkte fra pensjonskassene, anses dette å være en ulovlig direkte anskaffelse i henhold til anskaffelsesregelverket. Ulovlige direkte anskaffelser er sanksjonsbelagt. Nærmere om dette i departementets veileder punkt 18.5:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelses-veileder_2013.pdf

6.4 OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFELSESREGELVERKET

Det er reist spørsmål om hvorvidt en pensjonskasse vil være omfattet av anskaffelsesregelverket når pensjonskassen skal gjøre innkjøp i forbindelse med utførelsen av sin virksomhet. Dette omtales også senere i kapittelet.

Det følger av LOA § 2 og FOA § 1-2 hvem som er omfattet av anskaffelsesregelverket.

Hvorvidt en pensjonskasse er forpliktet til å følge anskaffelsesregelverket vil bero på en konkret vurdering av om kassen er å anse som et offentligrettslig organ, jf. FOA § 1-2 annet ledd.

Spørsmålet er forelagte både KS Advokatene og advokatfirmaet Arntzen de Besche. KS Advokatene konkluderer med at pensjonskassene ikke er omfattet av anskaffelsesregelverket, Arntzen de Besche kommer til motsatt konklusjon. Vurderingene kan leses på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no under publikasjoner, *Kommunale pensjonskasser og offentlige anskaffelser* publisert 07.05.14.

Uten å ta stilling til disse vil Pensjonskontoret understreke at det foreligger en betydelig anskaffelsesrettslig risiko ved ikke å følge lov om offentlige anskaffelser i driftingen av en pensjonskasse.

6.5 KOMMUNAL PENSJON OG OFFENTLIGE ANSKAFFELSER

6.5.1 NOTAT FRA ARNTZEN DE BESCHE AV 09.01.15

Regjeringen har i forbindelse med gjennomføringen av den nye kommunereformen invitert alle landets kommuner til å starte prosesser for å avklare om det er aktuelt å slå seg sammen med nabokommuner. For de sammenslåtte kommunene reiser dette spørsmål knyttet til valg av pensjonsløsning og hvilket anskaffelsesrettslige handlingsrom kommunene har.

Advokatfirmaet Arntzen de Besche har i den forbindelse på oppdrag fra Pensjonskontoret utarbeidet et notat om kommunal pensjon og offentlige anskaffelser. Notatet av 09.01.15 foretar en nærmere vurdering av følgende:

- Valgfrihet i løsning for kommunal pensjon. Adgangen til å gå i direkte forhandlinger, tatt i betraktning at dagens markeds-situasjon med kun en leverandør av forsikret løsning.

- Hvilken mulighet har oppdragsgiver til å gjøre et slikt valg?

- Må egen pensjonskasse også tas i betraktningen?

- Valg av prosedyreform for kjøp av kommunale pensjon over EØS terskelverdi.

- Sammenslåing av kommuner – betydning for kommunal pensjon. Hvilke føringer legger anskaffelsesregelverket på følgende faktiske situasjoner:

- To eller flere kommuner slår seg sammen og vurderer hvordan kommunal pensjon skal leveres for den sammenslåtte kommunen, enten gjennom egen pensjonskasse eller fra livsforsikrings-selskap.

- En kommune ønsker å få vurdert alternative løsninger for kommunal pensjon. I dette inngår spørsmålet om muligheten til å bruke konkurranse som virkemiddel for å vurdere om kommunens eksisterende ordning skal erstattes, og hvilke forpliktelser som pålegger oppdragsgiver for å ivareta forutberegnelighet for leverandørene som inngir tilbud og unngå økonomisk ansvar for oppdragsgiver.

- Etablering eller inntreden i interkommunal pensjonskasse. Her inngår en

redegjørelse for kriteriene for såkalt utvidet egenregi, og hvilke grense-tilfeller som kan oppstå ved en gradvis økning av størrelsen på en interkommunal pensjonskasse.

- Interkommunal pensjonskasse. Muligheten for at selskaper eller enheter, som driver kommersiell virksomhet, men som har kommunal tjenstepensjon, kan være deltaker i en interkommunal pensjonskasse, uten at dette går ut over egenregivurderingen.

- Interkommunal pensjonskasse som offentlig-offentlig samarbeid.

6.5.2 UTGANGSPUNKT FOR VURDERINGENE

Til grunn for de vurderingene som er gjort i notatet fra Arntzen de Besche forutsettes det at de offentlige enhetene er underlagt lov og forskrift om offentlige anskaffelser, og at det derfor som hovedregel er krav om konkurranse ved kjøp av tjenester.

Kommunal pensjon omfatter tjenester knyttet til forvaltning og administrering av pensjonene til kommunens ansatte. Dette inkluderer også tjenester som finansforvaltning, aktuar-tjenester, pensjonsberegninger, innkreving av premie, utbetaling av pensjoner, å sette opp rettigheter for ansatte som slutter, regnskapsrapportering med videre.

I henhold til forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) kan disse tjenestene ytes enten av kommunale pensjonskasser eller av livsforsikringsselskaper. Både pensjonskasser og livsforsikringsselskaper som yter kommunal pensjon er underlagt de særlige reglene

om kommunale pensjonsordninger i forsvl. kapittel 10.

At kommunene har egen pensjonskasse betyr at kommunen selv står for administrering og forvaltning av kommunal tjenestepensjon.

6.5.3 VALGFRIHET I LØSNING FOR KOMMUNAL PENSJON

Notatet går som tidligere nevnt nærmere inn på hvilken mulighet en kommune har til å gå i direkte forhandlinger med en leverandør, når de har valgt å kjøpe tjenesten eksternt. Anskaffelsesregelverket vil her komme til anvendelse.

Som tidligere omtalt i dette kapittelet er markedssituasjonen per i dag slik at det kun er en leverandør av forsikret løsning av kommunal tjenestepensjon.

Fordi denne situasjonen kan endre seg går man i notatet nærmere inn på de momentene som den enkelte kommune må vurdere når kommunal tjenestepensjon skal anskaffes, uavhengig av antall leverandører som måtte være i markedet.

For tjenestekjøp under EØS-terskelverdi og det rent faktisk bare er en leverandør i markedet vil det ikke være noe kunngjøringsplikt. I et slikt tilfelle vil det være FOA del I og de grunnleggende kravene til offentlig anskaffelse som gjelder.

I de tilfeller kontakten er vurdert til å overstige EØS-terskelverdi vil den bli omfattet av FOA del III. Her er det gitt en bestemmelse som gir adgang til å gå i direkte forhandlinger

med én leverandør uten at dette kunngjøres på forhånd.

Når kan bare én aktør levere?

Hovedregelen er at det skal gjennomføres en kunngjort konkurranse for alle anskaffelser over den nasjonale terskelverdien. Kommunen må kunne dokumentere at det bare er én leverandør i markedet.

Det vil kreve god kjennskap til det markedet offentlig tjenestepensjon skal kjøpes i, tjenesteytelsens art og omfang og kunnskap om hvilke aktører som er i dette markedet. Det vil kreve grundige undersøkelser av at det ikke er andre leverandører som kan levere tilbud på de samme tjeneste, før en kommune kan gå direkte til én leverandør. For tjenester over EØS-terskelverdi betyr dette at hele EØS-området skal være med i vurderingen.

Når det gjelder kommunal tjenestepensjon er det regulert slik at det etter forsvl. stilles krav om konsesjon. Dette gjør at det bør være oversiktlig å finne ut hvilke aktører som er aktuelle for oppdraget. En bør også undersøke om det er aktører som har søkt Finanstilsynet om konsesjon for livsforsikringsvirksomhet med kommunal pensjon.

Markedet kan endre seg over tid. Dersom interkommunale pensjonskasser tilbyr kommunal pensjon på lik linje med KLP til eksterne kommuner, og egenregiinntaket ikke kommer til anvendelse, vil anskaffelsesforskriften ikke gi anledning til å gå direkte til én leverandør.

Dersom det skal gjøres unntak fra kravet til kunngjøring og konkurranse bør en kunne

dokumentere grunnlaget for at vilkårene i FOA § 2-1 andre ledd bokstav a eller § 14-4 bokstav c er oppfylt. Bakgrunnen for dette er at det er sanksjoner knyttet til brudd på kunngjøringsplikten.

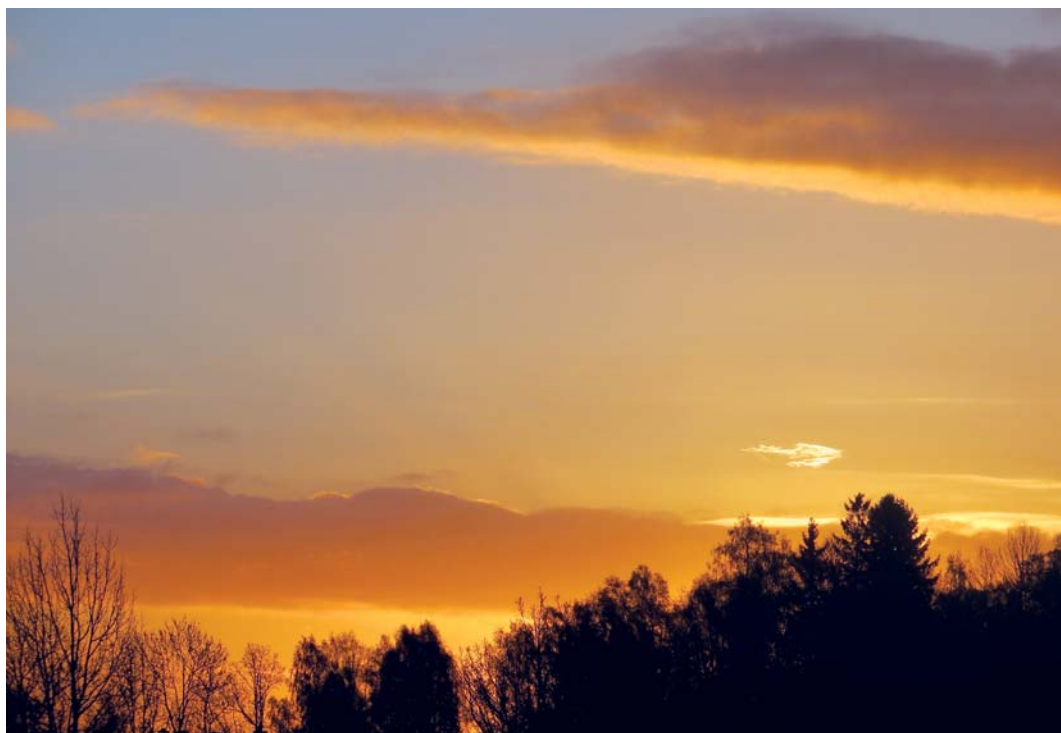
For kommuner som mener at vilkårene for å gå direkte til én aktør er oppfylt, bør det i tillegg til ovennevnte vurdering og dokumentasjon også vurderes å publisere en intensjonskunngjøring.

Det gjøres oppmerksom på at selv om vilkårene i FOA § 2-1 andre ledd bokstav a eller § 14-4 bokstav c skulle komme til anvendelse, betyr ikke dette at det er anledning til å inngå en langvarig eller tidsubestemt kontrakt.

6.5.4 VALG AV PROSEDYREFORM FOR KJØP AV KOMMUNAL PENSJON OVER EØS-TERSKELVERDI

Så lenge kommunal pensjon ikke ytes i egenregi, vil innkjøpet være omfattet av anskaffelsesreglene som en prioritert tjeneste etter FOA vedlegg 5 og underlagt de alminnelige reglene om gjennomføring av konkurranse om levering av tjenesten.

I notatet til Arntzen de Besche framgår det at den klare hovedregelen er at det må benyttes åpen eller begrenset anbudskonkurranse, uten adgang til forhandlinger, ved innkjøp av kommunal pensjon underlagt anskaffelsesregelverket.

Vurderingen tar utgangspunkt i hvilken prosedyreform man kan velge når anskaffelsen overstiger EØS-terskelverdi.

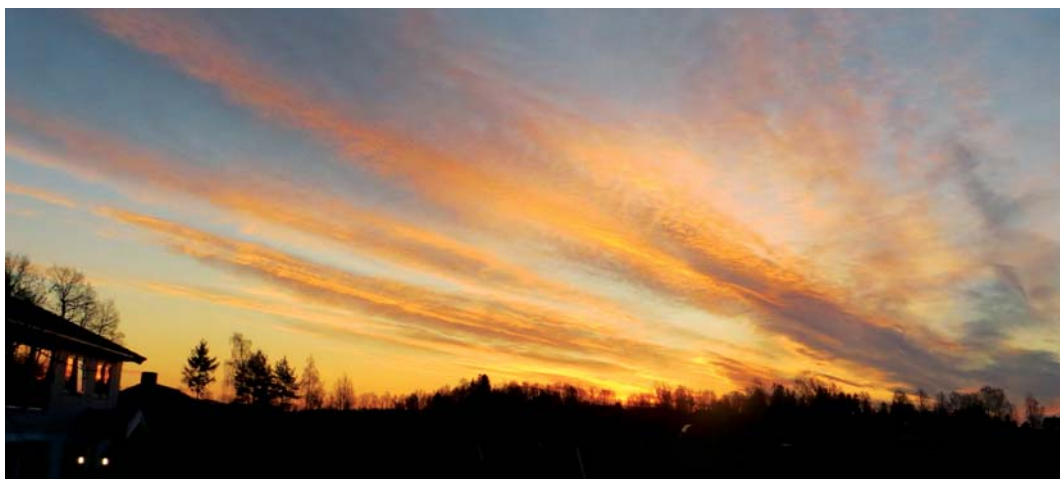
For disse kontaktene er det som hovedregel bare åpen eller begrenset anbudskonkurranse man kan bruke. Her er det ikke anledning til å forhandle med leverandørene. Konkurranse med forhandlinger krever særskilt hjemmel gjennom ett av unntakene i FOA del III § 14-3 eller § 14-4. Ifølge praksis skal vilkårene tolkes restriktivt.

KOFA behandlet i sak 2010/129 lovligheten av å bruke konkurranse med forhandlinger ved innkjøp av offentlig tjenstepensjon. KOFA vurderte spesifikt FOA § 14-3 bokstav b, om mangel på mulighet til på forhånd til å gjøre en samlet prisfastsettelse for tjenesten, eller bokstav c, om vanskeligheter med å fastsette spesifikasjoner for ytelsen, kunne hjemle konkurranse med forhandling. Klagenemda kom til at det ikke var slike utfordringer knyttet til konkurranseutsettingen av offentlig pensjonstjenester.

Unntakshjemlene kunne derfor ikke brukes. I notatet framgår det at det i tiden etter at denne saken ble behandlet ikke har vært noen endringer i regelverket knyttet til kommunal tjenstepensjon som i større grad enn tidligere skulle tilsi at unntakene i FOA del III likevel kan brukes. Videre finner man ikke at det er andre unntak i FOA del III som kan gi en generell adgang til å bruke konkurranse med forhandlinger når kommuner skal kjøpe kommunal pensjon. Kommunen kan imidlertid ha hatt en mislykket forutgående konkurranse eller andre konkrete forhold ved den enkelte konkurranse, som kan gjøre at man likevel kan bruke konkurranse med forhandlinger etter FOA § 14-3 eller § 14-4.

6.5.5 SAMMENSLÅING AV KOMMUNER – BETYDNING FOR KOMMUNAL PENSJON

I vurderingen av hvilken betydning det har for kommunal pensjon når to eller flere kommuner slår seg sammen, er det sett nærmere på valget mellom egen pensjonskasse eller kjøp fra livsforsikringsselskap.

Ved en sammenslåing ser man nærmere på tre situasjoner:

- Kommunene har ulike løsninger – både pensjonskasse og forsikret løsning
- Kommunene bruker livsforsikringsselskap
- Kommunene har egen pensjonskasse – slås sammen til en pensjonskasse

Det avgjørende for valg av prosedyre vil være hva en ønsker framover.

Det legges til grunn at alle kommunene i sammenslåingen ønsker å ha en felles pensjonsløsning. Dette kan gi enkelte anskaffelsesrettslige problemstillinger. I notatet blir det vurdert i hvilken grad kommunen kan tre inn i eksisterende løsning, og i hvilken grad det er nødvendig å gjennomføre nye konkurranser.

Dersom den nye kommunen ønsker en pensjonskasseløsning har den tre muligheter:

- Opprette en ny pensjonskasse
- Gå inn i en av de tidligere kommunenes pensjonskasse
- Gå inn i en interkommunal pensjonskasse

Dette forutsetter at vilkårene for utvidet egenregi for kontroll og omsetning er oppfylt.

Dette vil også reise pensjonsrettslige spørsmål om inntreden og overføringer, men disse spørsmålene er ikke behandlet i notatet. Kommunen må gjøre grundige undersøkelser på forhånd for å sikre en riktig prosess.

Dersom den nye kommunen ønsker å kjøpe tjenesten eksternt, vil hovedregelen være at kontrakten er basert på anskaffelses-

regelverket. I en situasjon hvor den nye kommunen ønsker å tre inn i en eksisterende kontrakt må kommunene vurdere om dette medfører «vesentlige endringer» av kontrakten. I de tilfellene hvor endringene er vesentlige, må den nye kommunen lyse ut en konkurranse.

Praksis har lagt til grunn at dersom andre leverandører ville være interessert i å levere tilbud i konkurransen eller kunne blitt tildelt kontrakten dersom endringene hadde vært med i den opprinnelige anskaffelsesprosessen, vil dette være vesentlig.

Etter en vurdering mener Arntzen de Besche at de faktiske endringer dette medfører for tjenesteytelsen, vil være av en slik karakter og omfang, at det er nærliggende å anse endringen som vesentlig.

Dette må likevel vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle.

Konkurranse som virkemiddel for å finne best mulig løsning for kommunal pensjon.

I de tilfeller hvor enkelte kommuner har hatt pensjonskasse og andre har hatt livsforsikringsselskap, kan det stilles spørsmål om hvilken løsning som vil være den beste for den nye kommunen.

Notatet fra Arntzen de Besche går nærmere inn på hvordan man kan bruke konkurranse etter anskaffelsesregelverket som et virkemiddel for å vurdere alternative pensjonsløsninger. En konkurranse vil her kunne «*teste markedet*». Er det egen pensjonskasse eller en ekstern løsning som vil være det økonomisk mest fordelaktige?

I sin vurdering mener Arntzen de Besche at det ikke er noe i veien for å utlyse en slik konkurranse for å «teste markedet». Kommunen må imidlertid ta forholdsregler for å unngå at konkurransen eller utfallet av denne vil bryte med de grunnleggende anskaffelsesrettslige prinsippene. Brudd på disse prinsippene kan utløse krav om erstatning fordi den som har gitt tilbudet har gått inn i konkurransen på uriktige prinsipper.

Det blir spesielt advart mot dette i de tilfeller hvor oppdragsgiver avlyser konkurransen. Et eksempel kan være at kommunen evaluerer tilbudene som har blitt levert og finner at den eksisterende pensjonskasseløsningen er den økonomisk mest fordelaktige. Kommunen ønsker derfor ikke å gi kontrakten til noen av de som har deltatt i konkurransen.

Anskaffelsesrettslig blir det her et spørsmål om kommunen har en saklig grunn for å avlyse konkurransen etter FOA § 22-1. I notatet til Arntzen de Besche ser de nærmere på hva forarbeidene til bestemmelsen sier og hvordan Høyesteretts kjæremålsutvalg vurderte dette i sak Rt. 2001 s. 473 Concord. Både forarbeidene og Concord-avgjørelsen synes å omtale situasjoner hvor oppdragsgiver har satt i gang en konkurranse, men så velger å avlyse fordi en pensjonskasse i egenregi likevel synes å være en bedre løsning, men uten at denne risikoen har blitt kommunisert på forhånd. Arntzen de Besche kjenner ikke til situasjoner hvor oppdragsgiver klart har kommunisert at det utføres en markedstest og risiko for avlysning. Hvordan dette vil bli vurdert i en domstolsprosess er derfor usikkert.

Det blir i notatet gjort oppmerksom på at kravet til forutberegnelighet står sentralt i vurderingen om en har mulighet til å avlyse og eventuelle erstatningskrav i den forbindelse. For å minimere risikoen anbefales det å:

- Opplys på forhånd at konkurransen kan bli avlyst
- Spesifiser hvilke situasjoner som vil føre til at konkurransen blir avlyst

Hvilke forutsetninger må tas for å redusere risikoen for ansvar?

For å sikre god forutberegnelighet:

- Kommuniser at konkurransen blir holdt for å «teste markedet»
- Oppgi forutsetningene for valg av endelig løsning

For at leverandøren på egenhånd kan vurder om kostnadene ved å delta i konkurransen står i forhold til risikoen må kommunikasjonen inneholde:

- Hva er formålet med konkurransen
- Åpenhet om hvordan konkurransen skal bli gjennomført
- Hvilke parameter som vil ligge til grunn for vurderingen av endelig løsning
- Potensielle utfall av konkurransen
- Hvilke konkrete situasjoner som kan føre til avlysning
- Andre momenter som kan gi leverandøren god kunnskap om forutsetningene

Det vil ikke være tilstrekkelig for å unngå erstatningsplikt at kommunen kun opplyser om at konkurransen kan bli avlyst eller at

man tar inn et generelt forbehold om rette til å avlyse.

Selv om dette ikke kan utelukke risikoen for erstatningskrav, så vil det kunne redusere den.

Der hvor en av de sammenslåtte kommunene har en eksisterende pensjonskasse og denne skal delta i konkurransen, er det viktig at kommunen og pensjonskassen opptre helt uavhengig. Kommunen kan ikke gi informasjon eller andre fordeler til pensjonskassen på grunn av sin tidligere posisjon. Ved å gi utfyllende informasjon i konkurransegrunnlaget kan fordelene som den eksisterende pensjonskassen eventuelt har, utjevnes i størst mulig grad.

6.5.6 INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE

I notatet fra Arntzen de Besche går de nærmere inn på ulike problemstillinger knyttet til interkommunale pensjonskasser.

Forholdet til reglene om utvidet egenregi

Flere kommuner kan sammen etablere en interkommunal pensjonskasse. Pensjonskassen vil levere kommunal tjenestepensjon til den enkelte kommune etter forsvl. § 7-2.

Dersom pensjonskassen oppfyller kravene til utvidet egenregi, vil tjenesten falle utenfor anskaffelsesregelverket.

I notatet ser man nærmere på hvilke føringer anskaffelsesreglene legger på utformingen av den interkommunale pensjonskassen og på dets virksomhet. Videre ser man nærmere

på oppdragsgiverens innflytelse i pensjonskassen.

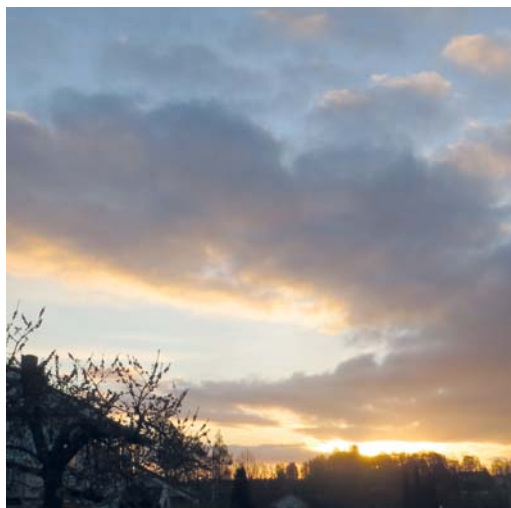
Som tidligere nevnt i punkt 6.3 er reglene for utvidet egenregi utviklet av praksis fra EU-domstolen.

Det er tre vilkår som må være oppfylt for at et tjenestekjøp kan bli ansett som egenregi. Er vilkårene oppfylt vil kunngjøring og konkurranseutsetting etter anskaffelsesregelverket ikke være nødvendig.

- Kontrollvilkåret
- Omsetningsvilkåret
- Begrensning på privat innflytelse

Nærmere om kontrollvilkåret

Utgangspunktet for kontrollvilkåret følger av Teckal-doktrinen. EU-domstolen uttaler her at oppdragsgiveren må utøve en kontroll som tilsvarer den kontrollen den utøver i sin egen virksomhet.

Notatet fra Arntzen de Besche inneholder ikke en generell vurdering av om kommunale pensjonskasser oppfyller kontrollkriteriet. Vurdering vil avhenge av forholdene for den enkelte pensjonskasse. Notatet presenterer imidlertid de forholdene som er av betydning i en slik vurdering, som kommunen må ta hensyn til.

Sentrale punkter som skal vektlegges i vurderingen:

- Hvilken eierandel har oppdragsgiveren i enheten som leverer tjenesten
- Har deltakerne i pensjonskassen samme funksjon som en eier
 - Skyter de inn egenkapital
 - Får de tilbakebetalt egenkapitalen ved avvikling
 - Deltar de i styringen av pensjonskassen

Det sentrale i kontrollvurderingen er om kommunen samlet sett har *avgjørende innflytelse både på strategiske valg og viktige beslutninger i pensjonskassen*. Derfor vil både relevant lovgivning, vedtektene og kontraktsmessige status være av interesse.

Det er av betydning hvilken innflytelse oppdragsgiveren har i pensjonskassenes besluttende organer. Forutsatt at besluttende organer består av representanter for oppdragsgiveren, vil det tilsi at kontrollvilkåret er oppfylt for alle oppdragsgiverne, selv om beslutninger kan fattes med majoritetsvedtak.

Selv om det i det nye anskaffelsesdirektivet § 12 som utgangspunkt tilsier at alle pensjonskassens deltagere må være representert,

så sier det også «*De enkelte repræsentanter kan repræsentere flere eller alle deltagende ordregivende myndigheder.*» hva som ligger i dette er imidlertid ikke klargjort per i dag. I notatet fra Arntzen de Besche mener de likevel at det sentrale er om medlemmene f.eks styret representerer den samlede mengde oppdragsgivere, for eksempel ved at disse velges gjennom en generalforsamling. Som en del av kontrollvurderingen må en også se på om vedtektene gir de styrende organer stor selvstendighet når det gjelder driften av pensjonskassen.

Til tross for en viss selvstendighet vil oppdragsgiverne likevel kunne føre en kontroll med tjenesteyteren på samme måte som den kontrollen en kommune fører med egne organer, dersom:

- pensjonskassen ikke kan forfølge et formål uavhengig av dens eiere
- pensjonskassen er stiftet for å utøve en oppgave i kommunal interesse
- det følger av vedtektene at oppgaven skal utføres i kommunal interesse og ikke for private, kommersielle interesser
- pensjonskassen forfølger ikke en interesse som er forskjellig fra den oppgaven som er tildelt fra de offentlige oppdragsgiverne

Kontrollkriteriet – hva bør oppdragsgiver ta hensyn til?

Kommuner som skal etablere eller tre inn i en kommunal pensjonskasse må være oppmerksom på følgende når det gjelder kontrollkriteriet:

- Medlemmer i styret:
Krav til hvilke representanter og antallet som skal sitte i pensjonskassens styre følger av forsvl. § 7-6.
- Representasjon i besluttsende organer, dersom forvaltningskapital er under 100 millioner kroner:
 - Minst 3 medlemmer fra pensjonskassen
 - Minst ett medlem uten tilknytning til pensjonskassen eller arbeidsgiver
 - Minst ett medlem skal representere medlemmene i pensjonsordningen
- Representasjon i besluttsende organer, dersom forvaltningskapital er 100 millioner kroner eller mer:
 - Minst 5 medlemmer fra pensjonskassen
 - Minst ett medlem uten tilknytning til pensjonskassen eller arbeidsgiver
 - Minst ett medlem skal representere medlemmene i pensjonsordningen
- Utover ovennevnte krav kan man i vedtektene fritt fastsette hvor mange medlemmer man ønsker å ha i styret.

Kontrollkriteriet tilsier at styret bør ha et antall medlemmer og en sammensetning som gjør at kommunens representasjon overstiger de «utenforstående» medlemmene, slik at de samlet sett har flertall.

- Vedtekter:
Krav til vedtektene er gitt i forsvl. § 7-4. Pensjonskassen kan etter denne bestemmelsen også ha en generalfor-

samling, som vil bestå av kommunene som deltar i pensjonskassen

Som en følge av kontrollkriteriets krav om representasjon i de besluttende organer bør styremedlemmene enten velges:

- gjennom direkte representasjon for hver deltakende kommune eller
- av generalforsamlingen som fellesrepresentanter for alle kommunene

Arntzen de Besche vurderer på denne bakgrunn at man derfor kan vurdere å ha en generalforsamling i pensjonskassen som kan velge representanter for styret og dermed innvirke på pensjonskassens besluttende organer.

Pensjonskassen og dets styre skal som utgangspunkt være rettslig adskilt og uavhengig av kommunene som deltar. Dette innebærer en viss grad av selvstendighet for besluttende organer.

Vedtektene og formålsbestemmelsen bør gjenspeile at pensjonskassen skal rette sin virksomhet inn mot å yte kommunal pensjon for sine deltakende kommuner, at den skal forfølge formål i samsvar med kommunens interesser, og ikke søke kommersielle formål.

Det kan tenkes tilfeller der en kommune har så liten grad av innflytelse at den ikke kan sies å ha kontroll. Dette må vurderes i hvert enkelt tilfelle.

Det sentrale må være at den samlede kontrollen som utøves gjennom styrerepresentasjon, vedtekter, formålsangivelse og

pensjonskassens virksomhet, gjør at det utøves felles kontroll. Det er disse faktisk forholdene i den enkelte pensjonskasse som må være styrende når det vurderes om egenregiinntaket kan anses oppfylt.

Omsetningsvilkåret – begrensninger for utadrettet virksomhet

Omsetningsvilkåret, også kalt aktivitetsvilkåret, begrenser graden av utadrettet virksomhet for pensjonskassen.

Bakgrunnen for begrensningen er hensynet til konkurranse i det åpne markedet. Dersom et rettssubjekt i egenregi tildeles kontrakter fra offentlige enheter uten at det er utsatt for konkurranse, og samtidig opptre som en konkurrent i et konkurranseutsatt marked, vil det kunne få en konkurransefordel sammenlignet med private aktører. Derfor er det lagt begrensninger på hvor stor grad egenregiforetaket kan drive utadrettet virksomhet.

Hvor grensen går for hvor stor grad av omsetning egenregiforetaket kan ha til andre enn sine kontrollerende enheter er ikke avklart i praksis.

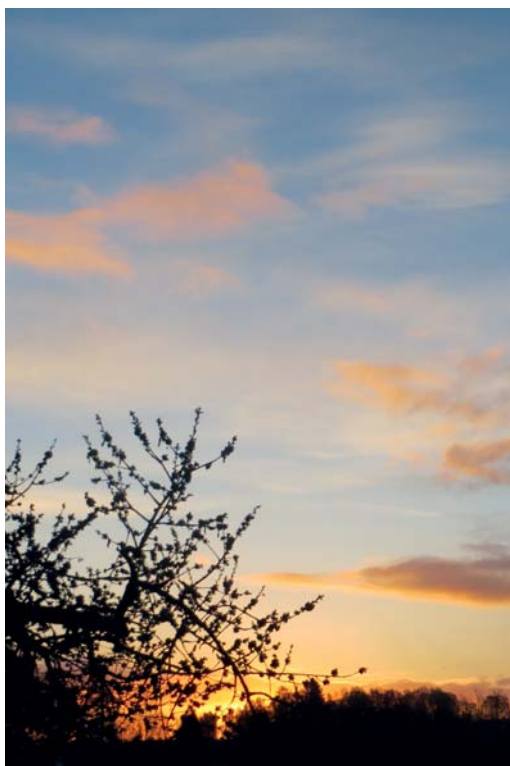
Teckal-doktrinen sier at en «*essential part*» av omsetningen må være knyttet opp til de kontrollerende enhetene. For øvrig er det i praksis lagt til grunn både minst 80 prosent og 90 prosent av omsetningen må være knyttet til utøvelse av tjenester for de kontrollerende enhetene.

Det antas at nytt anskaffelsesdirektiv 2014/24 vil være retningsgivende for fremtiden.

«...mer end 80% af aktiviteterne i den juridiske person udføres i forbindelse med gennemførelsen af opgaver, den har fået betroet af de kontrollerende ordregivende myndigheder eller af andre juridiske personer, der kontrolleres af de samme ordregivende myndigheder.»

For interkommunale pensjonskasser vil problemstillingen knyttet til omsetningsvilkåret kunne oppstå i følgende tilfeller:

- Kommunene lyser ut konkurranse om kommunal pensjon med mulighet for alternative løsninger. En interkommunal pensjonskasse leverer et tilbud og tildeles kontrakten.

- Den nye kommunen må innlemmes i vedtekten og vedtektsendringene godkjennes av Finanstilsynet
- Utøver den nye kommunen felles kontroll gjennom besluttende organer?
- Dersom omsetningen kan anses å være relatert til en ikke kontrollerende enhet, må den regnes som en del av den eksterne omsetningen.

I disse tilfellene må den interkommunale pensjonskassen være oppmerksom på og ta hensyn til at omsetningen knyttet til den eksterne enheten ikke overstiger de lovlige grensene. Dersom det ikke er innfor de lovlige grensene, kan dette være til hinder for at de kontrollerende enhetene kan benytte seg av egenregiinntaket.

Det må foretas en løpende vurdering av omsetningen i pensjonskassen, uavhengig av det som gjaldt på tidspunktet for etableringen. Den interkommunale pensjonskassen kan også påta seg oppdrag overfor andre enn de kontrollerende enhetene, men det forutsetter en løpende kontroll og oppmerksomhet på at omsetningskravene rent faktisk holdes under de lovlige grensene.

Begrensningen på privat innflytelse

Pensjonskassen kan ikke ha privat eierskap om kravene til utvidet egenregi skal anses oppfylt. Bakgrunnen for dette er at disse private interessentene ellers vil kunne få en konkurransefordel.

Spørsmålet som Arntzen de Besche har sett nærmere på er om selskaper/enheter som driver kommersiell virksomhet, men som har

kommunal pensjon, kan være deltakere i en interkommunal pensjonskasse, uten at dette går ut over egenregivurderingen.

Det følger av forsvl. § 7-2 andre ledd at «...*To eller flere kommuner kan avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse)...*» I henhold til forarbeidene til denne bestemmelsen inkluderer dette også «...*andre kommunale arbeidsgivere som inngår i konsernlignende forhold med en kommune som inngår i en interkommunal pensjonskasse...*»

Pensjonsrettslig

For interkommunale pensjonskasser kan det reise pensjonsrettslige spørsmål om de står i en konsernlignende forhold og hvor grensen til dette skal settes. Notatet til Arntzen de Besche av 09.01.15 går ikke nærmere inn på dette. Dette spørsmålet må vurderes særskilt av den enheten som eventuelt skal kjøpe tjenester fra den interkommunale pensjonskassen

Anskaffelsesrettslig

Her kan det oppstå spørsmål om deltakerens kommersielle karakter vil være til hinder for at unntaket for egenregi kan anvendes. For

de interkommunale pensjonskassene er det et spørsmål om disse kan levere tjenester til kommersielle aktører som har kommunal tjenestepensjon, eller om begrensningen mot privat, kommersiell kapital i egenregiforetaket vil hindre dette.

- *Omsetningsvilkåret* er ikke til hinder for en viss andel av den interkommunale pensjonskassens tjenester ytes til kommersielle aktører som ikke har kontroll i pensjonskassen.
- *Regulatoriske forhold* kan likevel innebære at spørsmålet om privat kapital ikke kan utelukkes som en problemstilling. Deltakerne i pensjonskassen skal tas med i vedtektene til pensjonskassen og godkjennes av Finanstilsynet. Innebærer dette et forbud mot privat kapital på eiersiden i pensjonskassen? Dersom svaret på dette er ja, vil dette bety at unntaket for egenregi ikke kan benyttes av den interkommunale pensjonskassen.
- *EU-domstolen* har klart avstengt for privat kapital på eiersiden i den kontrollerte enheten, dvs. den interkommunale pensjonskassen. Bakgrunnen for dette er at egenregiunntaket først og fremst skal gjelde for tjenesteytelser i samarbeid

mellom offentlige aktører. Private aktører blir som er eiere i kontrollerte enheter som tildeles kontrakter uten konkurranse vil i denne sammenheng kunne få en konkurransefordel sammenlignet med sine konkurrenter.

Når det gjelder kommersielle aktører som kjøper tjenester fra den interkommunale pensjonskassen vil disse ikke ha en kapitalandel eller eierskap i tradisjonell forstand gjennom andeler i selskapet, men være deltaker og innlemmes i vedtektene. De vil ha en slags «eierposisjon», men anes som hovedregel ikke å ha økonomisk interesse i at den interkommunale pensjonskassen tildeles kontrakter uten konkurranse.

I realiteten vil den kommersielle aktøren være en kjøper av kommunal tjenstepensjon fra den interkommunale pensjonskassen. Til tross for sin deltakerrolle må den sees som en ren tjenstemottaker, og ikke som en eier som nyter godt av pensjonskassens egenregikontrakter. Hensynene bak forbudet mot privat kapital i egenregiforetak vil etter Arntzen de Besches vurdering ikke fullt ut gjøre seg gjeldende.

Slik Arntzen de Besche vurderer det vil det derfor ikke være til hinder for å anvende egenregiunntaket, om kommersielle aktører som har kommunal tjenstepensjon kjøper tjenester av og innlemmes som deltaker i en interkommunal pensjonskasse. Dette forutsetter likevel at:

- forsikringsvirksomhetsloven tillater at de blir innlemmet
- det kommersielle foretaket ikke vil oppnå en konkurransefordel ved deltakelsen

- det kommersielle foretaket ikke gis kontroll i egenregiforetaket

Les hele vurderingen i notatet fra Arntzen de Besche av 09.01.15 på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no.

6.5.7 INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE SOM OFFENTLIG – OFFENTLIG SAMARBEID

Et annet unntak anskaffelsesregelverket vil være det såkalte offentlige-offentlige samarbeid.

Dette unntaket er også utviklet gjennom EU-domstolens praksis, og nå kodifisert i nytt anskaffelsesdirektiv i artikkel 12 nr. 4.

Unntaket for offentlig-offentlig samarbeid tar sikte på kontrakter mellom flere offentlige oppdragsgivere som ønsker å samarbeide om å utføre offentlige oppgaver på en ikke-kommersiell basis. På lik linje som egenregi, setter dette også begrensninger på utadrettet virksomhet.

Det typiske ved et offentlig – offentlig samarbeid er at det er et genuint samarbeidsprosjekt mellom offentlige oppdragsgivere uten at det etableres noen egen juridisk enhet for oppgaven.

Siden kommunal tjenstepensjon må ligge i en pensjonskasse, som per definisjon er et selvstendig, uavhengig rettssubjekt, og som utfører oppdrag fra kommunen, har dette karakter av å være egenregi, snarere enn et typisk offentlig-offentlig samarbeid.

Les nærmere om dette i notatet fra Arntzen de Besche på www.pensjonskontoret.no.

7. PREMIE OG PENSJONSKOSTNADER

KOMMUNAL TJENESTEPENSJON HAR PRINSIPPER OM

- Bruttogaranti
- Sluttlønn
- Premieutjevning

PREMIEELEMENTER

- Årlig premier
- Reguleringspremier
- Engangspremier

PREMIETARIFFER GJØR FORUTSETNINGER OM

- Beregningsrente
- Dødelighet
- Uførhet

7.1 INNLEDNING

De pensjonsforpliktelser en kommune har overfor nåværende og fremtidige pensjonister, er fastsatt direkte i Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS' sektor. Kommunal tjenestepensjonsordning bygger på følgende viktige prinsipper:

- Bruttogarantiprinsippet – samlet alderspensjon skal utgjøre 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved full opptjening (HTA punkt 2.1.2)
- Sluttlønnsprinsippet (HTA punkt 2.3.2)
- Premieutjevningssfellesskap – premieelementene utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder (HTA punkt 2.1.10)

Tidligpensjon (AFP) fra 62 til 65 år skal i henhold til § 1 i *Vedtekter for avtalefestet pensjon* i HTA ikke være en del av tjenestepensjonsordningen, men finansieres særskilt. Arbeidsgivere som har pensjonsordningen i KLP kan imidlertid velge å delta i et utjevningssfellesskap for AFP. I en pensjonskasse

vil slik utjevning bare finne sted mellom de arbeidsgiverne som har pensjonsordningen i pensjonskassen dersom dette er noe pensjonskassen tilbyr.

7.2 PREMIE I OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

Premien er en betaling for å sikre den fremtidige pensjonen som livsforsikrings-selskapet/pensjonskassen (pensjonsinnsretningen) har forpliktet seg til å innfri overfor medlemmet av pensjonsordningen, basert på opptjening frem til nå. Bak premien ligger det en premietariff med forutsetninger om dødelighet og uførhet. Det er også gjort forutsetninger om at det hvert år minst skal tilføres en garantert avkastning, gjerne kalt beregningsrente (se nærmere forklaring under punktet *Premietariff* senere i kapittelet).

Krav til utformingen av premietariffene er gitt i forsikringsvirksomhetslovens (forsvl.) § 9-3 som også gjelder for pensjonskasser. Premietariffene fastsetter pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti.

Premietariffene overvåkes av Finanstilsynet, som kan gripe inn om premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile. Det kan fastsettes forskjellige forutsetninger om forventet gjestående levetid eller forventet uførhet i forskjellige forsikringsgrupper.

Premien til offentlige tjenstepensjonsordninger splittes i tre grupper:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Særskilt engangspremie ved utbetaling

I tillegg kommer kostnader knyttet til administrasjon, forvaltning av pensjonsmidler og premie for at pensjonsinnretningen garanterer en minimumsavkastning (pris for rentegaranti). Det skal dessuten avsettes administrasjonsreserve mens en person er aktiv, for å dekke utgifter knyttet til administrasjon og kapitalforvaltning når vedkommende en gang blir pensjonist.

Videre skal det betales et årlig tilskudd til Overføringsavtalens sikringsordning. Sikringsordningen sikrer oppsatte rettigheter til ansatte hos arbeidsgivere med offentlig tjenstepensjon som har gått konkurs, er avviklet eller har opphørt med sin offentlige tjenstepensjonsordning, etter nærmere regler.

Det betales også en årlig kontingent til Pensjonkontoret.

Både årlig tilskudd til Sikringsordningen og kontingent til Pensjonkontoret beregnes på bakgrunn av pensjonsgrunnlaget i kommunen.

7.2.1 ÅRLIG PREMIE

Årlig premie skal dekke ett års opptjening. Ett års opptjening tilsvarer økningen i sikret pensjon ved at en ansatt har jobbet dette året.

7.2.2 REGULERINGSPREMIE

Reguleringspremie skal dekke økte pensjoner både som følge av lønnsregulering for yrkesaktive, G-regulering av oppsatte pensjonsrettigheter etter nærmere regler (for personer som har avsluttet arbeidsforholdet hos kommunen), og som følge av regulering av pensjoner under utbetaling.

7.2.3 SÆRSKILT ENGANGSPREMIE VED UTBETALING

Ikke alle pensjonsforpliktelsene som er nedfelt i HTA er «forsikringsbare». Det vil si at det ikke er mulig å beregne en premie for

disse før pensjonstilfellet inntreffer. Dette gjelder særlig uttak av pensjon før 67 år, uttak av pensjon etter 85-års-regelen (definert i *Vedtekter for Tjenestepensjonsordning* (TPO) § 7-1), forskjeller i pensjon ved uttak når folketrygden beregnes endelig og den *antatte* folketrygdytelsen som er lagt til grunn ved premieberegningen m.m.

For disse pensjonstilfellene vil det bli foretatt en justering av den forsikringstekniske avsetningen på tidspunktet for uttak av pensjon. Dersom det viser seg at det er for små avsetninger i forhold til forpliktelsen som beregnes på uttakstidspunktet, skal det som mangler betales inn som en engangspremie.

7.3 PREMIEUTJEVNING

Hovedprinsippet om premieutjevningsskapskap er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt 2.1.10:

«Tjenestepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder.»

TPO § 13-2, nr. 1, annet ledd til fjerde ledd presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og

G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder.

Egne pensjonskasser skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde.»

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde som er kunder i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse skal være med i samme premieutjevningsskapskap.

Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premieutjevningsskapskap i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse.

Premien som er gjenstand for premieutjevning bør for alle kunder være basert på like forutsetninger om dødelighet, uførhet og beregningsrente. Historisk kan det likevel være slik at ikke alle kommuner eller bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde har samme historikk når det gjelder beregnings-

rente, slik at pensjonsforpliktelsene som det er betalt premie for kan ha forskjellig gjennomsnittlig beregningsrente for forskjellige kunder. (Beregningsrenten var stort sett 3 prosent for innbetalinger før 2012, mens den var 2,5 prosent for innbetalinger mellom 2012 og 2015 og 2 prosent for innbetalinger etter 2015.)

Ved premieutjevning vil den enkelte kommunes *faktiske* premiebetaling ikke være lik *beregnet* premie for denne kommunen. Dette skyldes at premien kommunen betaler reflekterer kommunens andel av den samlede premien for de kommuner som inngår i premieutjevningsfellesskapet. Hvilket premieutjevningsfellesskap kommunen er med i vil derfor ha betydning for premien kommunen betaler.

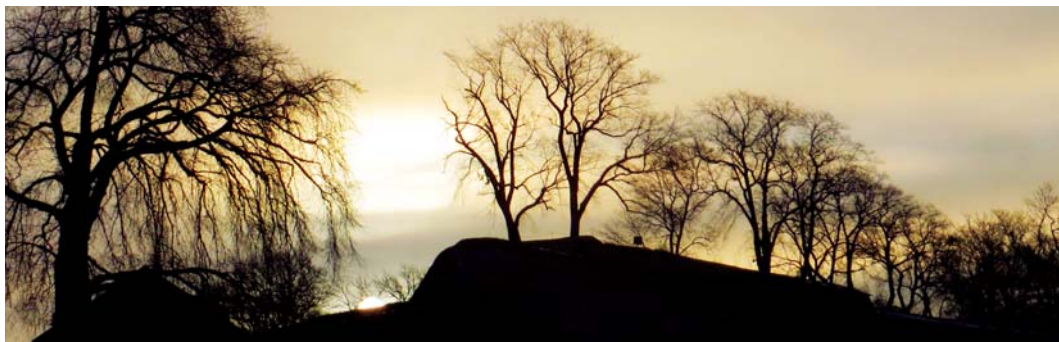
I *tabell 1* er det vist et stilisert eksempel på premieutjevning av *årlig premie*. I de to første kolonnene vises utjevnet premie mellom

ansatte med samme lønnsnivå (pensjonsgrunnlag) og ulik alder. Tabellen viser at på grunn av ulik alder i de to kommunene vil kommune B, med høyest alder, få en lavere premie via premieutjevningsfellesskapet enn den «korrekt» beregnede for kommunen. Kommune A må betale en del av premien for kommune B. Dette skyldes at årlig beregnet premie er høyere i kommune B med alder på ansatte på 60 år enn for kommune A med ansatte på 30 år.

I de to siste kolonnene forutsettes det at kommune B har langt høyere lønnsnivå enn kommune A. Som det fremgår av tabellen vil kommune A også i dette tilfellet betale en høyere premie ved premieutjevning enn den som faktisk er beregnet for kommunen isolert sett. Når kommune B har høyere lønn, vil kommune A altså måtte betale høyere premie som følge av premieutjevningen. Tilsvarende vil kommune B få langt lavere premie som følge av premieutjevningen.

Tabell 1: Eksempel på premieutjevning av årlig premie

	Likt lønnsnivå		Høyere lønnsnivå i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Gjennomsnittsalder	30	60	30	60
Gjennomsnittlig lønn i kr	300 000	300 000	300 000	600 000
Beregnet premie i kr	9 000	27 000	9 000	54 000
Utjevnet premie i kr	18 000	18 000	21 000	42 000

I tabell 2 er det gitt et tilsvarende stilisert eksempel på premieutjevning av *reguleringspremie*. De to første kolonnene i tabellen viser hvordan utjevning av premien for to kommuner som har likt pensjonsgrunnlag (lønn), men ulik premiereserve, fører til at utjevnet premie utgjør det samme som den beregnede premien, siden *reguleringspremien* utjevnes i forhold til premiereserven.

I de to siste kolonnene er det vist et tenkt eksempel der kommune B har 0 prosent

regulering. Dette er ikke realistisk, men 0 prosent regulering er valgt for å tydeliggjøre effekten av premieutjevningen. Dersom kommune B ikke har regulering, men kommune A har regulering, må kommune B likevel betale reguleringspremie. Dette betyr at kommuner med lav lønnsvekst og liten regulering til dels ville ha subsidiert premier for høyere lønnsvekst og regulering i andre kommuner i samme premieutjevningsselskap.

Tabell 2: Eksempel på premieutjevning av reguleringspremie

	Lik regulering		Ingen regulering i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Alder	30	60	30	60
Lønn i kr	300 000	300 000	300 000	300 000
Premiereserve i kr	1 000 000	3 000 000	1 000 000	3 000 000
Beregnet premie i kr	35 000	105 000	35 000	0
Utjevnet premie i kr	35 000	105 000	8 750	26 250

For kommuner som over tid har omtrent tilsvarende andel unge og eldre, kvinner og menn og andel ansatte med høy og lav lønn m.m. som andre kommuner i samme premieutjevningsfellesskap, vil premieutjevningen på sikt kunne gi omtrent samme premiebetaling som om den ikke hadde vært gjenstand for utjevning med andre i fellesskapet. I et lite utjevningsfellesskap kan imidlertid endringer i sammensetningen av de ansatte, ved at for eksempel én eldre ansatt slutter og blir erstattet med en yngre, slå relativt mer ut i premien enn i et større utjevningsfellesskap.

Premieutjevningen vil også kunne ha innvirkning på valg knyttet til «dyre» ansettelser, høy lønnsutvikling, forebygging av uførhet og tidliguttak av alderspensjon m.v. siden kommunen ikke behøver å betale fullt ut for den påfølgende premieøkningen fordi den er med i et premieutjevningsfellesskap.

Dermed vil det også kunne være lettere for en kommune å se effekten av forebygging av uførhet og forebygging av tidliguttak av alderspensjon dersom den er med i et lite, eller intet premieutjevningsfellesskap.

7.4 PREMIETARIFF

I en premietariff skal det blant annet gjøres forutsetninger om beregningsrente, dødelighet og uførhet. Alle pensjonsinnretninger skal benytte premietariffer med forsvarlige forutsetninger om død og uførhet. Premietariffene skal meldes til Finanstilsynet. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien i premietariffene er satt for lavt i forhold til den *faktiske* risikoen.

7.4.1 BEREGNINGSRENTE

I beregning av tjenestepensjon benyttes en høyest tillatt beregningsrente for diskontering av fremtidige pensjonsutbetalinger som grunnlag for beregning av premie og premiereserve. Beregningsrenten inngår i premietariffen som pensjonsinnretningene melder til Finanstilsynet. Fra 2012 lå beregningsrenten for premie for ny pensjonsopptjening på 2,5 prosent. Fra 2015 er beregningsrenten for ny pensjonsopptjening på 2 prosent. Finanstilsynet vurderer hvert år om høyeste tillatte beregningsrente skal endres.

7.4.2 DØDELIGHETSFORUTSETNINGER

Med virkning fra 2014 ble det etter pålegg fra Finanstilsynet innført et nytt dødelighetsgrunnlag (premietariff) for kollektive pensjonsforsikringer i livsforsikringsselskaper og for pensjonskasser. Det nye dødelighetsgrunnlaget ga økte premier. Bakgrunnen er at økt, og fortsatt økende, forventet levealder setter krav til høyere premiereserve og derav økte premier. Dette for å sikre tilstrekkelige midler til å dekke fremtidige forpliktelser. Ved innføring av den nye premietariffen i 2014 kunne pensjonsinnretningene samtidig ta hensyn til at alderspensjonene fra offentlige ordninger skulle *levealdersjusteres*. Dette ga derfor kommunene i sum mindre krav til økt premiereserve (og mindre premieøkning) enn om det ikke samtidig ble tatt hensyn til levealdersjustering av pensjonene.

Finanstilsynet har i brev til pensjonsinnretningene av 02.04.14 åpnet for at manglende avsetninger i premiereserven for allerede opptjente rettigheter knyttet til nytt dødelig-

hetsgrunnlag kan finansieres ved en opptrappingsplan over 7 år fra 2014. Midlene kan tas fra årlig avkastning som ellers ville blitt tilført kommunens premiefond. Samtidig skal pensjonsinnretningene bidra med minst 20 prosent av den påkrevde oppjusteringen av premiereserven som følge av nytt dødelighetsgrunnlag.

For alle pensjonskasser som opprettes fra og med 2014 krever Finanstilsynet i utgangspunktet at premiereserven er fullt oppreservert ut fra det nye dødelighetsgrunnlaget. Dette betyr altså at kommuner som etablerer en pensjonskasse ikke vil være omfattet av nevnte mulighet for opptrappingsplan på 7 år.

7.4.3 NY UFØREPENSJON OG UFØREPREMIE

Som nevnt i kapittelet *AFP og kommunal tjenstepensjon* er uføretrygden i folketrygden og uførepensjon fra offentlig tjenstepensjon endret fra 01.01.15. Som følge av overgang til ny uførepensjon vil premien for mange ansatte gå ned. Samtidig vil lavere beregningsrente fra samme tidspunkt gi økt premie.

7.5 PENSJONSKOSTNADER FOR OFFENTLIG TJENSTEPENSJON

De *regnskapsførte* pensjonskostnadene vil ikke være identisk med det samlede premiebeløpet som er innbetalt til pensjonsinnretningen i løpet av regnskapsåret.

I premieberegningen fra pensjonsinnretningen er det ikke tatt hensyn til senere års økning i pensjonsforpliktelsene som følge av fremtidig økt opptjening og regulering av pensjon som følge av lønnsvekst eller G-regulering. For å måle kommunens langsiktige pensjonskostnader og -forpliktelser benyttes det derfor en målemetode i regnskapsføringen til kommunen som blant annet tar hensyn til forventet fremtidig lønns- og G-regulering. Dette gjøres *ikke* i premieberegningen. For eksempel beregnes pensjonskostnaden ut fra forventet langsiktig kostnad når det tas hensyn til forventet lønns- og G-regulering, herunder regulering av pensjoner under utbetaling, dividert på antall år med premie-innbetaling. Premien beregnes derimot ut fra faktisk lønn i dag.

Årets pensjonskostnad viser den årlige andelen av de langsikte utgiftene ved pensjonsordningen.

Pensjonsforpliktelsene viser forpliktelsene knyttet til eksisterende pensjonsopptjening, men der det altså er tatt hensyn til blant annet fremtidig lønnsvekst i beregningene, i motsetning til hva som er tilfelle i premiereserven (pensjonsmidlene).

Pensjonsforpliktelsene og eventuelle pensjonsmidler skal balanseføres. Dersom pensjonsforpliktelsene er større enn pensjonsmidlene skal dette fremgå som gjeld i balansen. Dersom pensjonsmidlene er større enn pensjonsforpliktelsene skal dette føres som fordring i balansen.

Det kan oppstå et såkalt *estimatavvik* hvert år som følge av at den reelle utviklingen av pensjonsforpliktelsene ikke er som antatt,

og/eller fordi beregningsforutsetningene som ble lagt til grunn for beregningene, for eksempel forventet avkastning, kan ha endret seg. Estimatavviket kan regnskapsføres årlig, eller tas over flere år, avhengig av i hvilket år avviket oppsto. Dersom det tas over flere år, må ikke-resultatført estimatavvik balanseføres.

Etter kommuneloven med forskrift om årsregnskap og årsberetning er det pensjonskostnadene som skal regnskapsføres. Oppstillingen av hvordan pensjonskostnadene skal føres i regnskapet kalles gjerne GKRS. Samtidig skal det regnskapsføres et premieavvik som består av forskjellen mellom pensjonskostnadene og den innbetalte premien. Forskriften angir detaljerte regler for føring av pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser ut over det som er gjengitt her.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet fastsetter beregningsforutsetningene hvert år i et eget rundskriv:

<https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/Rundskriv-H-514---Beregningsforutsetninger-for-pensjonskostnadene-regnskapsaret-2015/id761534/>

Siden kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde er med i et premieutjevningsskapsfellesskap skal også pensjonskostnadene og pensjonsforpliktelsene beregnes ut fra det premieutjevningsskapsfellesskapet disse er med i. Som for premien, vil regnskapsføringen dermed avhenge av hvilket premieutjevningsskapsfellesskap den enkelte kommune/bedrift/virksomhet er med i.

For bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde som ikke er omfattet av de kommunale regnskapsreglene, gjelder vanlige regnskapsregler etter regnskapsloven, og eventuelt standard for føring av pensjonskostnader laget

av Norsk Regnskapsstiftelse, *NRS 6*. Etter disse reglene skal f.eks. ikke premieavviket inngå i regnskapsføringen av pensjonskostnader. Så lenge disse bedriftene/virksomhetene er med i en fellesordning for premieutjevning må imidlertid pensjonskostnadene og pensjonsforpliktelsen beregnes ut fra samme utjevningsprinsipp som for kommunene.

NRS 6 angir forøvrig hvordan pensjonskostnader og -forpliktelser skal beregnes, og gjelder således for alle tjenstepensjonsordninger.

8. TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSSKAP

HOVEDTREKK

- Sikrer pensjon etter Hovedtariffavtalen
- Er med i livsforsikringsselskapets premieutjevningsselskap
- Har rammebetingelser gitt i forsikringsvirksomhetsloven
- Livsforsikringsselskapet er ansvarlig for:
 - Risiko ved kapitalforvaltning
 - Forsikringsrisiko
 - Administrasjonskostnader
 - Pensjonsutbetalingene
 - Operasjonell risiko
 - Rapportering til myndighetene
- I KLP er kommunen som kunde medeier
- Kommunen har en viss påvirkning via sitt eierskap

8.1 INNLEDNING

Livsforsikringsselskaper er underlagt forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.)

Reglene for fastsettelse av pensjon i kommunal sektor er gitt i Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS' sektor. Dette regelverket gjelder uansett om pensjonsordninger er i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon vil altså være uberørt av hvilken *pensjonsinnretning* som forvalter pensjonsordningen.

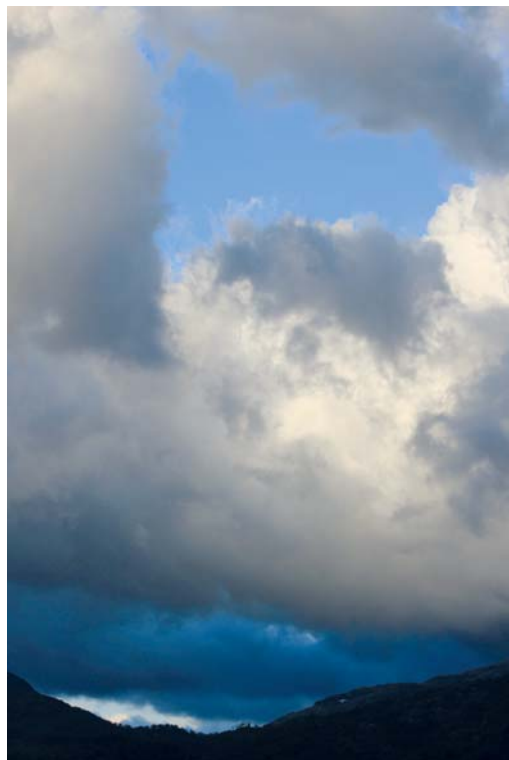
Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsfellesskap er nærmere beskrevet i kapittelet *Premie og pensjonskostnad*.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for kommunens tjenestepensjonsordning.

For tiden er det kun KLP som tilbyr offentlig tjenestepensjon som en forsikret løsning. KLP er et gjensidig forsikringsselskap, noe som innebærer at kundene i KLP må skyte inn egenkapital og er deleiere av selskapet.

8.2 RAMMEBETINGELSER FOR LIVSFORSIKRINGSSKAP

I forsvl. stilles det krav om konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder, rapportering, kapitalkrav og solvenskrav, regler for utligning av overskudd og underskudd m.m. til et livsforsikringsselskap.

I dag er Kommunal Landspensjonskasse (KLP) eneste livsforsikringsselskap som tilbyr kommunal tjenestepensjon. Det er et gjensidig forsikringsselskap og har etter sine vedtekter et styre, representantskap og en kontrollkomite. Via de styrende organene i KLP er både arbeidsgivere og arbeidstakere i kommunal sektor representert. Vedtektene er tilgjengelig på deres hjemmeside www.klp.no.

Arbeidsgivere med kommunal tjenestepensjonsordning inngår i et premiefellsskap med øvrige arbeidsgivere innenfor samme tariffområdet, jf. tidligere omtale i kapittelet *Premier og pensjonskostnader*.

8.3 KRAV TIL EGENKAPITAL OG SOLVENSKRAV

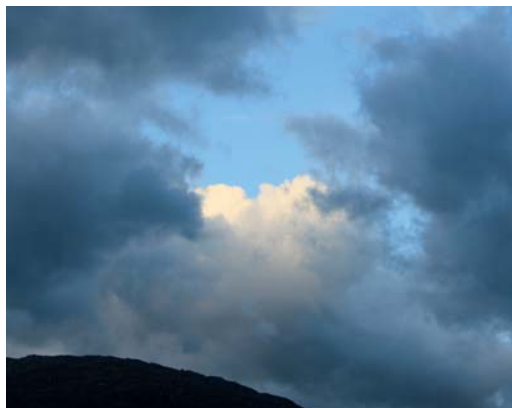
Etter forsvl. skal et livsforsikringsselskap ha en egenkapitaldekning som til enhver tid utgjør minst 8 prosent av selskapets aktiva og selskapets forpliktelser utenfor balansen, beregnet etter prinsipper for risikovekting. Minstekrav til egenkapital i et livsforsikrings-selskap pr. 01.01.15 er 27,1 millioner kroner.

Det er gitt en egen forskrift til forsvl. om minstekrav til kapitaldekning. Forskriften angir hvordan kravet til egenkapital vil avhenge av hvordan de forvaltede midlene er investert. I tabellen under er det gitt et utdrag av disse reglene – såkalt vektings-regler. Innenfor hver aktivapost kan det være undergrupper med forskjellig risiko-vekt.

Risikovekt for kapitalkrav knyttet til forskjellige investeringer

Risikovekt i prosent	Aktivapost
0	Kassebeholding, obligasjoner (stat)
10	Obligasjonslån garantert av norske statsforetak før 2003
20	Flere forskjellige typer obligasjoner
35	Lån med pantsikkerhet i bolig
50	Rentefond, utenlandske obligasjoner
100	Aksjer, aksjefond, eiendom, obligasjonslån til industriselskaper
150	Aksjer som private equity m.m.

For et livsforsikringsselskap med 20 prosent av pensjonsmidlene investert i aksjer, 30 prosent i obligasjoner og 50 prosent i rentefond, vil risikovekten være 48 prosent. Egenkapitalkravet vil da være 8 prosent av dette igjen, det vil si 3,84 prosent av forvaltningskapitalen. Dersom det i stedet var investert 40 prosent i aksjer, 10 prosent i obligasjoner og 50 prosent i rentefond, ville egenkapitalkravet være på 5,28 prosent av forvaltningskapitalen.

For de fleste kommunale pensjonsordninger vil premiereserven øke over tid, noe som vil gi økt kapitalkrav for livsforsikringsselskapet. Ved økt behov for kapitaldekning kan kundene bli belastet for dette gjennom egenkapitaltilskudd i gjensidige forsikringsselskap (slik det også ville være i en pensjonskasse).

I 2014 måtte kommuner som flyttet *til* KLP betale et egenkapitaltilskudd tilsvarende 2,8 prosent av premiereserven.

Kommuner som flytter *fra* KLP vil i utgangspunktet få med seg egenkapitalinnskuddet (lik 2,8 prosent av premiereserven).

I tillegg til kravet om egenkapital er det gitt europeiske regler om krav til kapital i livsforsikring, kalt *solvensregelverket*. Dagens regelverk angir regler for beregning av et minstekrav som er avhengig av forsikringsrisikoen i livsforsikringsselskapet (tilsvarende i en pensjonkasse).

Det er utarbeidet et nytt regelverk for kapitalkrav for livsforsikringsselskaper i Europa – såkalt *Solvens II*-regler som skal tre i kraft fra 01.01.16. Lovteknisk tilpasning til dette regelverket er til behandling i Stortinget våren 2015.

De nye solvensreglene tar høyde for langt mer enn forsikringsrisikoen. Både finansiell risiko og operasjonell risiko må vurderes. Finanstilsynet har anslått at de nye kravene innebærer betydelig økt kapitalbehov i norske livsforsikringsselskaper, men det vil bli gitt mulighet til å benytte lange overgangsordninger.

8.4 KAPITALFORVALTNINGSRISIKO

Dersom kommunen har sin tjenstepensjonsordning i et livsforsikringsselskap er det livsforsikringsselskapet som har kapitalforvaltningsrisikoen og årlig må tilføre pensjonskontrakten den nødvendige avkastningen (den garanterte årlige avkastningen) for å dekke beregningsrenten. Livsforsikringsselskapet har gjerne utarbeidet en kapitalforvaltningsstrategi for å sikre at garantert årlig avkastning oppnås. Livsforsikringsselskapet kan ta en premie for at det garanterer en avkastning lik beregningsrenten – såkalt «rentegarantipremie».

Kapitalforvaltningen i et livsforsikringsselskap inndeles i *eiernes* midler og i *kundenes* midler. Eiernes midler forvaltes i *selskapsporteføljen*. Kundenes midler forvaltes i *kollektivporteføljen*, med mindre kundene har valgt eget investeringsvalg.

8.5 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til død og uførhet i pensjonsordningen. Forsikringsrisikoen ved pensjonsordningen er nærmere beskrevet i kapittelet *Premie og pensjonskostnader*.

Dersom det i et livsforsikringsselskap oppstår overskudd på risikoresultatet ett år, for eksempel fordi færre medlemmer enn forutsatt har blitt uføre, har livsforsikringsselskapet anledning til å sette av halvparten av overskuddet i et *risikoutjevningfond*. Det overskytende skal overføres til den enkelte pensjonsordnings premiefond. Dersom det ett år oppstår et negativt risikoresultat, kan risikoutjevningfondet belastes. Livsforsikringsselskap har forøvrig også reassuranse for å avhjelpe deler av risikoen.

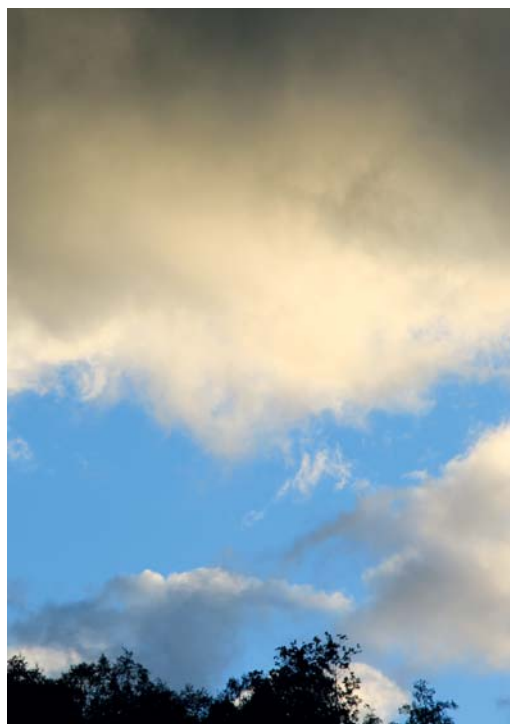
Det er livsforsikringsselskapets egenkapital som i siste instans bærer forsikringsrisikoen.

Et livsforsikringsselskap har gjerne mange kunder og som en følge av dette mange som er deltakere i *forsikringskollektivet*. På den måten vil det ikke være store svingninger i risikoen fra år til år. Livsforsikringsselskapet skal dessuten benytte forsvarlige forutsetninger om død og uførhet i sine premietariffer. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Hvor stor forsikringsrisikoen blir for livsforsikringsselskapet vil avhenge av antall medlemmer i pensjonsordningene i selskapet. Få medlemmer gir større risiko for store svingninger i risikoresultatet fra år til år enn et stort antall medlemmer.

8.6 PREMIE, PENSJONSKOSTNADER OG UTJEVNINGSFELLESKAP

Livsforsikringsselskapet skal etter forsvl. § 9-6 melde premietariff (pristariff) til Finanstilsynet. Premietariffen skal gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti, jf. beskrivelsen i kapittelet *Premier og pensjonskostnader*.

Størrelsen på premiene for kommunen vil være avhengig av hvordan medlemsmassene hos de kommunene som er med i samme premieutjevningsselskap er.

Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsselskap er nærmere beskrevet i kapittelet *Premier og pensjonskostnader*.

8.7 ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER

Administrasjons- og forvaltningskostnader skal fastsettes på forhånd og meldes til Finanstilsynet. Kommunale kunder betaler disse kostnadene inn i forbindelse med premiebetalingen i første kvartal. Dersom innbetalte kostnader ikke er tilstrekkelig til å dekke de *faktiske* kostnadene i livsforsikrings-

selskapet det enkelte år, må livsforsikrings-selskapet selv dekke det resterende. Dersom faktiske kostnader viser seg å bli lavere enn fakturerte kostnader, går overskuddet til livsforsikringsselskapet.

Stordriftsfordeler kan gjøre at kostnadene blir lavere jo større forvaltningskapitalen er. KLP vil typisk kunne sies å ha stordriftsfordeler fremfor et forsikringskollektiv med lavere forvaltningskapital.

Også andre områder enn kapitalforvaltningen vil kunne påvirke kostnadene i pensjonsordningen. Her kan nevnes administrative kostnader som markedsføring, ajourhold av pensjonsregistre, pensjonsutbetaling, opplæring og øvrig service.

9. TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE

HOVEDTREKK

- Sikrer pensjon etter Hovedtariffavtalen
- Skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde
- Har rammebetingelser gitt i forsikrings- virksomhetsloven med krav til styre m.v.
- Pensjonskontoret har særskilte krav til daglig ledelse
- Pensjonskassen (kommunen) er ansvarlig for:
 - Egenkapitalrisiko
 - Risiko ved kapitalforvaltning
 - Forsikringsrisiko
 - Administrasjonskostnader
 - Pensjonsutbetaling
 - Operasjonell risiko
 - Rapportering til myndighetene
- Kommunen har medbestemmelse og påvirkning når det gjelder:
 - Kapitalforvaltning
 - Tidligavgang og uførepensjon
 - Premieutjevningss fellesskap

VED VURDERING/OPPRETTELSE

- Sett av tilstrekkelig tid til prosessen
- Husk Hovedtariffavtalens krav om drøftingsplikt med de ansatte
- Husk Pensjonskontorets særskilte krav til daglig ledelse
- Utred de økonomiske konsekvenser og risikoen ved å ha egen pensjons- kasse:
 - Egenkapitalkrav og mulig solvenskrav
 - Forsikringsrisiko
 - Kapitalforvaltningsrisiko
 - Administrasjonskostnader
 - Rapporteringsplikt
 - Operasjonell risiko

9.1 INNLEDNING

Som tidligere nevnt er pensjonskasser underlagt forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.), og flere av bestemmelsene som gjelder for livsforsikringsselskaper får også anvendelse for pensjonskasser. Kapittel 7 i loven omhandler regler for pensjonskasser og opprettelse av slike, også interkommunale pensjonskasser. En interkommunal pensjonskasse kan bestå av pensjonsordning for flere kommuner/fylkeskommuner med kommunale/fylkeskommunale bedrifter m.v. Det er også gitt regler om pensjonskasser i forskrift til loven, herunder regler om underdekning i kommunale pensjonskasser.

En kommunal/fylkeskommunal pensjonskasse er en selvstendig juridisk enhet opprettet av kommunen/fylkeskommunen (heretter kalt *kommunen*), eventuelt sammen med én eller flere andre arbeidsgivere tilknyttet kommunen, med formål å oppfylle gjeldende pensjonsforpliktelser i Hovedtariffavtalen (HTA) i KS' sektor. Lovgivningen åpner også for at to eller flere kommuner kan etablere en interkommunal pensjonskasse, jf. forsvl. § 7-2 annet ledd.

Reglene for fastsettelse av pensjon i kommunal sektor er gitt i HTA. Dette regelverket gjelder uansett om pensjonsordninger er i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon vil altså være uberørt av hvilken pensjonsinnretning som forvalter pensjonsordningen.

Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsfelleskap er nærmere beskrevet i kapittelet *Premie og pensjonskostnad*.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for kommunens pensjonsforpliktelser.

9.2 VURDERING AV PENSJONSKASSE

Det kan være flere grunner til at en kommune vurderer å opprette en pensjonskasse. Det kan være at kommunen ønsker mer uttelling av for eksempel tiltak knyttet til å beholde seniorer i arbeid (slik at de ikke tar ut AFP) eller tiltak knyttet til å legge til rette for at færrest mulig ansatte uførepensjoneres. I en egen pensjonskasse, hvor kommunen ikke er med i et stort premieutjevningsfelleskap, kan slike tiltak gi direkte utslag i lavere premie eller høyere overskudd som direkte eller indirekte kan komme kommunen til gode.

Videre kan kommunen ønske mer nærhet til pensjonsordningen både for seg selv og for medlemmene av pensjonsordningen. Ved opprettelse av pensjonskasse vil de ansatte i kommunen bli representert i styret.

Kommunen kan også ønske å få større kontroll med premieutviklingen slik at denne oppfattes som mer forutsigbar for kommunen. Kommunens kostnader til pensjon vil avhenge av avkastning og dermed av hvordan kapitalen forvaltes. Enkelte kommuner kan derfor ønske større kontroll og påvirkningsmulighet på mulig avkastning enn det som er mulig med en forsikret løsning i et livsforsikringsselskap.

Uansett bør kommunen ha en klar mening om *hvorfor* de ønsker en egen pensjonskasse før den eventuelt oppretter en egen pensjonskasse.

Kommuner som vurderer en pensjonskasseløsning bør videre legge opp til en bred forankret prosess hvor blant annet tidsperspektiv, risiko, kostnader og rammebetingelser vurderes. De tre første punktene behandles i dette punktet. Rammebetingelser omtales i neste punkt.

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon for pensjonskasser i Norge, se også www.pensjonskasser.no. Pensjonskasseforeningens styremedlemmer tilbyr seg å fungere som mentorer for bedrifter og kommuner i en utrednings- og oppstartsfasen.

9.2.1 TIDSPERSPEKTIV VED OPPRETTELSE AV PENSJONSKASSE

Prosessen med å opprette en pensjonskasse bør starte i god tid i og med at det er mange forhold som må drøftes og avklares.

En godt forankret prosess rundt vurdering og opprettelse av pensjonskasse vil kunne ta flere år. Bare for å få på plass konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder, ansvarshavende aktuar og annet nødvendig, vil det som regel kreves over et halvt år.

Vurdering og/eller etablering av pensjonskasse skal drøftes med de tillitsvalgte før oppsigelse av dagens pensjonsordning er vedtatt og sendt pensjonsinnretningen, jf. HTA kapittel 2.1.10. Tidlig og god involvering av de ansatte vil videre være et godt utgangspunkt for å få til en god prosess.

En kommunal pensjonskasse etableres ved beslutning i kommunestyret. Tidsplanen for vurdering av, og vedtak om, opprettelse av en pensjonskasse må ta høyde for tid til tilstrekkelig politisk behandling.

Det må videre påregnes tid til anbudsrunder dersom administrasjon og kapitalforvaltning skal settes ut til andre, og ikke foregå i pensjonskassen. Det er aktører i pensjonskassemarkedet som tilbyr «*nøkkelferdig pensjonskasse*». Det vil si at alle tjenester knyttet til driften av pensjonskassen kjøpes av profesjonelle aktører, og at kun daglig leder-funksjonen ligger i pensjonskassen. Det må alternativt også påregnes tid til å få på plass disse funksjonene i pensjonskassen.

Det finnes flere aktører i pensjonsmarkedet som kan bistå i vurdering og etablering av egen pensjonskasse. Det finnes også flere aktører som tilbyr tjenester for etablerte pensjonskasser, herunder administrasjon, kapitalforvaltning, m.v.

Uansett om det velges en såkalt «*nøkkelferdig*» pensjonskasse eller ikke, bør kommunen sikre seg at det skjer tilstrekkelig med kvalitetskontroll ved flytting av pensjonsordningen fra et livsforsikringsselskap til en pensjonskasse.

Videre er det en rekke forhold som skal på plass før oppstart av en pensjonskasse, slik som:

- Valg av pensjonssystem
- Utvikling og godkjenning av premie-tariff
- Håndtering av utbetalinger i en etableringsperiode
- Kontroll av medlemsregister
- Informasjon til pensjonister og yrkesaktive medlemmer
- Utvikling av internettside for pensjonskassen

Oppsigelse av avtalen med dagens pensjonsinnretning må skje senest 30.09. for opphør ved kalenderårets slutt, jf. TPO-vedtektene § 14-1. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 01.12. Det følger av HTA kapittel 2.1.10 at kommunestyret/fylkestyret skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør, herunder også etablering av pensjonskasse.

9.2.2 VURDERING AV RISIKO

Ved opprettelse av en pensjonskasse påtar kommunen seg en risiko den tidligere ikke hadde, ved at risiko knyttet til manglende avkastning og risikoresultat ikke lenger vil ligge hos livsforsikringsselskapet.

De største risikoene knyttet til egen pensjonskasse vil være:

- Avkastningsrisiko og egenkapitalrisiko
- Forsikringsrisiko
- Operasjonell risiko

Avkastningsrisiko og egenkapitalrisiko

Avkastningsrisikoen må vurderes særskilt. Ut fra hvilken forventet avkastning, med tilhørende risiko, kommunen ønsker at pensjonskassen skal ha, må behovet for egenkapital vurderes. Behovet for egenkapital vil henge sammen med hvor risikofylte investeringer pensjonskassen har.

De første årene etter at en pensjonskasse er opprettet vil det kunne være behov for ekstra bufferkapital. På tidspunktet pensjonskassen opprettes vil det som regel ikke finnes kursreserver, det vil si at det ikke finnes urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler. Samtidig må pensjonskassen allerede første år oppnå en avkastning minst lik den garanterte renten (beregningsrenten) i premietariffen.

En pensjonskasse kan ta en særskilt premie for risikoen knyttet til å skulle oppnå en avkastning lik beregningsrenten, såkalt premie for rentegaranti, noe som er nærmere beskrevet i kapittelet *Forsikringsvirksomhetsloven*.

I verste fall kan egenkapitalen i en pensjonskasse gå tapt. Dersom kommunen har store deler av egenkapitalen i egne bygg, bør kommunen derfor vurdere å sikre seg at den har midler som gjør at den kan kjøpe tilbake byggene fra pensjonskassen om den ikke ønsker å selge eiendommen dersom egenkapitalen i kassen går tapt.

Forsikringsrisiko

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til død og uførhet i pensjonsordningen. Forsikrings-

risikoen i pensjonsordningen er nærmere beskrevet i kapitlet *Premie og pensjonskostnad*. I en pensjonskasse er det kassen selv som bærer forsikringsrisikoen. I år hvor risikoresultatet blir positivt kan pensjonskassen sette av halvparten av risikoresultatet i et *risikoutjevningfond* og på denne måten få en buffer mot forsikringsrisikoen i år der risikoresultatet blir negativt. Det er pensjonskassen selv som i siste instans bærer forsikringsrisikoen.

Pensjonskassene skal benytte forsvarlige forutsetninger om død og uførhet, såkalte *premietariffer*. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Hvor stor risikoen blir i pensjonskassen vil avhenge av antall medlemmer i kassen. Færre antall medlemmer gir relativt større risiko for store svingninger i risikoresultatet fra år til år enn med et stort antall medlemmer. Mye av risikoen kan også avhjelpes ved å tegne såkalt reassuranse. Ved reassuranse vil et livsforsikringsselskap overta mye av forsikringsrisikoen. Pensjonskasser er forøvrig pålagt å ha noe reassuranse, noe som omtales nærmere under punktet *Krav til egenkapital* senere i dette kapitlet.

Operasjonell risiko

Finanstilsynet definerer operasjonell risiko som «*risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser*». Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt.

Operasjonell risiko ved drift av en pensjonskasse bør vurderes spesielt.

9.2.3 ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER

Ved opprettelse av en pensjonskasse vil det påløpe en rekke kostnader knyttet til prosessen med opprettelsen, selv etter at det formelle knyttet til opprettelsen er på plass. Dette kan være ekstra utgifter knyttet til:

- Kontroll av alt som skal overføres av både midler og data
- Aktuar
- Revisor
- Regnskap
- Utvikling av rutiner
- Kommunikasjon med andre pensjons innretninger i Overføringsavtalen

Etter opprettelsen vil årlige administrasjons- og forvaltningskostnader fastsettes forskuddsvis og meldes til Finanstilsynet. Kostnadene betales inn i forbindelse med premiebetalingen. Dersom innbetalte kostnader ikke er tilstrekkelig til å dekke kostnadene i pensjonskassen, må pensjonskassen selv dekke det resterende. Dersom kostnaden er lavere enn fastsatt på forhånd, går overskuddet til pensjonskassen.

Størrelsen på forvaltningskapitalen i en pensjonskasse vil kunne være avgjørende for hvor høye kostnader som er forbundet med å drive en pensjonskasse målt i prosent av forvaltningskapitalen. Stordriftsfordeler kan gjøre at kostnadene blir lavere jo større forvaltningskapitalen er. Også andre forhold enn størrelsen på forvaltningskapitalen vil kunne påvirke kostnadene. Ofte vil ikke forvaltningskostnadene fremgå klart for en pensjonskasse fordi leverandører av kapitalforvaltningstjenester normalt kun rapporterer nettoavkastning, det vil si avkastning etter fradrag for kostnader.

9.3 RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER

Forsvl. kapittel 7 angir regler for pensjonskasser. Noen av de forholdene som er omtalt i loven er kravene til konsesjon, styre og daglig leder. I lovens kapittel 9 beskrives regelverket for livsforsikring, som også pensjonskasser er omfattet av. Forsvl. kapittel 9 er omtalt i eget kapittel i denne pensjonsveilederen. Videre er det gitt en rekke krav til rapportering fra pensjonskasser til myndighetene.

9.3.1 KONSESJON

Det kreves konsesjon for å drive en pensjonskasse, jf. forsvl. § 7-3 første ledd. Kravene til innholdet i konsesjonssøknaden fremgår av forsvl. § 2-3 og gjelder blant annet angivelse av egenkapital, forsikringer (pensjoner) pensjonskassen skal tilby, driftsplan for de tre første driftsår, m.m.

9.3.2 VEDTEKTER

Forsvl. § 7-4 regulerer pensjonskassens vedtekter. Vedtektene, herunder eventuelle endringer, må godkjennes av Finanstilsynet, jf. forsvl. § 7-4 fjerde ledd. Vedtektene inneholder bestemmelser om selskapsrettslige, forsikringsmessige og forsikringsrettslige forhold, og skal til en hver tid være i tråd med alle pensjonsbestemmelser i HTA.

Vedtektene skal minst angi følgende:

- a) Pensjonskassens navn og forretningskontor
- b) Pensjonskassens virksomhet
- c) Minstekrav til grunnkapital
- d) Regler om styre, daglig leder og andre organer
- e) Regler om valg av styremedlemmer, styreleder, andre organer og revisor
- f) Regler om vedtak vedrørende endring av vedtekter og sammenslutning, deling og avvikling av pensjonskassen
- g) Regler om utbytte av grunnkapitalen og andre kapitalinnskudd

Finanstilsynet har med hjemmel i forsvl. § 2-1 annet ledd, jf. § 7-3 tredje ledd fastsatt egnethetskrav til styremedlemmer og daglig leder. Dette er regulert i Finanstilsynets rundskriv nr. 5/2012 med vedlegg som ble oppdatert i 2013. Det er Finanstilsynet som vurderer om kravene er oppfylt.

9.3.3 STYRE

Etter forsvl. § 7-6 første ledd skal pensjonskassen ha et styre med minst tre styremedlemmer. Dersom forvaltningskapitalen er på 100 millioner kroner eller mer skal styret ha minst fem styremedlemmer. Styret skal ha minst ett medlem uten tilknytning til pensjonskassen eller til arbeidsgiver, foretak, forening eller annen institusjon med pensjonsordning i pensjonskassen. Medlemmene i pensjonskassen skal være representert i styret. Pensjonistene regnes i denne forbindelse som medlemmer i pensjonsordningen.

I rundskriv 5/2012 *Vurdering av egnethetskrav* fra Finanstilsynet angis det at i vurderingen av hvilke krav som skal stilles til det enkelte styremedlems kompetanse skal legges vekt på at styremedlemmene til sammen oppfyller kompetansekravene til styret. Det kreves imidlertid ikke at samtlige styremedlemmer skal besitte spesialkunnskap om alle deler av foretakets virksomhet. Videre har KS Eierforum gitt anbefalinger for hvordan kommunene kan utøve et aktivt og godt eierskap, se:

<http://www.ks.no/tema/Samfunn-og-demokrati1/Folkevalgtportalen/Eierskap/Anbefalinger-for-aktivt-eierskap/>.

Her er det blant annet gitt forslag til krav til kompetanse og andre egenskaper for styremedlemmer.

Pensjonskassens styre er ikke underlagt kommunens administrasjon og ledelse, og kommunen vil derfor ha begrenset innflytelse på drift og forvaltning av kommunens/virk-somhetens pensjonsforpliktelser og kapitalforvaltning. Unntaket kan være dersom kommunen oppretter en pensjonskasse der forvaltningskapitalen organiseres slik at kommunen kan ha eget investeringsvalg for forsikringsmidlene.

9.3.4 DAGLIG LEDER

Daglig leder tilsettes av styret, og kan ikke samtidig være medlem av styret, jf. forsvl. § 7-6 annet ledd.

I forbindelse med at pensjonskasser er omtalt i HTA kapittel 2.1.10, har Pensjonskontoret fattet vedtak om daglig ledelse i kommunale pensjonskasser.

«Hovedtariffavtalen (HTA) åpner mulighet for at det kan opprettes egne kommunale pensjonskasser. Pensjonskontorets styre har oppfattet at tariffpartenes intensjon er at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver.

Pensjonskontorets styre har kommunisert med tariffpartene og forsikret seg om at dette er en riktig forståelse av tariffpartenes syn. Det er tariffpartene som fortolker HTA. Pensjonskontorets styre har på denne bakgrunn lagt til grunn at egne pensjonskasser, som ikke tilfredsstiller disse kravene, vil være i strid med HTA...».

Videre heter det:

«Kravet om at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver er noe mer enn et formelt krav. Daglig leder funksjonen må ha et reelt innhold ved at daglig leder selv må kunne utføre de vesentlige deler denne stillingen tilsier. I valg av daglig leder er et viktig hensyn å unngå at det oppstår habilitetsproblemer ved eventuelle interessekonflikter mellom kommunen og pensjonskassen».

9.3.5 RAPPORTERING

Finanstilsynet skal blant annet se til at pensjonskasser overholder gjeldende regelverk, jf. finanstilsynsloven § 3. Pensjonskasser må derfor rapportere regnskap/nøkkeltall, kapitaldekning/solvensmargin og resultat av stresstester til Finanstilsynet.

9.3.6 KRAV TIL EGENKAPITAL

En pensjonskasse må ha grunnkapital og tilfredsstillende kapitaldekning etter nærmere regler gitt i forsvl. § 7-5. Minimumskravet er 10 ganger folketrygdens grunnbeløp (G), som per 01.05.15 er 90 068 kroner.

Som nevnt tidligere, kan det med bakgrunn i krav om avkastning minst lik beregningsrenten allerede første år være behov for ekstra kapital fra starten.

For de fleste pensjonsordningene vil premiereserven øke i lang tid fremover som følge av ytterligere opptjening av pensjon og regulering av pensjoner under utbetaling. Økt premiereserve gir økt kapitalkrav. I tillegg til startkapital vil det derfor kunne være

behov for høyere eller lavere årlige egenkapitaltilskudd.

Det er ikke alle kommuner som har nok likvider til grunnkapitalen i en pensjonskasse. Kommunen kan få aktivert verdier knyttet til kommunale eiendommer ved at disse kan inngå som en del av egenkapitalen i pensjonskassen. Eiendommene vil da få en ny verdi-fastsettelse og blir et aktivum for kommunen. Det må imidlertid samtidig opprettes en leiekontrakt mellom pensjonskassen og kommunen. Kommunen vil da få en ny utgift i sitt regnskap knyttet til husleie. Det må også betales dokumentavgift ved overdragelsen av eiendommen. Finanstilsynet har i prosesser med kommuner som har opprettet pensjonskasse gjort det klart at pensjonskassen ikke kan «overkapitaliseres» med kommunal eiendom. Se også tidligere punkt *Avkastningsrisiko og egenkapitalrisiko*.

Det er i forskrift til forsvl. beskrevet hvordan kravet til kapitaldekning avhenger av hvilke aktivaklasser pensjonskassen benytter for plassering av forvaltningskapitalen. Som vist i tabellen *Risikovekt for kapitalkrav* i kapittel 8.3 *Krav til egenkapital og solvenskrav* vil kapitalkravet avhenge av hvordan pensjonsmidlene er investert.

Finanstilsynet setter krav om at pensjonskassen skal ha en forsvarlig kapitalforvaltning. Dette innebærer at eiendeler til dekning av forsikringsmessige avsetninger skal være plassert hensiktsmessig og betryggende sett i forhold til arten av forsikringsforpliktelser og hensynet til sikkerhet, risikospredning, likviditet og avkastning, jf. forsvl. §§ 6-6 og 7-10. Se også forskrift til forsvl. om livsforsikringsselskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning.

Finanstilsynet vurderer jevnlig alle pensjonskassers styrings- og kontrollsystemer samt risikonivå på kapitalforvaltningen. Det legges til grunn at alle pensjonskasser til en hver tid har tilfredsstillende risikobærende evne. Finanstilsynet overvåker også pensjonskassers soliditet. Finanstilsynet kan foreta stedlig tilsyn i pensjonskassene, og har hatt slikt tilsyn i flere kommunale pensjonskasser.

Forskrift om livsforsikringsselskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning stiller krav om at pensjonskassen jevnlig skal gjennomføre risikoanalyser (*stresstester*). Det betyr at pensjonskassen skal analysere hvordan ekstraordinære forhold i finansmarkedet og ekstraordinært forløp for den forsikringsmessige risiko vil påvirke pensjonskassens bufferkapital (eiendeler og forpliktelser til både bokført og reell verdi). Formålet

med analysen er å belyse pensjonskassen evne til stå i mot særlig ugunstig økonomisk forløp.

På Finanstilsynets nettsider redegjøres for de ulike krav til en pensjonskasses kapitalforvaltning:

<http://www.finanstilsynet.no/no/Forsikring-og-pensjon/Skadeforsikring/Tema/Kapitalforvaltning/>

9.3.7 SOLVENS

Pensjonskasser er omfattet av de samme reglene som i dag gjelder for solvenskrav overfor livsforsikringsselskap.

EU har samlet alle sentrale direktiver som dekker områdene livsforsikring, skadeforsik-

ring og reassuranse samt forsikringsgrupper i ett direktiv – Solvens II, som innføres i Norge 1. januar 2016. Regelverket gjelder i første omgang kun livsforsikringsselskaper, men i EU-regi arbeides det med tilsvarende regler som er planlagt å gi virkning for pensjonskasser. Det har vært gjennomført beregningsstudier knyttet til dette arbeidet, der også norske pensjonskasser har deltatt.

9.3.8 ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Alle pensjonskasser må ha en ansvarshavende aktuar. Aktuaren er ansvarlig for at pensjonskassens virksomhet til enhver tid blir drevet på en forsikringsteknisk ansvarlig måte. Aktuaren skal blant annet foreta beregning av forsikringsmessige avsetninger og se til at pensjonskassens premier ikke er fastsatt i strid med forsvl. Det samme regelverk gjelder for pensjonskasser som for livsforsikringsselskaper hva angår meldeplikt til Finanstilsynet om premietariffer.

9.3.9 REVISOR

Pensjonskassen må også ha en revisor. Det er krav om at ansvarshavende aktuar og revisor må møte samtidig på minst to styremøter i året, jf. forsvl. § 7-6 fjerde ledd.

9.3.10 INTERNKONTROLL

I Rundskriv 3/2009 fra Finanstilsynet er det gitt veiledning til forskrift til finanstilsynsloven om risikostyring og internkontroll.

9.3.11 BEREGNINGSRENTE

I beregning av tjenestepensjon benyttes en beregningsrente for diskontering av fremtidig

pensjonsutbetaling som grunnlag for beregning av premie og premiereserve. Beregningsrenten inngår i premietariffen som livsforsikringsselskap og pensjonskasser melder til Finanstilsynet. Fra 2012 ligger beregningsrenten for premie for ny opptjening på 2,5 prosent og fra 2015 er beregningsrenten for ny opptjening på 2 prosent. Finanstilsynet vurderer hvert år om høyeste tillatte beregningsrente skal endres.

Ved opprettelse av pensjonskasser må alle forpliktelser være beregnet ut fra en beregningsrente på maksimalt 3 prosent. Dette er angitt i Finansdepartementets brev av 07.07.08 til Kredittilsynet (nå Finanstilsynet). For pensjonskasser som etableres med pensjonskontrakter som har hatt høyere beregningsrente enn 3 prosent historisk, vil dette innebære at det mangler premiereserve. Ved opprettelse av pensjonskasse må dette dekkes fra tilleggsavsetninger, premiefond eller ved innbetaling fra

kommunen. Ved vurdering av opprettelse av pensjonskasse bør eventuelle manglende premiereserve avdekkes.

9.3.12 PREMIETARIFF

Pensjonskassen skal etter forsvl. § 9-6 (som er gjort gjeldende for pensjonskasser) melde premietariff til Finanstilsynet. Premietariffen skal gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti, jf. også beskrivelsen i kapittelet *Premie og pensjonskostnader*.

Premietariffen skal utformes slik at pensjonskassens premier står i rimelig forhold til den risiko som overtas. Ved opprettelse av en pensjonskasse må det derfor vurderes hvilke forutsetninger kassen skal legge til grunn for risiko for langt liv, uførhet og dødelighet, samt kostnader.

9.3.13 INFORMASJON TIL MEDLEMMENE (YRKESAKTIVE, OPPSATTE OG PENSJONISTER)

Forsvl. § 10-16 hjemler en særlig opplysningsplikt for pensjonskassen som tilsvarer opplysningplikten for livsforsikringsselskaper. Etter annet ledd fremkommer det at pensjonskassen hvert år skal sende forsikrings-takeren (kommunen) utskrift av kontoen for pensjonsordningen sammen med opplysninger som vil være av vesentlig betydning for forsikringstakerens vurdering av forsikringsforholdet. Nærmere regler om kontoføring er gitt i forskrift til forsvl.

Pensjonsinnretningen skal etter forsvl. § 10-16 tredje ledd utstede et pensjonsbevis til arbeidstakere som fratrer sin stilling uten rett til straks begynnende pensjon. Pensjonsbeviset skal opplyse hvilke pensjonsrettigheter vedkommende har opptjent (*oppsatte rettigheter*) på fratredestidspunktet. Pensjonsinnretningen skal senere på forespørsel fra innehaveren av pensjonsbeviset gi oppdatert informasjon.

Etter forsikringsavtaleloven § 19-4 skal det gis forsikringsbevis og vilkår som gjelder for forsikringen til medlemmene. Videre skal det etter § 19-7 gis tilbud om fortsettelsesforsikring til medlemmer som trer ut av ordningen.

9.3.14 REGNSKAPSFØRING AV PENSJONSFORPLIKTELSE

Som nevnt i kapittelet *Premie og pensjonskostnad*, under punktet *Pensjonskostnader for offentlig tjenestepensjon*, angis det i forskrift til kommuneloven om årsregnskap og årsberet-

ning hvordan pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser skal regnskaps- og balanseføres i kommuneregnskapene.

9.4 DRIFT AV EN PENSJONSKASSE

Drift av en pensjonskasse krever en god del arbeid, avhengig av om de fleste funksjoner er satt bort til andre eller er i pensjonskassens regi. I tabellen på neste side er det listet opp forskjellige funksjoner en pensjonskasse må ivareta.

Enkelte funksjoner ved drifting av en pensjonskasse

Forsikringstekniske og administrative forhold:	Kapitalforvaltningsforhold:
■ Daglig ledelse	■ Forvaltningsstrategi
■ Ansvarshavende aktuar	■ Forvaltning
■ Medlemsregistre	- Overvåking
■ Pensjonsberegning	- Rapportering
■ Pensjonsutbetaling	- Risikoanalyser
■ Reassuranse	
■ Regnskap og rapportering (inkl. revisor)	
■ Service og informasjon til medlemmer (yrkesaktive, oppsatte og pensjonister)	

9.4.1 ADMINISTRATIVE FORHOLD

Daglig leder

Daglig leder har ansvaret for alt som har med den daglige drift av pensjonskassen, og har også delegerte oppgaver gitt av styret for f.eks. oppfølging av kapitalforvaltningsstrategien.

Det vises ellers til omtale i punkt 9.3.4.

Ansvarshavende aktuar

Pensjonskassen skal ha tilknyttet en ansvarshavende aktuar, som er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger, jf. forsvl. § 9-24, jf. § 7-10. Aktuarens minimums-

forpliktelser er regulert i egen forskrift og vil utover dette kunne bistå med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling. Aktuaren skal påse at premien står i et rimelig forhold til den risikoen pensjonskassen har påtatt seg.

Aktuartjenesten kan kjøpes av et aktuar-konsulentselskap eller et livsforsikrings-selskap. Pensjonskassen kan også velge å ansette egen aktuar.

Etter forsvl. § 7-6 fjerde ledd skal revisor og ansvarshavende aktuar i pensjonskassen møte samtidig i minst to styremøter pr. år.

Det vises ellers til omtale i punkt 9.3.8.

Medlemsregistre

Ajourhold av medlems- og pensjonistregistre baseres på ajourføring fra kommunens lønns- og personalregistre, i hovedsak etter de samme rutiner og prosedyrer som følges av kommuner som har pensjonsordning i livsforsikringsselskap.

Pensjonsberegningssystemer, helsevurdering m.m.

Beregning av pensjoner når de kommer til utbetaling er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen. Ofte er beregningsfunksjonalitet innebygget i IT-løsningen.

Videre er offentlige tjenstepensjonsordninger omfattet av *Avtale om overføring og samordning av pensjonsrettigheter* (Overføringsavtalen). Overføringsavtalen er inngått mellom Statens

pensjonskasse og andre leverandører av offentlige tjenstepensjonsordninger.

Overføringsavtalen betyr at hvis et medlem tidligere har opptjent pensjonsrettigheter i andre ordninger, blir disse overført til den siste og utbetalende ordningen når medlemmet blir pensjonert.

Refusjon til og fra andre pensjonsinnretninger for hvert enkelt medlem etter Overføringsavtalen er en del av arbeidet i en pensjonskasse. Siden refusjonen vil være avhengig av hvor det enkelte medlem har arbeidet tidligere i livet, vil håndtering av refusjonene kreve kontakt med mange andre pensjonsinnretninger.

For nye uføretilfeller må uføregrad vurderes/ fastsettes særskilt. Det vil i mange tilfeller være behov for medisinsk kompetanse for å vurdere kravet til uførepensjon for medlemmene.

Pensjonsutbetaling

Pensjonsutbetalingen kan ivaretas av den som står for medlemsregistreringen, av en annen leverandør, eller eventuelt av kommunen selv gjennom sitt lønnsutbetalings-system.

Reassuranse

Forsvl. § 6-8, jf. § 7-10 første ledd pålegger alle pensjonskasser å inngå avtale om reassuranse. Minstestandard for reassuranseens utforming og omfang er ikke presisert nærmere i bestemmelsene.

I praksis er det vanlig at en pensjonskasse som et minimum etablerer en katastrofedekning, som beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse.

Det kan være aktuelt for pensjonskassen å vurdere en mer omfattende dekning, avhengig av risikoprofil og risikobærende evne.

Regnskap og rapportering (inkl. revisor)

Etter forsvl. skal Finanstilsynet føre tilsyn med blant annet kommunale pensjonskasser.

Krav til pensjonskassenes regnskapsføring og regnskapsrapportering er regulert i forskrift til regnskapsloven om årsregnskap for pensjonsforetak. Forskriften regulerer hvordan resultat, balanse, endringer i ansvarlig kapital, kontantstrømmer og noter skal oppstilles i årsregnskapet. Utdrag av årsregnskapet med supplerende opplysninger skal rapporteres til Finanstilsynet og Statistisk sentralbyrå innen tre måneder etter regnskapsårets avslutning.

Det er flere rapporter som skal innrapporteres kvartalsvis, halvårlig eller årlig. Nærmere oversikt over innrapporteringsforpliktelsene finnes på:

http://www.ssb.no/a/innrapportering/pensjonsfond/port-veiledning_2013.pdf.

Fra og med regnskapsåret 2014 skal årsberetning for pensjonskasser gjøres tilgjengelig på internett, jf. forskrift til regnskapsloven om årsregnskap m.m. for forsikringsselskaper.

Det følger av forsvl. § 7-4 første ledd bokstav e at pensjonskassen må ha en revisor. Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem av pensjonskassen. Dette følger av revisorloven § 4-1. Dersom kommunerevisjonen er

organisert internt i kommunen, kan ikke den kommunalt ansatte revisor godkjennes som revisor for pensjonskassen.

Service og informasjon til medlemmer

Pensjonskassene kan yte ulik service og informasjon til medlemmene. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt årlig forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, nettsider/pensjonsportal og/eller lånemuligheter.

Forsvl. § 10-13 annet ledd sier at renten for lån til forsikringstaker eller medlemmer skal settes lik vanlig markedsrente for tilsvarende lån. Lånevilkårene skal gi adgang til å endre renten i samsvar med utviklingen av markedsrenten.

Enkelte pensjonskasser har informasjon på internett til medlemmer av pensjonsordningen.

9.4.2 KAPITALFORVALTNING

Kapitalforvaltningen er et stort ansvar i en pensjonskasse. Feil i kapitalforvaltningen kan få store økonomiske konsekvenser for pensjonskassen.

I forskrift til forsvl. om livsforsikringsselskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning er det gitt bestemmelser om en pensjonskasses¹ kapitalforvaltning. Krav til å ha en dokumentert kapitalforvaltningsstrategi er behandlet i forskriften § 2-1.

Forvaltningsstrategi

Styret i pensjonskassen skal vedta en kapitalforvaltningsstrategi. Denne skal sikre at de risikoer pensjonskassen er eksponert for gjennom kapitalforvaltningen er forsvarlige i forhold til pensjonskassens bufferkapital. Strategien skal følges opp jevnlig, minst årlig, og revideres ved behov.

Kapitalforvaltningsstrategien angir de overordnede retningslinjer for forvaltningen av pensjonskassens midler, herunder organisering og ansvarsforhold, styre- og ledelsesrapportering, samt uavhengig kontroll. Kapitalforvaltningsstrategien skal sikre uavhengighet og arbeidsdeling mellom enheter og personell med utøvende funksjoner, og enheter og personell med ansvar for overvåkning.

Pensjonskassen kan sette bort hele eller deler av forvaltningen gjennom avtale(r) med bank, livsforsikringsselskap eller virksomhet med tillatelse til å drive aktiv forvaltning.

Pensjonskassen må ta stilling til om pensjonskassens forvaltningskapital skal forvaltes som en eller to porteføljer (eller flere), jf. forsvl. § 9-7.

Kapitalforvaltningsstrategien skal omfatte alle pensjonskassens midler, og beskrive:

- Organisering
- Ansvarsforhold
- Styre- og ledelsesrapportering
- Overvåking
- Kontroll

¹ Pensjonskasser omtales i forskriften som «selskap»

Forvaltning

Forvaltningsstrategien bestemmer hvordan forvaltningen skal gjennomføres, og ligger til grunn for de mandat som gis en eller flere forvaltere, direkte eller via rådgiver. Daglig leder har det delegerte ansvaret for å følge opp forvaltningen og å påse at ønsket rapportering finner sted fra denne/disse.

En pensjonskasse kan plassere sine midler i fond eller direkte i verdipapirer innenfor følgende aktivaklasser: Pengemarked, aksjer, obligasjoner, eiendom, utlån og infrastruktur, jf. kapitalforvaltningsforskriften.

Overvåking

Det skal etableres rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til

fastsatte krav og pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi.

Fra forskrift om kapitalforvaltning i livsforsikring (FOR-2007-12-17 nr. 1457) § 2-2 hitsettes:

«Den enhet som overvåker kapitalforvaltningen, skal løpende vurdere om, og påse at, kapitalforvaltningen utøves i tråd med kapitalforvaltningsstrategien og øvrige retningslinjer for forvaltningen.

Det skal være etablert rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til myndighetsfastsatte krav og selskapets kapitalforvaltningsstrategi. Overvåkingen skal være betryggende i forhold til kapitalforvaltningens omfang, kompleksitet og risiko.

I enkelte tilfeller vil særlig aktsom overvåkning av kapitalforvaltningen kreves (...).

(...)

Dersom overvåkningsenheten avdekker brudd på kapitalforvaltningsstrategien eller øvrige etablerte retningslinjer, skal enheten uten unødig opphold rapportere dette til den instans som har vedtatt retningslinjene. Alvorlige brudd skal rapporteres umiddelbart.

Den enhet som overvåker kapitalforvaltningen skal, jevnlig rapportere til styret og ledelsen i selskapet om risiko, resultater og etterlevelse. Rapportene skal være skriftlige. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av virksomheten. Institusjonens system for styring og kontroll med kapitalforvaltningen skal jevnlig evalueres av uavhengige kontrollfunksjoner, jf. forskrift 22. september 2008 nr. 1080 om risikostyring og intern kontroll».

Rapportering

Finansiell rådgiver/daglig leder overvåker kapitalforvaltningen og skal jevnlig rapportere skriftlig til styret og ledelsen om risiko, resultater og etterlevelse. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av virksomheten.

Risikoanalyser og stresstesting

Pensjonskassen skal jevnlig, og minst ved utgangen av hvert kvartal, analysere hvordan uvanlige markedsforhold, herunder rente- og valutakursendringer, samt utslag av forsikrings- og kredittrisiko, vil påvirke pensjonskassens bufferkapital.

Viser analysene at pensjonskassen kan bli påført tap som innebærer at den ikke lenger vil oppfylle soliditets- og sikkerhetskrav fastsatt i lov eller forskrift, skal pensjonskassen iverksette tiltak som reduserer risikoen eller som øker bufferkapitalen. En enhet som er uavhengig av utøvende enhet skal ha ansvaret for analysene, og skal jevnlig rapportere resultatene av sine analyser til styret.

I forskrift til finanstilsynsloven om rapportering av stresstester for forsikringsselskaper og pensjonsforetak er det angitt krav til rapportering av stresstester. Retningslinjer for slik «worst case-testing» av pensjonskassenes (og livsforsikringsselskaperenes) forvaltningsporteføljer, er nærmere presisert i Finanstilsynets forskrift om rapportering av stresstester med tilhørende rundskriv, *Risikoanalyser/stresstester i forsikrings-selskaper og pensjonsforetak* nr. 07/2008 av 15.03.08 og brev av 30.12.11, til alle pensjonsforetak.

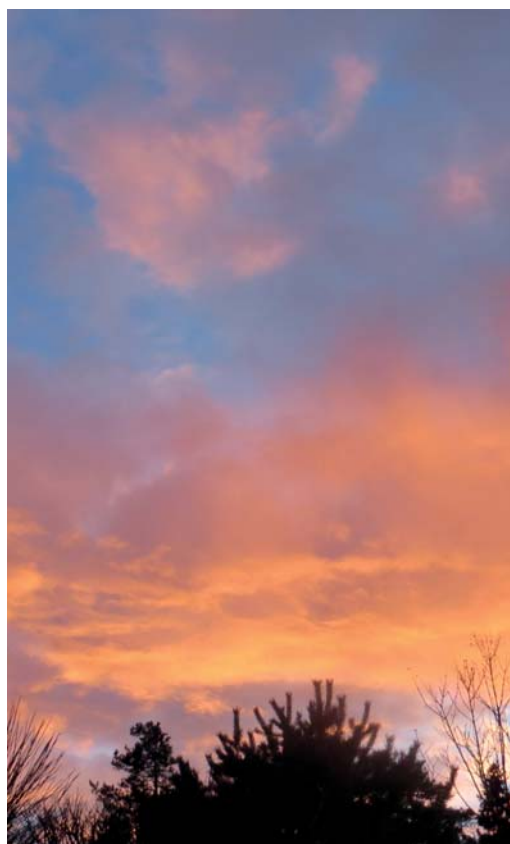
Et hovedprinsipp i stresstesting er å beregne konsekvensene av et fall i aksje- og eiendomsmarkedene samtidig med en økning i det generelle rentenivået. Stresstesten omfatter også tilsvarende analyser av risiko og tapspotensial knyttet til innfrielse av pensjonsforpliktelsene.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer (og alle livsforsikringsselskaper) skal rapportere kvartalsvis, mens kravet er halvårlig rapportering for mindre pensjonskasser.

10. SAMMENLIKNING AV TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSKRINGSSELSKAP OG I EN PENSJONSKASSE

FORHOLD SOM ER SÆRLIG AKTUELLE NÅR KOMMUNENE SKAL VURDERE HVILKEN LØSNING DE ØNSKER FOR FREMTIDEN

- Egenkapitalkrav og solvenskrav
- Kapitalforvaltning og avkastning
- Forsikringsrisiko
- Premie, pensjonskostnader og utjevningsskapsordning
- Administrasjons- og forvaltningskostnader
- Service og nærhet til pensjonsordningen for kommuner og ansatte
- Medbestemmelse
- Operasjonell risiko

10.1 INNLEDNING

Reglene for fastsettelse av pensjon i kommunal sektor er gitt i Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS-området. Dette regelverket gjelder uansett om pensjonsordninger er i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon vil altså være uberørt av hvilken pensjonsinnretning som forvalter pensjonsordningen.

I de to foregående kapitler er tjenestepensjon i henholdsvis livsforsikringsselskap og pensjonskasse beskrevet. I sistnevnte kapittel er det også beskrevet forhold som særlig bør vurderes ved opprettelse av en pensjonskasse.

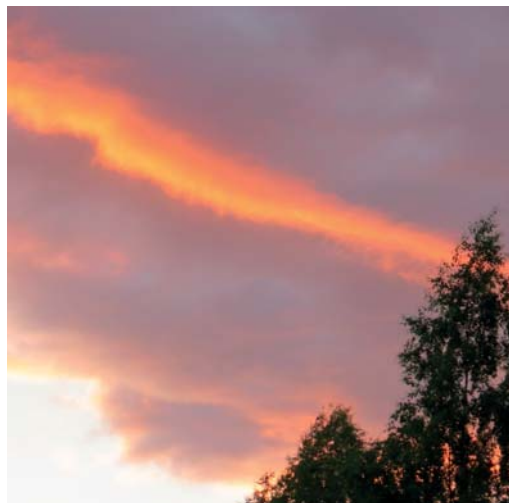
Dette er forhold som kommunen kan vurdere selv, eller få ekstern bistand til å vurdere.

Dersom kommunen får ekstern bistand til å vurdere om den skal opprette pensjonskasse eller sikre pensjonen i et livsforsikringsselskap, bør den sørge for å få en utredning av en uavhengig rådgiver som ikke har egeninteresse i valg av løsning.

I utredningen bør det sørges for at det foretas en grundig gjennomgang av alle sider ved kommunens risiko ved de to alternative løsningene. Men først og fremst bør kommunen ha en klar oppfatning av hvorfor den ønsker den ene eller den andre løsningen og hvorvidt denne vil være en langsiktig god løsning for kommunen.

10.2 EGENKAPITALKRAV OG SOLVENSKRAV

Som det fremgår av de to foregående kapitlene, henholdsvis *Tjenestepensjon i et livsforsikringsselskap* og *Tjenestepensjon i en pensjonskasse*, vil kravet til egenkapital og solvenskapital være noe forskjellig for tjenestepensjonsordning i de to alternativene. I tillegg vil kravet avhenge av forvaltningskapital og måten pensjonsmidlene er investert.

For å bli med som kunde i Kommunal Landspensjonskasse (KLP) krevde KLP i 2014 et egenkapitalbidrag på 2,8 prosent av forsikringsmidlene. Kravet til egenkapital i en pensjonskasse/en interkommunal pensjonskasse vil avhenge av både forvaltningskapital og risikoen i kapitalforvaltningen.

De forskjellige kravene for egenkapital og solvens i livsforsikringsselskap og pensjonskasser vil kunne slå forskjellig ut for den enkelte kunde. Nivåene på bidrag til egenkapitalen vil kunne variere, og håndtering av behovet for årlig økning av egenkapitalen ettersom premiereserven øker, vil kunne være forskjellig.

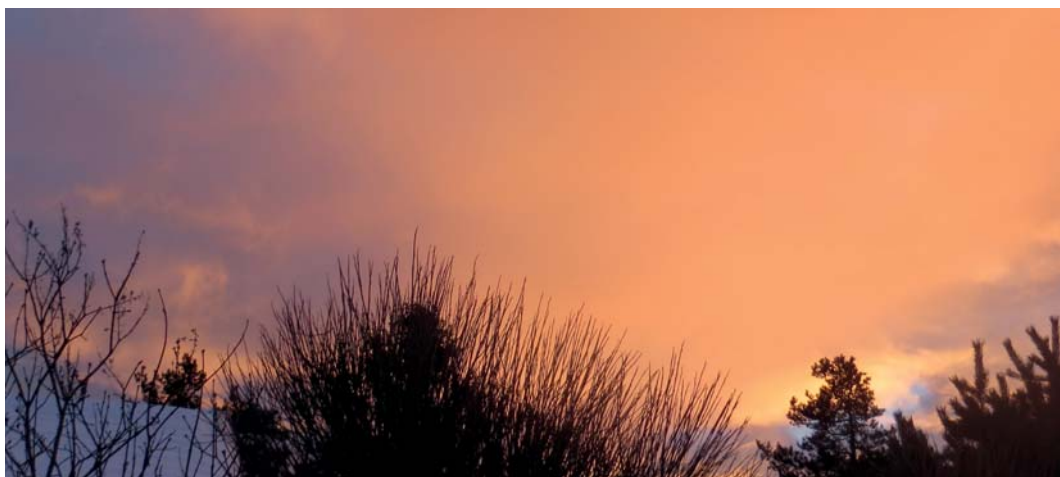
Samtidig vil nivåene på egenkapitalen og eventuelt solvenskapitalen kunne indikere hvor solid livsforsikringsselskapet eller pensjonskassen er eller er tenkt å bli. Disse nivåene påvirker hvilken risiko pensjonsinnretningen kan ta når det gjelder kapitalforvaltning.

Ved oppstart av en pensjonskasse vil kravet til egenkapital måtte dekkes av innbetalte midler. Kommuner kan benytte kommunal eiendom som en del av egenkapitalen. Hvor stor andel av egenkapitalen som tillates å være kommunal eiendom må klareres med Finanstilsynet. Dersom pensjonsordningen kommer fra KLP eller annen pensjonskasse, vil det bli frigjort egenkapital der som kan benyttes i ny pensjonskasse.

Ved overføring av en tjenestepensjonsordning fra for eksempel en pensjonskasse til KLP, vil KLP kreve et egenkapitaltilskudd. Samtidig vil egenkapital fra pensjonskassen være frigjort, og kan inngå som en del av egenkapitaltilskuddet i KLP.

Størrelsen på kundenes tilleggsavsetninger og størrelsen på kursreserver vil ha betydning for vurderingen av soliditeten i livsforsikringsselskapet/pensjonskassen. Ved oppstart av en pensjonskasse vil eventuelle kursreserver knyttet til eksisterende pensjonsordning som innlemmes i pensjonskassen bli overført som tilleggsavsetninger tilhørende kommunens pensjonsordning. Dette innebærer at pensjonskassen ved overførsel av eksisterende pensjonsordning ikke vil ha noen kursreserver som kan realiseres for å oppfylle rentegarantien. Samtidig skal pensjonskassen sikre en avkastning minst lik beregningsrenten allerede første år. Som en sikkerhet kan det derfor være ønskelig å ha en høyere egenkapital enn ellers. Alternativt kan det stilles høyere krav om premie til sikring av rentegarantien i pensjonskassen.

Håndtering av overskudd og mulige krav til innbetaling ved underskudd i pensjonskassen eller livsforsikringsselskapet bør være med i en vurdering av hvilken pensjonsløsning kommunen skal velge.

10.3 KAPITALFORVALTNING OG AVKASTNING

Som det fremkommer i de foregående kapitler om tjenestepensjon i henholdsvis livsforsikringsselskap eller pensjonskasse vil kommunen ha forskjellig risiko knyttet til kapitalforvaltningen i disse to løsningene. Kommunen bør derfor vurdere nøye hva slags risiko den er villig til å ta før den velger pensjonsløsning.

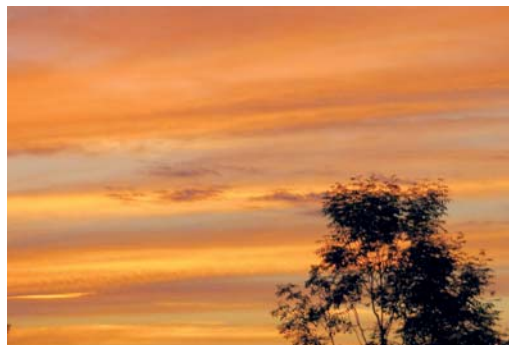
Kapitalforvaltning av pensjonsmidler bør foretas av profesjonelle kapitalforvaltere. Et livsforsikringsselskap er en erfaren kapitalforvalter med stort fagmiljø. Pensjonskasser kan på sin side sette bort kapitalforvaltningen til profesjonelle aktører, men styret i pensjonskassen har likevel et overordnet ansvar for kapitalforvaltningsstrategien.

Forventet høy avkastning er gjerne forbundet med høy risiko i investeringene. Investeringer i aksjer gir typisk forventet høy avkastning, men har også høyere risiko enn andre verdipapirer. Derfor kreves det mye egenkapital for å investere i aksjer.

Buffere som tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond vil være avgjørende for hvilken risiko som er mulig å ta i investeringene.

Historisk har private pensjonskasser gjennomsnittlig hatt en høyere andel aksjer enn kommunale pensjonskasser. Kommunale pensjonskasser har gjennomsnittlig hatt en noe høyere aksjeandel enn livsforsikringsselskapene.

Når fremtidig avkastning skal vurderes kan *historisk* avkastning være en størrelse å se

nærmere på. Dette er aktuelt for en kommune som vurderer kvaliteten på kapitalforvaltningen i et livsforsikringsselskap eller i en eksisterende interkommunal pensjonskasse. Dersom kommunen vurderer selv å opprette en pensjonskasse, vil det ikke være noen slik historikk å vurdere. Det er imidlertid viktig å være klar over at historisk avkastning ikke gir noen garantier for tilsvarende avkastning i fremtiden.

Risikoen knyttet til kapitalforvaltningen og forventet avkastning kan vurderes ved å se på aktivaallokeringen – det vil si hvordan pensjonsmidlene er plassert. Informasjon om hvorvidt aksjene er norske eller utenlandske og hvordan investeringene har utviklet seg målt mot kjente referanseindekser, forventet avkastning, gjennomsnittlig årlig tracking error (et mål på hvor likt investeringene utvikler seg mot den indeksen den er forutsatt å følge) og annualisert standardavvik (et mål på hvor mye avkastningen varierer fra gjennomsnittet fra år til år) i tracking error, kan være nyttig for å få et inntrykk av risikoen. Tilsvarende vil mer dyptgående informasjon om rentebærende papirer, utlån, eiendom og andre instrumenter kunne være nyttig for å vurdere risikoen i kapitalforvaltningen.

Både KLP og pensjonskasser tilbyr boliglån til medlemmene. Fastsettelse av rente på slike lån vedtas gjerne av styret. Kommunen kan ha en oppfatning av hvordan den ønsker å legge renten på slike lån innenfor regelverket for å kunne tiltrekke seg arbeidskraft. I en pensjonskasse kan kommunen muligens i større grad påvirke denne renten enn det KLP som livsforsikringsselskap kan gjøre, men merk at det er *styret* i pensjonskassen som fastsetter renten, ikke kommunen.

Mange kommuner kan være opptatt av at pensjonsmidlene forvaltes på en etisk forsvarlig måte. KLP har retningslinjer for etiske investeringer og samfunnsansvar i investeringene. Dette vil også pensjonskasser kunne ha. Slike forhold bør vurderes særskilt.

10.4 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisikoen knyttet til død og uførhet kan være forskjellig i ulike premieutjevningsselskap. Lav uførhet kan både skyldes mye tidliguttak av pensjon, eller det kan skyldes at kommunen har arbeidet og/eller arbeider aktivt for lav uførhet. Det kan derfor være et poeng å vurdere uførehistorikk opp mot historikk knyttet til tidlig uttak av pensjon, for å få vurdert at det ikke er slik at uførepensjon bare er blitt erstattet med økt tidliguttak av pensjon.

Dersom kommunen selv ønsker å jobbe aktivt for lavere uførhet og lite uttak av tidligpensjon, vil dette kunne bli mer direkte belønnet i et lite risikofellesskap (i egen pensjonskasse) enn i et stort risikofellesskap (i et livsforsikringsselskap).

I et lite risikofellesskap kan én eller to uføre gi store utslag på risikoresultatet. Risikoen for store utslag for pensjonskassen av enkelte uføretilfeller eller dødsfall bør derfor vurderes særskilt når forsikret løsning vurderes opp mot pensjonskasse. I den forbindelse bør også behovet for reassuranse for denne type risiko i pensjonskassen, særlig ved oppstart av en pensjonskasse, vurderes.

Uansett må kommunen vurdere i hvilken grad den ønsker å stå risiko for utvikling av pensjonsutbetaling ved død og uførhet i en pensjonskasse, enten selv eller via reassuranse, eller om den ikke vil ha denne risikoen og derfor heller være med i et større risikoutjevningsselskap i en internkommunal pensjonskasse eller i et livsforsikringsselskap.

I KLP kan kommunen velge flere varianter av fellesskap når det gjelder AFP. Den kan være selvassurandører, være selvassurandører for 50 prosent, eller den kan være med i et totalt premieutjevningsselskap. I en pensjonskasse vil kommunen i utgangspunktet utgjøre sitt eget risikofellesskap og dermed være selvassurandør. Dersom andre kommuner eller bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde er med, skal premie utjevnes (jf. omtale av dette i foregående kapitler). Det er imidlertid ulike regler med hensyn til utjevning når det gjelder ordningen med AFP fra 62 år til 65 år og AFP ordningen som gjelder fra 65 år. AFP ordningen fra 62 år til 65 år er ikke en del av TPO og finansieres særskilt, jf. *Vedtekter for avtalefestet pensjon* § 1. Dette betyr at utjevning ikke er regulert, men det kan avtales. Fra 65 år inngår AFP som en del av rettigheten fra tjenestepensjonsordningen og skal derfor utjevnes.

10.5 PREMIE, PENSJONSKOSTNADER OG UTJEVNINGSFELLESSKAP

Siden premien og pensjonskostnaden vil være avhengig av hvilket premieutjevningsskapskaps kommunen er med i, er nettopp premieutjevningsskapskaps noe som bør vurderes når pensjonsløsning vurderes. Ikke minst må kommunen ta stilling til hvor solidariske de ønsker å være med andre kommuner på dette området.

Det bør være langsiktighet i vurderingene av i hvilken grad kommunen kan antas å ha en avvikende «profil» enn de andre i utjevningsskapskaps. For eksempel er det interessant om kommunen antar at den vil ha en annen

kjønns- og alderssammensetning, samt annet lønnsnivå, enn andre i utjevningsskapskaps på sikt. I en slik vurdering bør det tas hensyn til mulig opp- og nedbemanning i kommunen fremover i tid.

Videre vil mulig utvikling i uførhet og tidligpensjon, herunder mulige tiltak for å redusere uførhet og tidligpensjon i kommunen, spille en vesentlig rolle for utgiftene.

I premiesammenlikninger må det tas hensyn både til årlig premie, reguleringspremie og ikke minst særskilte engangspremier ved pensjonsuttak. Det har historisk vært noe ulik håndtering mellom pensjonsinnretningene av når og hvordan de særskilte engangspremiene blir belastet. Dette ved at det ikke alltid har vært klart hva som skal defineres som særskilte engangspremier. Det er derfor viktig å være oppmerksom på at det først er ved endelig pensjonsuttak ved pensjonsalder at de reelle kostnadene knyttet til et medlem synes i sin helhet.

10.6 ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER

Også administrasjonskostnader, forvaltningskostnader og premie for rentegaranti må vurderes. Store fellesskap med stor forvaltningskapital vil typisk ha stordriftsfordeler når det gjelder disse kostnadene. Forvaltningskostnader i livsforsikringsselskap og pensjonskasser er ikke alltid sammenliknbare. Forvaltningskostnader blir ikke alltid synliggjort direkte for pensjonskassers investeringer, da pensjonskassene som regel kun får oppgitt nettoavkastningstall fra sine forvaltere.

10.7 SERVICE OG NÆRHET TIL PENSJONS-ORDNINGEN FOR KOMMUNER OG ANSATTE

Ved vurdering av tjenestepensjon i livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse kan behovet for service og nærhet til pensjonsordningen for kommunen og ansatte være av betydning.

Flere kommunale pensjonskasser som er opprettet de siste årene har valgt å sette ut de fleste oppgavene – så som pensjonsberegninger og service. Pensjonskassene har dermed ingen lokalt ansatte som bistår pensjonskassens medlemmer. For de kommuner som ønsker en slik pensjonskasseløsning, vil det kunne være vanskeligere å argumentere for at en egen pensjonskasse vil gi større nærhet til pensjonsordningen.

Det kan i ulike sammenhenger oppstå tvil om hva som er korrekt anvendelse av regelverket for utmåling og utbetaling av pensjon. I slike tilfeller vil det ofte være en fordel å ha erfaring fra liknende tvilstilfeller. At pensjonsleverandøren har erfaring med forskjellige tvilstilfeller når det gjelder utmåling og utbetaling av pensjon kan derfor gi større sikkerhet for kommunen i forhold til at medlemmene får den pensjonen de skal ha. Det vil kunne være svært forskjellig hva et livsforsikringsselskap, en pensjonskasse eller en interkommunal pensjonskasse har av erfaring på dette området.

Kommunen bør vurdere hva slags service den ønsker for sine ansatte knyttet til pensjonsordningen, og vurdere i hvilken grad dette kan bli ivare tatt i de alternative løsningene for organisering som finnes.

Å ha kommunebygg som egenkapital i en pensjonskasse kan gi større nærhet til pensjonskassen for kommunen. Samtidig er det viktig å være sikker på at kommunen enten tåler å tape deler av egenkapitalen og mulig håndtering av eiendommen i den forbindelsen. Eller at den sikrer seg at eiendommen ikke blir utsatt for stor risiko for tap via kapitalforvaltningen, ved å ha tilstrekkelig høy egenkapital/buffer i forhold til investeringsrisikoen i kapitalforvaltningen.

10.8 MEDBESTEMMELSE

Kommuner som ønsker å påvirke driften av pensjonsordningen har best mulighet for dette om de har en pensjonskasse. Slik påvirkning kan videre være større i en interkommunal pensjonskasse enn i et livsforsikringsselskap, selv om livsforsikringsselskapet er et gjensidig selskap. Et livsforsikringsselskap som er organisert som aksjeselskap gir i utgangspunktet ikke kunden påvirkningsmulighet for driften.

Enkelte kommuner ønsker å gå aktivt inn i kapitalforvaltningen for å få høyest mulig avkastning og dermed lavest mulig årlig premieinnbetaling. Kommunen bør da sikre seg at den har kompetanse på området over tid.

Videre kan kommunen ha en mening om hvordan den ønsker å bygge buffere for sin pensjonsordning. Dette kan skje i form av høy egenkapital, avsetninger til tilleggsavsetninger og høye kursreguleringsfond. Dersom kommunen har helt spesielle meninger om dette og ikke ønsker å følge KLPs politikk på dette området til enhver tid,

kan den lettere påvirke bufferkapitalbygging i egen pensjonskasse. Ved en eventuell vurdering av inntreden i en interkommunal pensjonskasse må kommunen vurdere hvordan politikken er i den interkommunale kassen når det gjelder bufferkapitalbygging, og hvordan og hvorvidt kommunen kan påvirke denne.

Mange kommuner mener videre at det å kunne velge medlemmer til styret i en pensjonskasse gir en større nærhet til pensjonskassen. I enkelte pensjonskasser deltar også kommunens representant som observatør i styremøter.

I en pensjonskasse vil medlemmene av pensjonskassen være representert i styret. Samtidig velger også flere kommuner eksterne styremedlemmer som velges ut fra faglige kvalifikasjoner knyttet til pensjonskassedrift.

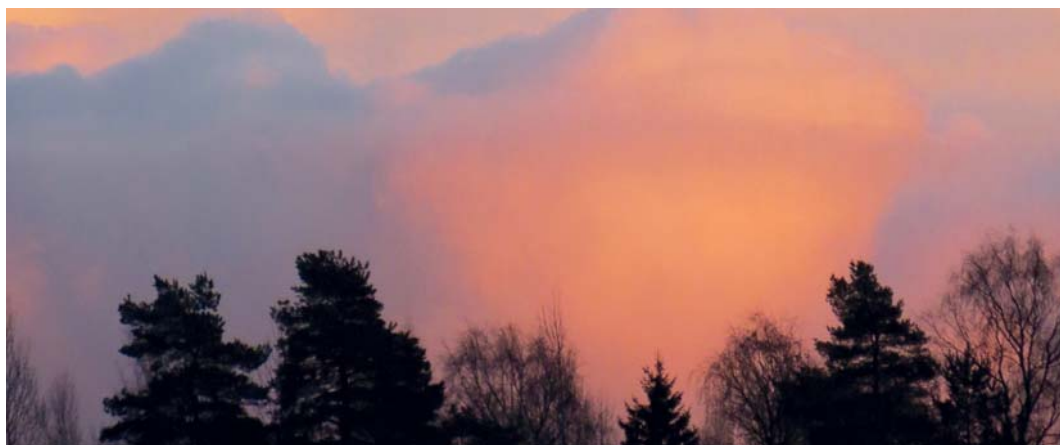
Også i interkommunale pensjonskasser og gjensidige selskap som KLP, vil både representanter for kommunene og

medlemmer i pensjonsordningen være representert i de styrende organene.

10.9 OPERASJONELL RISIKO

Finanstilsynet definerer operasjonell risiko som «*risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser*». Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt.

Det er knyttet operasjonell risiko til drifting av en pensjonskasse som kommunen selv står ansvarlig for. Det er også operasjonell risiko knyttet til drifting av et livsforsikrings-selskap. Kommunen bør ha et bevisst forhold til hvordan den ønsker å eksponere seg for operasjonell risiko knyttet til pensjonsordningen. Se også omtale av operasjonell risiko i kapittelet *Tjenestepensjon i en pensjonskasse*.

ORD OG UTTRYKK

Ord og uttrykk

Aktivaklasse:	Ulike investeringsgrupper slik som aksjer, obligasjoner, eiendom m.m.
Beregningsrente:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningen vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om man ikke hadde forskuttert forventede finansinntekter. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles beregningsrente (eller rentegaranti).
Bufferkapital:	Kapital utover egenkapital i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse, som tilleggsavsetninger og kursreserver.
Egenkapitalkrav:	Minstekrav til egenkapital i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse.
Forholdstall:	Faktor som benyttes for å beregne årlig pensjon fra gammel alderspensjon i folketrygden og offentlig tjenstepensjon etter levealdersjustering. Det defineres forholdstall som varierer med uttaksalder for ulike årskull. Gjenspeiler hovedsakelig forventet antall år som pensjonist for et årskull ved ulike uttaksaldere.
Folketrygdens grunnbeløp (G):	Beløp som folketrygdens pensjoner regnes ut i fra. Brukes for å indeksjustere pensjonene. Vedtas med virkning fra 1. mai hvert år. Ofte forkortet «G».
Forsikringsagentvirksomhet:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby forsikringsprodukter for, og på vegne av, ett eller flere forsikringsselskap.
Forsikringsgiver:	Livsforsikringsselskap eller pensjonskasse.
Forsikringsmegling:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette.

Ord og uttrykk

Grunnpensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som ikke er avhengig av tidligere inntekt.
Individuell garanti:	En ordning sikrer ansatte i offentlig sektor som er født før 1959 og som har full opptjening en samlet pensjon for folketrygd og tjenstepensjon på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget.
Kapitalforvaltningsrisiko:	Risiko ved livselskapenes forvaltning av investeringsporteføljer. Kapitalforvaltningen beskrives gjennom en forventet avkastning og risiko. Kapitalforvaltningsrisiko måles ofte som variasjoner i investeringsporteføljens avkastning, slik at høy avkastningsvariasjon er et uttrykk for høy risiko.
Kollektiv pensjonsforsikring:	Avtale mellom arbeidsgiver og livsforsikringsselskap om sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Kollektivportefølje:	Investeringsportefølje som ivaretar kapitalforvaltning for hele/deler av livselskapenes kunder og med fastlagte strategier for kapitalforvaltningen. Forsikringsvirksomhetsloven gir livselskapene mulighet til å etablere flere underporteføljer av kollektivporteføljen med ulik risikoprofil. Kundene vil tilordnes/tilbys ulike underporteføljer basert blant annet på kundenes beregningsrente og bufferkapital.
Kontoføring:	Oversikt over pensjonsordningens innbetalinger, utbetalinger og øvrige bevegelser i løpet av et år, sammen med status ved årets slutt.
Kusreguleringsfond:	Summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.
Kursreserve:	Urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.

Ord og uttrykk

Levealdersjustering:	Prinsipp som innebærer at den enkeltes pensjon (både folketrygd og offentlig tjenstepensjon) blir justert etter forventet levealder for den enkeltes årskull.
Overføringsavtalen:	Avtale mellom Statens pensjonskasse og andre pensjonsordninger innenfor offentlig sektor om overføring og avregning av ansattes pensjonsrettigheter mellom arbeidsgivernes pensjonsordninger.
Pensjonsberegning:	Utgledning av pensjon for et medlem ved pensjonstilfellet. Pensjonen skal blant annet ta hensyn til samlet tjenestetid i offentlig sektor, og informasjon om dette må innhentes fra andre pensjonsinnretninger.
Pensjonsforpliktelse:	Benyttes både om en kommunes forpliktelser overfor de ansatte når det gjelder pensjon og er en betegnelse som benyttes om opptjent pensjon i regnskapsføringen.
Pensjonsinnretning:	Fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livsforsikringsselskap og pensjonskasser).
Pensjonskasse:	Egen selveiende institusjon opprettet av arbeidsgiver for sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Pensjonskostnad:	Beregnet verdi av de pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet året, hensyntatt forutsetninger om fremtidig lønnsvekst m.m.
Pensjonsplan:	Beskrivelse av hvordan ansattes pensjonsrettigheter skal fastsettes.
Premie:	Nødvendig tilførsel til pensjonsordningen for sikring av økte pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet av året. Dette kan være ordinær løpende premie som skal ivareta at arbeidstagernes pensjongivende tjenestetid øker med ett år, reguleringspremie eller premie for bruttogarantien.

Ord og uttrykk

Premiefond:	Midler som er innbetalt til pensjonsordningen og som skal anvendes til dekning av fremtidige premier.
Premiereserve:	Forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som pensjonsordningen har overfor sine medlemmer.
Premietariff:	Bak premien ligger det en premietariff med forutsetninger om dødelighet og uførhet. Det er også gjort forutsetninger om at det hvert år minst skal tilføres en garantert avkastning, gjerne kalt beregningsrente.
Premieutjevning:	Premien for en kunde beregnes som et gjennomsnitt ut fra pensjonspremien for alle ordninger i et premieutjevningsfellesskap.
Premieutjevningsfellesskap:	Pensjonsordninger for flere arbeidsgivere, med beregning av pensjonspremien som et gjennomsnitt for alle ordninger.
Referanseplan:	Standardisert og tilnærmet beregningsmetode for pensjonsytelsene, pensjonskostnader, pensjonsforpliktelser og fremtidig pensjonsgrunnlag i en offentlig pensjonsordning.
Reguleringspremie:	Premie for økt pensjonsopptjening som følge av lønnsvekst eller annen regulering av pensjonene.
Rentegaranti:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningen vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om man ikke hadde forskuttert forventede finansinntekter. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles rentegaranti (eller beregningsrente).
Risikoresultat:	Forskjellen mellom beregnete risikopremier og faktiske risikokostnader ett år.

Ord og uttrykk

Risikoutjevningfond:	Et felles fond hos pensjonsinnretningen som kan benyttes til å styrke avsetningen til premiereserve vedrørende risiko knyttet til person. Halvparten av et års risikoresultat kan avsettes i risikoutjevningfondet.
Selskapsportefølje:	Består av eiendeler (investeringer) som skal motsvare forsikringsgivers (livselskapets eller pensjonskassens) ansvarlige kapital.
Soliditet:	Beskriver størrelsen på selskapets egenkapital (ansvarlig kapital). Måles ofte som prosent av selskapets risikovektede aktiva. Offentlige myndigheter har fastlagt soliditetskrav for livselskapene.
Solvenskrav:	Krav til kapital pensjonsinnretningen må ha som skal dekke solvensmarginkravet for pensjonsinnretningens samlede virksomhet. Pensjonsinnretningene må dekke både kapitalkrav og solvenskrav.
Særskilt engangspremie:	Premie for pensjoner som det ikke er mulig å betale premie for før ved uttak av pensjon.
Tilleggsavsetninger:	Avsetninger utover minstekravet til premiereserve for sikring av pensjonsinnretningens forpliktelser.
Tilleggspensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som er avhengig av tidligere inntekt.
Årlig premie:	Premie for ett års opptjening.

DOMSREGISTER

EU-domstolen

Sak C-271/08 side 45

Høyesteretts kjæremålsutvalg

Sak Rt. 2001 s.473 Concord-avgjørelsen side 56

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA)

Sak 2006/159 side 46

Sak 2006/161 side 46

Sak 2009/10 side 46

Sak 2009/19 side 46

Sak 2009/20 side 46

Sak 2009/44 side 46

Sak 2010/129 side 46, 54

Sak 2011/231 side 46

Sak 2011/331 side 46

